

Konference

ČETRAS SARUNAS
PAR LATVIJAS
FINANŠU SISTĒMAS
“KAPITĀLO REMONTU”

ČETRAS SARUNAS PAR LATVIJAS FINANŠU SISTĒMAS "KAPITĀLO REMONTU"

Konferenci rīko žurnāls "Jurista Vārds"

Atbalsta: Latvijas Universitātes Juridiskā fakultāte un Finanšu nozares asociācija

13.00-13.30 IEVADDAĻA

Konferences atklāšana

Dr. iur. **Inese Lībiņa-Egnere**,
Latvijas Republikas tieslietu ministre

Oficiālā izdevēja loma nozaru
problēmu skaidrošanā
sabiedrībai

Ieva Viļuma,
VSIA "Latvijas Vēstnesis" valdes locekle

Juristu domas par finanšu
sistēmas "kapitālo remontu":
socioloģiskās aptaujas rezultāti

Dina Gailīte,
žurnāla "Jurista Vārds" galvenā redaktore

NOZARES PROFESIONĀĻU DISKUSIJAS

13.30-14.00

Pirmā saruna:
Latvijas finanšu sistēmas
"kapitālā remonta"
panākumi un kļūdas

- Jautājumus uzdod **Edgars Pastars**,
zvērināts advokāts, ZAB "Cobalt"
- Atbild **Toms Platācis**,
Finanšu izlūkošanas dienesta direktors

14.00-14.35

Otrā saruna:
Latvijas investīciju vide
netīrās naudas ēnā

- Jautājumus uzdod **Rūdolfs Engēlis**,
zvērināts advokāts, ZAB "Sorainen"
- Atbild **Evita Goša**,
"Schwenk Latvija" valdes locekle,
Ārvalstu investoru padomes
Ēnu ekonomikas apkarošanas darba
grupas vadītāja
- Atbild **Karina Lindava**,
"Swedbank Latvija" valdes locekle,
Finanšu noziegumu novēršanas
pārvaldes vadītāja

14.35-15.00

KAFIJAS PAUZE

- 15.00-15.35** Trešā saruna:
Valsts iestāžu instrumenti
pret nelegālo līdzekļu apriti
- Jautājumus uzdod **Zane Veidemane-Bērziņa**,
zvērināta advokāte, ZAB "Ellex Kļaviņš"
 - Atbild **Agnese Rudzīte**,
Valsts ieņēmumu dienesta
Nelegāli iegūtu līdzekļu legalizācijas
novēršanas pārvaldes direktore
 - Atbild **Laima Letiņa**,
Uzņēmumu reģistra galvenā valsts notāre
-
- 15.35-16.10** Ceturtā saruna:
Krimināltiesiskie pasākumi
finanšu sistēmas attīrīšanā
- Jautājumus uzdod **Lauma Paegļkalna**,
Tieslietu ministrijas parlamentārā
sekretāre
 - Atbild Dr. iur. **Jānis Rozenbergs**,
zvērināts advokāts, ZAB "Rozenbergs",
Latvijas Universitātes Juridiskās
fakultātes docents
 - Atbild Dr. iur. **Juris Juriss**, virsprokurors,
Latvijas Universitātes Juridiskās
fakultātes docents
- 16.10-16.20** KOPSAVILKUMS
- Dr. iur. **Anda Smiltēna**, Tieslietu
ministrijas valsts sekretāra vietniece
 - **Dina Gailīte**, žurnāla "Jurista Vārds"
galvenā redaktore
- 16.20-17.00** NOSLĒGUMA KAFIJA

Turpinām apspriest ar finanšu noziegumiem saistītās reformas

Žurnāla “Jurista Vārds” mērķis ir Latvijas kā tiesiskas valsts stiprināšana. Tādēļ redakcija kopā ar labākajiem Latvijas tiesību zinātniekiem un praktiķiem jau vairāk nekā 20 gadus diskutējot veicina mūsu tiesiskās sistēmas attīstību.

Kopš 2018. gada, kad Eiropas Padomes ekspertu komiteja (*Moneyval*) publicēja ļoti kritisku ziņojumu par Latvijas spējām novērst finanšu noziegumus, tostarp nelegāli iegūtas naudas atmazgāšanu un terorisma finansēšanu, un Latvijai šajā jomā tika piemērota pastiprināta uzraudzība, ar šīm problēmām saistītie tiesību jautājumi dabiski kļuva par vienu no “Jurista Vārda” aktualitātēm. Šiem tematiem ir veltītas daudzas publikācijas, tostarp 2022. gadā iznāca tematiskais “Jurista Vārda” laidieni, kas aplūkoja naudas atmazgāšanas apkarošanas problēmas,¹ bet 2023. gadā tika sagatavots apjomīgs grāmatžurnāls “Noziedzīgi iegūtas mantas legalizācijas novēršana: normatīvās un praktiskās aktualitātes,”² kā arī pārpildītā LU Bibliotēkas zālē aizritēja emocionāla žurnāla autoru un lasītāju diskusija par reformām, kas veiktas finanšu sistēmas “kapitālā remonta” ietvaros.³

2024. gadā Latvijā ir sākusies jauna *Moneyval* vērtēšanas kārtā, uz kuru tā pieteikusies kā pirmā valsts – ar nolūku demonstrēt veikto pasākumu efektivitāti. Paralēli tam ievēribas vērti notikumi risinās arī tiesu pasaulē: 2024. gada jūlijā tika publicēts Eiropas Savienības Tiesas (EST) ģenerāldoklāta viedoklis, bet 4. oktobrī EST spriedums, noslēdzot prejudiciālā nolēmuma tiesvedību lietās, kas bija ierosinātas pēc Satversmes tiesas pieteikuma par normām, kas regulē procesu par noziedzīgi iegūtu mantu.

Turpinot sekot šīm norisēm un veicinot daudzpusīgas tiesbpolitiskas diskusijas, žurnāls “Jurista Vārds” 2024. gada 16. oktobrī sadarbībā ar Latvijas Universitātes Juridisko fakultāti un Finanšu nozares asociāciju Latvijas Universitātes Mazajā aulā rīko tieslietu nozares profesionāļu konferenci “Četras sarunas par Latvijas finanšu sistēmas “kapitālo remontu””, kā arī izdod konferences materiālu krājumu, kurā apkopotas publikācijas par jaunākajām ar šiem tematiem saistītajām aktualitātēm un publiskoti arī “Jurista Vārda” rīkotās Latvijas juristu aptaujas rezultāti.

Lai veicinātu Latvijas juridiskās sabiedrības iesaisti domu apmaiņā un paplašinātu juristu zināšanas par specifiskajiem ar netirās naudas un terorisma apkarošanu saistītajiem tiesību jautājumiem, konferences materiālu krājums nonāks arī pie visiem žurnāla “Jurista Vārds” abonentiem, kā arī būs bez maksas pieejams portālā *juristavards.lv* (līdzīgi kā 2023. gadā izdots grāmatžurnāls). Šādu iespēju nodrošina valdības pasākumu plāna ietvaros šim nolūkam piešķirtais finansējums.⁴

“Jurista Vārda” redakcija ir pārliecināta, ka visu reformās iesaistīto pušu atklāta, profesionāla diskusija un iesaiste ir labākais veids, kā nodrošināt šāda veida procesu ilgtspēju un panākumus. Ceram, ka gan konference, gan saistībā ar to izdots materiālu krājums veicinās Latvijas spējas tiesiski, efektīvi un pārdomāti turpināt aizvadītajos gados enerģiski uzsāktos pasākumus finanšu noziegumu, tostarp nelegāli iegūtas naudas atmazgāšanas un terorisma finansēšanas, novēršanai.

Dina Gailīte

Žurnāla “Jurista Vārds” galvenā redaktore

1 2022. gada 6. decembra žurnāls elektroniski pieejams: https://juristavards.lv/zurnals/?laidiens_id=12387

2 2023. gada 14. novembra grāmatžurnāls elektroniski pieejams: https://juristavards.lv/zurnals/?laidiens_id=12431

3 Apskats par 2023. gada 14. novembra diskusiju pieejams: <https://juristavards.lv/doc/284289-jurista-varda-sestais-gramatzurnals-uzstada-jau-nus-rekordus/>

4 Gan “Jurista Vārda” konference, gan materiālu krājums (žurnāla pielikums) ir daļa no Latvijas 2024.–2026. gada pasākumu plāna, kura mērķis ir veicināt izpratni sabiedrībā par NILLTPF novēršanas nepieciešamību, it īpaši juridisko profesiju vidū, skat.: <https://likumi.lv/ta/id/351737-par-pasakumu-planu-noziedzīgi-iegutu-lidzeklu-legalizācijas-terorisma-un-proliferācijas-finansēšanas-novēršanai-2024-2026-gadam>

SATURS

Dina Gailīte Latvijas juristu viedoklis par finanšu sistēmas “kapitālā remonta” norisi: socioloģiskās aptaujas rezultāti	6
Sannija Matule Sabiedrības viedoklis par finanšu noziegumiem un noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizāciju	23
Finanšu izlūkošanas dienests Latvija – pirmā Moneyval 6. kārtas izvērtēšanā	27
Paula Lipe AMLA: jauna institūcija nelikumīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanas un terorisma finansēšanas novēršanai	30
Dina Buse Kā nonākt pie visaptverošas ES politikas noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma novēršanas jomā	34
Elīna Afanasjeva Patieso labuma guvēju reģistrācija: Uzņēmumu reģistra lomas un prakses attīstība	37
Paula Lipe Vai Latvijas noziedzīgi iegūtas mantas konfiskācijas tiesiskais regulējums ir saderīgs ar ES tiesībām	47
Egons Rusanovs, Santa Oborenko, Linda Lielbriede Eiropas Savienības Tiesas vērtējums par sevišķā procesa par noziedzīgi iegūtu mantu tiesiskā ietvara robežām	59
Dmitrijs Skačkovs Grozījumi tiesas procesā par noziedzīgi iegūtu mantu: veiksmes vai neveiksmes stāsti	65
Ērika Gribonika Papildu toņi vai svaigs gleznojums: preventīvo pasākumu loma noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanas reformā	73
Sanita Bokta-Strautmane Nekustamā īpašuma iznomātājs kā Novēršanas likuma subjekts	81
Linda Lielbriede Tiesiskās apziņas evolūcija noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas, terorisma un proliferācijas finansēšanas novēršanas praksē	86

Latvijas juristu viedoklis par finanšu sistēmas “kapitālā remonta” norisi: socioloģiskās aptaujas rezultāti

2024. gada oktobrī žurnāla “Jurista Vārds” rīkotā konference “Četras sarunas par Latvijas finanšu sistēmas “kapitālo remontu”” sakrīt ar laiku, kad Latvijai kā pirmajai valstij jau ir uzsākta jauna, sestā *Moneyval* vērtēšanas kārtā ar nolūku starptautiskā mērogā parādīt, ka situācija ir būtiski uzlabojusies, salīdzinot ar 2018. gadu, kad valsts saņēma ļoti kritisku netīrās naudas atmazgāšanas novēršanas pasākumu vērtējumu.

Aizvadīto gadu laikā ir veiktas daudzas reformas: ir grozīts normatīvais regulējums, mainīta noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanas institucionālā organizācija, netīrās naudas atmazgāšanas novēršanā ir iesaistīts plašs tieslietu sistēmas darbinieku loks utt.

Pārmaiņas ir nesušas nenoliedzamus pozitīvus rezultātus Latvijas finanšu sistēmas un tiesību aizsardzības iestāžu darbībā, taču reformu procesi noteikti nav bijuši vienkārši. Daudz kritikas izskanējis gan par jaunradītā normatīvā regulējuma kvalitāti, gan tiesību piemērošanas praksi.

Nav noliedzams, ka pārmaiņu procesu ilgtspēju un efektivitāti nodrošina iesaistīto “spēlētāju” izpratne par mērķiem un savstarpēja sadarbība. Tieši tādēļ dažādu politiku veidotāji bieži vien veic iecerēto pasākumu adresātu viedokļu izpēti gan pirms reformām, lai noskaidrotu to potenciālo atbalstu, gan reformu laikā, lai uzzinātu, vai izvēlētie pārmaiņu virzieni tiek akceptēti.

Lai noskaidrotu sabiedrības noskaņojumu par finanšu sistēmas un ēnu ekonomikas problēmām, pēc Finanšu izlūkošanas dienesta pasūtījuma pētījumu centrs SKDS vairākus gadus pēc kārtas veic socioloģiskus pētījumus, tai skaitā 2023. gada oktobrī notika “Sabiedriskās domas aptauja par finanšu noziegumiem

un noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizāciju”¹ (arī tās galvenie secinājumi atspoguļoti šajā rakstu krājumā).

Savukārt “Jurista Vārda” redakcija, gatavojoties konferencei 2024. gada oktobrī, nolēma izpētīt specifiski tieši juristu auditorijas uzskatus, ņemot vērā, ka šī profesionālā grupa, darbojoties dažādos amatos un institūcijās, ir bijusi un arī nākotnē būs cieši saistīta ar netīrās naudas atmazgāšanas u.tml. problēmu risināšanu un tieši no juristu efektīvas līdzdalības un izpratnes par šo procesu norisi ir tiešā veidā atkarīga tiesiskās sistēmas funkcionēšana, tai skaitā netīrās naudas legalizācijas apkarošanas jomā.

Kā tika organizēta “Jurista Vārda” aptauja

Žurnāla redakcija aptaujai sagatavoja astoņus jautājumus, kā arī aptaujas noslēgumā deva iespēju respondentiem brīvā formā ierakstīt savus komentārus par 2019.–2024. gadā notikušajām reformām, kas saīsināti apzīmētas ar publiskajā telpā ieviešanos, kā arī politiķu un žurnālistu bieži lietotu apzīmējumu – Latvijas finanšu sistēmas “kapitālais remonts”. Aptaujas norisei tika izmantots socioloģiskās izpētes rīks *visidati.lv*, kas nodrošina respondentu anonimitāti, kā arī ļauj apkopot un analizēt iegūtos rezultātus. Aptauja noritēja tiešsaistē no 16. līdz 27. septembrim.

Aicinājumu piedalīties aptaujā “Jurista Vārds” izplatīja ar tieslietu nozares institūciju atbalstu tieši mērķauditorijai – anketa nebija pieejama publiski nejausiem interesentiem. Redakcija pateicas Tiesu administrācijai,

¹ Pieejama: <https://ppdb.mk.gov.lv/wp-content/uploads/2023/11/Petijums-1.pdf>

Augstākajai tiesai, Satversmes tiesai, Latvijas Republikas Prokuratūrai, Latvijas Zvērinātu advokātu padomei, Latvijas Zvērinātu notāru padomei, Latvijas Zvērinātu tiesu izpildītāju padomei, Maksātspējas administratoru asociācijai, Tieslietu ministrijai, Finanšu izlūkošanas dienestam (FID), Korupcijas novēršanas un apkarošanas birojam (KNAB), Valsts policijai, Finanšu nozares asociācijai u.c. institūcijām, kas palīdzēja efektīvi sasniegt aptaujas adresātus.

Aptaujas anketu aizpildīja 495 respondenti! Šī necerēti lielā aktivitāte acīmredzami pierāda tēmas aktualitāti Latvijas juridiskajā sabiedrībā, kā arī ļauj apgalvot, ka aptaujas rezultāti ir reprezentatīvs šīs profesionālās grupas viedokļa atspoguļojums.

Jāpiebilst, ka, pirms redakcija izlēma pati saviem spēkiem veikt šo nelielo socioloģisko pētījumu, notika konsultācijas ar profesionāliem sociologiem, kas šādu uzdevumu – sasniegt specifiski juristu auditoriju – uzskatīja par pietiekami sarežģītu un līdz ar to arī finansiāli ļoti ietilpīgu uzdevumu (tika solīts savākt labākajā gadījumā 200–300 juristu viedokļus). Redakcijas lēmums ietaupīt līdzekļus un sadarbībā ar nozares partneriem censties sasniegt plašāku respondentu loku saviem spēkiem bija savā ziņā riskants, taču izrādījās pamatots.

Anketas sākumā katrs respondents tika aicināts minēt savu nodarbošanos. Pēc atbildēm varam spriest, ka viskoplākajā skaitā aptaujā piedalījās advokatūras pārstāvji – 184 respondenti norādījuši, ka ir zvērināti advokāti, advokātu palīgi vai advokātu biroja darbinieki. Šī grupa veido vairāk nekā trešdaļu (37 %) no aptaujas dalībnieku kopskaita, kas arī nepārsteidz, jo advokatūra ir ne vien skaitliski lielākā juristu profesionālā grupa Latvijā, bet arī ir bijusi ļoti dzirdama un kritiska finanšu sistēmas reformēšanas diskusiju dalībiece. Acīmredzot arī šo “Jurista Vārda” aptauju advokāti ir saskatījuši kā vēl vienu iespēju izteikt savu viedokli.

Otra lielākā aptaujāto grupa ir tiesneši un tiesu darbinieki – 108 respondents jeb 21,8 % no kopskaita. Trešie aktīvākie – prokurori, kas iesnieguši 47 atbildes (9,5 % no aptaujas

dalībnieku kopskaita). Arī abas šīs profesijas ir cieši iesaistītas noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas novēršanā un aprītes ierobežošanā, tādēļ aptaujas rīkotāji ir pateicīgi par šo aktivitāti.

Uzmanības vērtas ir skaita ziņā nākamās aptaujas dalībnieku grupas: starp respondentiem ir 39 maksātspējas administratori, 31 zvērināts notārs, notāra palīgs vai biroja darbinieks, kā arī 30 zvērināti tiesu izpildītāji, viņu palīgi vai biroja darbinieki. Ņemot vērā šo juridisko profesiju mazskaitlību Latvijā, viņu dalība aptaujā proporcionāli pārsniedz advokātu, tiesnešu un prokuroru aktivitāti.

Aptaujas rīkotāji pateicas par sniegtajām atbildēm arī valsts un pašvaldību ierēdņiem (18 respondenti), tiesību aizsardzības iestāžu (FID, KNAB, Valsts policija u.c.) darbiniekiem (16 respondenti), finanšu sektorā (7) un citur privātajā sfērā (4), kā arī citos amatos nodarbinātajiem juristiem.

Aptaujas jautājumi un atbilžu kopsavilkums

Turpinājumā tiks secīgi aplūkoti “Jurista Vārda” aptaujā Latvijas juristiem uzdotie jautājumi un gandrīz piecsimt respondentu uz tiem sniegtās atbildes.

Vai jūs zināt, kāds ir Latvijas 2019. gadā uzsāktā finanšu sistēmas “kapitālā remonta” mērķis?

Ņemot vērā žurnāla “Jurista Vārds” rīkotās konferences tematu, kā arī to, ka finanšu sektora drošības “robu” un noziegumu apkarošanas efektivitātes reformas risinās jau vairākus gadus, aptauja tika sāta ar šķietami pašsaprotamu jautājumu – vai respondentiem ir zināms, kāds ir Latvijas 2019. gadā uzsāktā finanšu sistēmas “kapitālā remonta” mērķis?

Lielākā daļa (318 jeb 64,2 %) ir atbildējuši apstiprinoši, tomēr nozīmīgs skaits respondentu apgalvo, ka reformu mērķi nezina (93 atbildes jeb 18,8 %), un gandrīz tikpat daudzi šaubās (84 jeb 17 % izvēlējās variantu “grūti pateikt”).

Acīmredzot šie rezultāti norāda uz nepieciešamību turpināt reformu satūra skaidrojošo darbu tajās visciešāk iesaistīto sabiedrības grupu, tai skaitā Latvijas juristu, vidū.

Vai jūs ikdienā privāti esat saskāries ar naudas atmazgāšanu un citiem finanšu noziegumiem (piemēram, norēķini bez čeka, aplokšņu algas, korupcija, kontrabandas preču patēriņš, nodokļu krāpšana u.c.)?

Vairāk nekā puse "Jurista Vārda" aptaujas respondentu (249 atbildes jeb 50,3 %) apstiprināja, ka ikdienā privāti ir sastapušies ar naudas atmazgāšanu un citām līdzīgām darbībām, kas saistās ar ekonomikas "melno" un "pelēko" sektoru, kas var izpausties kā norēķini bez čekiem, nodokļu krāpšana, aplokšņu algas utt. 209 respondenti (42 %) atbildēja noliedzoši, bet 37 (7,5 %) sniedza atbildi "grūti pateikt".

Vai jūs savā profesionālajā darbībā esat iesaistīts cīņā pret noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizāciju un terorisma finansēšanu un to riskiem?

Šis jautājums tika uzdots ar mērķi noteikt to respondentu daļu, kas ne vien strādā tieslietu nozarē, bet ir tieši saistīta ar cīņu pret noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizāciju, terorisma finansēšanas apkarošanu u.c. līdzīgiem uzdevumiem.

341 aptaujas dalībnieks, tātad absolūti lielākā daļa (68,9 %) ir norādījuši, ka darbojas šajā sfērā, līdz ar to var secināt, ka respondentu viedoklis par aptaujas izpēti tematu ir personiskajā profesionālajā pieredzē balstīts. Tikai 111 atbildes (22,4 %) bijušas noliedzošas, bet 43 respondentiem (8,7 %) ir bijis grūti pateikt, vai viņu ikdienas profesionālais darbs ir vai nav tieši saistīts ar šāda veida noziegumu apkarošanu.

Vairāk nekā divas trešdaļas – respondentu īpatsvars, kas norāda, ka paši ir iesaistīti cīņā ar noziedzīgi iegūtas naudas legalizācijas u.tml. noziegumu apkarošanu, "Jurista Vārda" ieskatā, padara aptaujas rezultātus īpaši nozīmīgus šīs nozares analīzei.

Kā jūs vērtējat Latvijas panākumus cīņā pret noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizāciju? Esošā situācija ir...

Šis jautājums tika uzdots ar mērķi uzzināt Latvijas juristu viedokli par aizvadītajos gados veikto pasākumu efektivitāti. Proti, vai Latvijai, reformējot normatīvo regulējumu un tiesību praksi, ir izdevies gūt panākumus cīņā ar noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizāciju?

Vairāk nekā puse "Jurista Vārda" aptaujāto Latvijas juristu piekrit, ka ir izdevies sasniegt zināmus rezultātus: 79 respondenti (16 %) uzskata, ka šobrīd sasniegtā situācija ir "laba", un vēl 189 (38,2 %) to vērtē kā "apmierinošu". Kopā tie ir 54,2 % no aptaujas dalībniekiem.

Vienlaikus jāatzīmē, ka 118 (23,8 %) respondentiem nav bijis skaidra viedokļa ("grūti pateikt"), bet 109 (22 %) uzskata, ka Latvijas panākumi cīņā ar noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizāciju ir "neapmierinoši".

Šo jautājumu "Jurista Vārds" iekļāva aptaujā pēc FID 2023. gadā SKDS pasūtītās Latvijas iedzīvotāju viedokļa izpēti parauga, lai varētu salīdzināt "vidējā pilsoņa" un juristu profesionālās grupas viedokļus.

SKDS izpētitais Latvijas iedzīvotāju noskaņojums, atbildot uz šādu pašu jautājumu, ir ievērojami skeptiskāks par juristu redzējumu: lielākā daļa (47,4 %) uzskata, ka Latvijas panākumi cīņā pret noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizāciju ir vērtējami kā neapmierinoši, bet vēl 21,8 % nav bijis konkrēta viedokļa (izvēlēts variants "grūti pateikt"). Tikai 30,7 % Latvijas iedzīvotāju ir izteikuši vairāk vai mazāk pozitīvu vērtējumu. No tiem 26,6 % licies, ka situācija ir apmierinoša ("juristu aptaujā" šādu atbildi sniedza 38,2 %), un tikai 4,1 % "vidējo" Latvijas iedzīvotāju apgalvoja, ka Latvijas panākumi cīņā pret noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizāciju ir labi ("juristu aptaujā" šādi atbildēja 16 %).

Ja salīdzina "Jurista Vārda" veiktajā juristu aptaujā (54,2 %) un FID veiktajā Latvijas iedzīvotāju aptaujā (30,7 %) iegūtos kopīgos pozitīvos vērtējumus (situācija ir "laba" + situācija ir "apmierinoša"), jāsecina, ka profesionālu vidū noskaņojums par Latvijas panākumiem cīņā

pret noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizāciju ir ievērojami (par 23,5 %) optimistiskāks nekā Latvijas sabiedrībā kopumā.

Normatīvais regulējums, kas radīts finanšu sistēmas “kapitālā remonta” vajadzībām, ir tiesisks un atbilst izvērītajam mērķim...

Ņemot vērā auditorijas profesionalitāti, aptaujas rīkotāji vēlējās noskaidrot veikto reformu normatīvā regulējuma kvalitātes vērtējumu. Žurnālā “Jurista Vārds” kopš finanšu sistēmas “kapitālā remonta” sākuma ir noritējušas ļoti aktīvas diskusijas par šīs jomas likumdošanas procesa kvalitāti, un ar Latvijas pieņemtā normatīvā regulējuma mērķu, pamatotības, skaidrības, samērīguma u.c. problēmām ir nodarbināta arī Satversmes tiesa un Eiropas Savienības Tiesa.

Vairāk nekā puse aptaujāto principā piekrīt, ka normatīvais regulējums, kas radīts finanšu sistēmas “kapitālā remonta” vajadzībām, ir tiesisks un atbilst izvērītajam mērķim: pilnībā šo apgalvojumu atbalsta 66 respondenti (13,3 %) un vēl 226 (45,7 %) šim apgalvojumam piekrīt daļēji. Vienlaikus 129 aptaujas dalībniekiem (26,1 %) ir bijis grūti sniegt viennozīmīgu vērtējumu (“grūti pateikt”), bet 74 (14,9 %) ir bijuši ļoti kritiski, norādot, ka pilnībā nepiekrīt apgalvojumam, ka jomas normatīvais regulējums būtu tiesisks un atbilstu izvērītajam mērķim.

Kāda, jūsuprāt, ir tiesību piemērošanas prakse noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas un to risku novēršanas jomā?

Tiesību piemērošana ir juristu ikdiena, tādēļ nākamais aptaujas jautājums tika uzdots ar mērķi noskaidrot respondentu viedokli par normatīvo aktu piemērošanas praksi noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas un to risku novēršanas jomā. Arī par šo jomu aizvadītajos gados ir notikušas daudzas asas diskusijas gan “Jurista Vārdā”, gan citur publiskajā telpā.

Ar ļoti minimālu pārsvaru (50,3 %) aptaujas dalībnieki tiesību piemērošanas praksi šai jomā vērtē visumā pozitīvi: par “labu” to uzskata

49 respondenti (9,9 %) un vēl 200 (40,4 %) norāda, ka tiesību piemērošanas prakse ir “apmierinoša”. 94 respondenti (19 %) nav varējuši sniegt konkrētu viedokli (“grūti pateikt”), bet trešā daļa – 152 jeb 30,7 % – no aptaujātajiem bijuši ļoti kritiski, norādot, ka tiesību piemērošanas prakse noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas un to risku novēršanas jomā ir “neapmierinoša”.

Vai banka vai cits pakalpojuma sniedzējs jums ir jautājis par līdzekļu izcelsmi, naudas atmazgāšanu, darījuma likumību?

Šis jautājums aptaujā tika iekļauts, sekojot “Jurista Vārda” partnera konferences rīkošanā – Finanšu nozares asociācijas lūgumam, un atspoguļo to, cik bieži respondenti paši savā ikdienā saskaras ar vienu no pēdējos gados veikto reformu izpausmēm – pienākumu saskarsmē ar bankām un citām institūcijām norādīt savu finanšu līdzekļu izcelsmi.

Atbildes sadalījās aptuveni līdzīgi: 244 respondenti (49,3 %) atzina, ka ir saskārušies ar šādu prasību, 246 (49,7 %) atbildēja noliedzoši. Pavisam neliels skaits – pieci (1 %) – nevarēja sniegt skaidru atbildi (“grūti pateikt”).

Cik lielā mērā jūs uzticaties katrai no tālāk uzskaitītajām iestādēm finanšu noziegumu apkarošanā?

Jautājums par uzticēšanos dažādām ar finanšu noziegumu apkarošanu saistītām institūcijām ir otrs FID rīkotajai Latvijas sabiedrības aptaujai identiskais vaicājums, ko “Jurista Vārds” iekļāva savā aptaujā. Tādējādi arī šeit iespējams salīdzināt Latvijas “vidējā iedzīvotāja” un ar nozari profesionāli cieši saistītās juristu auditorijas viedokli.

Jānorāda, ka aptaujas rīkotāji komentāru sadaļā saņēma kritiku par to, ka institūciju sarakstā, par ko varēja izteikt vērtējumu, nav iekļāvuši vēl citus subjektus, piemēram, Latvijas Banku, kam ir būtiska kompetence un liels skaits darbinieku, kas nodarbojas ar finanšu nozares uzraudzību un finanšu noziegumu novēršanu. Tomēr, kā jau teikts, šis “Jurista Vārda” aptaujas

jautājums bija veidots pēc FID 2023. gadā veiktās Latvijas iedzīvotāju aptaujas parauga, un, iekļaujot tajā jaunas institūcijas, abu aptauju rezultāti vairs nebūtu salīdzināmi.

“Jurista Vārda” aptaujas respondenti tika aicināti novērtēt sešu institūciju – Valsts policijas, Prokuratūras, tiesas, KNAB, VID un FID – darbību finanšu noziegumu apkarošanas jomā. Katras institūcijas vērtējumu varēja izvēlēties no četriem variantiem: diviem pozitīviem (“pilnībā uzticas” vai “drīzāk uzticas”) un diviem negatīviem (“drīzāk neuzticas” vai “nemaz neuzticas”). Kā tas būs redzams tālāk, nozares profesionāļu – juristu – uzskati par aptaujā iekļautajām institūcijām un to panākumiem finanšu noziegumu apkarošanā ļoti būtiski atšķiras no Latvijas sabiedrības vispārējiem priekšstatiem.

Visaugstāk “Jurista Vārda” aptaujā ticis atzīmēts tiesu darbs: kopumā 82 % aptaujāto juristu tiesu veikumu finanšu noziegumu apkarošanas jomā vērtējuši pozitīvi (29,1 % tiesām uzticas pilnībā, bet 52,9 % drīzāk uzticas). Tiesu darba negatīvais vērtējums juristu vērtējumā sadalījies šādi: 13,5 % respondentu tiesām “drīzāk neuzticas” un 4,4 % “nemaz neuzticas”.

Salīdzinājumam SKDS veiktajā aptaujā – no visiem Latvijas iedzīvotājiem tiesu darbu finanšu noziegumu apkarošanas jomā pozitīvi vērtējuši tikai 50,9 % (pilnībā uzticas 8 %, drīzāk uzticas 42,9 %). Tātad tiesu reputācija nozares profesionāļu acīs par vairāk nekā 30 % pārsniedz tiesu darba vērtējumu “vidējā” Latvijas iedzīvotāja vērtējumā.

Otrajā vietā ar kopumā 74,2 % pozitīvu vērtējumu “Jurista Vārda” aptaujā ierindojās FID (27,5 % respondentu norādījuši, ka FID uzticas pilnībā, bet 46,7 % drīzāk uzticas). Salīdzinājumam – SKDS veiktajā aptaujā FID no sešām respondentu vērtējumam piedāvātajām institūcijām, kas darbojas finanšu noziegumu apkarošanas jomā, 2023. gadā ir palicis pēdējā vietā, saņemot tikai 44 % pozitīvu vērtējumu. Tādējādi “Jurista Vārda” rīkotā aptauja rāda, ka starp nozares profesionāļiem FID reputācija ir par 30,2 % augstākā nekā sabiedrībā kopumā.

Pirmo trijnieku “Jurista Vārda” aptaujā noslēdz prokuratūra, kurai pozitīvu vērtējumu finanšu noziegumu apkarošanas jomā devuši kopumā 71,1 % aptaujāto juristu (18 % prokuratūrai uzticas pilnībā, 53,1 % drīzāk uzticas). Salīdzinājumam – SKDS veiktajā aptaujā prokuratūras darbu pozitīvi vērtējuši 50,9 % aptaujāto, tātad par 20,2 % mazāk.

Ceturtajā vietā finanšu noziegumu apkarošanas jomā “Jurista Vārda” aptaujas respondenti ierindojuši KNAB ar 65,7 % pozitīvu vērtējumu (17 % pilnībā uzticas, 48,7 % drīzāk uzticas). Salīdzinājumam – SKDS veiktā Latvijas sabiedrības aptauja rāda, ka finanšu noziegumu apkarošanas jomā pilnībā vai daļēji KNAB uzticas 49,1 % “vidējo” Latvijas iedzīvotāju, tātad par 16 % mazāk nekā profesionālajā vidē.

Piektajā vietā finanšu noziegumu apkarošanas jomā “Jurista Vārda” aptaujas respondenti ierindoja Valsts policiju ar 57,8 % pozitīvu vērtējumu (9,5 % pilnībā uzticas, 48,3 % drīzāk uzticas). Interesanti, ka SKDS 2023. gadā veiktajā Latvijas iedzīvotāju vispārējā aptaujā Valsts policija bija pirmajā vietā ar visaugstāko pozitīvo vērtējumu (54,9 %), taču tas tomēr bija par aptuveni trim procentiem zemāks nekā nozares profesionāļu redzējums.

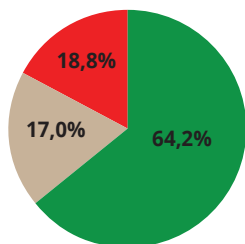
“Jurista Vārda” aptaujas “reitingu” finanšu noziegumu apkarošanas institūciju vērtējumā noslēdz VID, kam pozitīvu attieksmi pauduši 56,4 % respondentu (10,5 % pilnībā uzticas, 45,9 % drīzāk uzticas). Salīdzinājumam – SKDS 2023. gadā veiktajā Latvijas iedzīvotāju vispārējā aptaujā VID saņēmis 44,1 % pozitīvu vērtējumu.

Kopsavelkot jāsecina: tieslietu nozares profesionāļu uzticēšanās ar finanšu noziegumu apkarošanu saistītām institūcijām ir būtiski augstāka nekā Latvijas sabiedrībā caurmērā. Atšķiras arī institūciju gradācija Latvijas “vidējo” iedzīvotāju un nozares profesionāļu – juristu acīs. Latvijas sabiedrība finanšu noziegumu apkarošanas jomā visvairāk uzticas Valsts policijai, kam seko prokuratūra un tiesa. Savukārt juristi visaugstāk vērtē tiesu darbu, otrajā vietā ierindojot FID, bet trešajā vietā – prokuratūru.

"Jurista Vārda" rīkotās Latvijas juristu aptaujas respondentu sadalījums pa profesijām

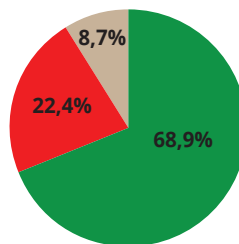
Tiesnesis vai tiesu darbinieks	108	21,8%
Prokurors vai prokuratūras darbinieks	47	9,5%
Zvērināts advokāts, advokāta palīgs vai biroja darbinieks	184	37,2%
Zvērināts notārs, notāra palīgs vai biroja darbinieks	31	6,3%
Zvērināts tiesu izpildītājs, tiesu izpildītāja palīgs vai biroja darbinieks	30	6,1%
Maksātnespējas administrators	39	7,9%
FID, KNAB, Valsts policijas vai citas tiesību aizsardzības iestādes darbinieks	16	3,2%
Valsts vai pašvaldības iestādes jurists, ierēdnis	18	3,6%
Finanšu sektorā nodarbināts jurists	7	1,4%
Privātajā sektorā nodarbināts jurists	4	0,8%
Cits	11	2,2%
	495	100%

1. Vai jūs zināt, kāds ir Latvijas 2019. gadā uzsāktā finanšu sistēmas "kapitālā remonta" mērķis?

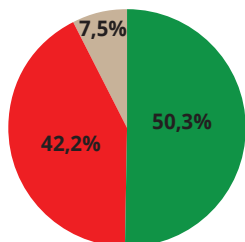
■ Jā
■ Nē
■ Grūti pateikt

3. Vai jūs savā profesionālajā darbībā esat iesaistīts cīņā pret noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanu un terorisma finansēšanu un to riskiem?

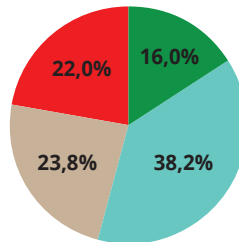
■ Jā
■ Nē
■ Grūti pateikt

2. Vai jūs ikdienā privāti esat saskāries ar naudas atmazgāšanu un citiem finanšu noziegumiem (piemēram, norēķini bez čeka, aplokšņu algas, korupcija, kontrabandas preču patēriņš, nodokļu krāpšana u.c.)?

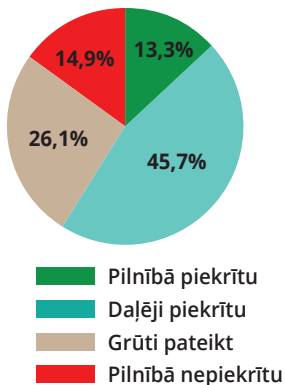
■ Jā
■ Nē
■ Grūti pateikt

4. Kā jūs vērtējat Latvijas panākumus cīņā pret noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanu. Esošā situācija ir...

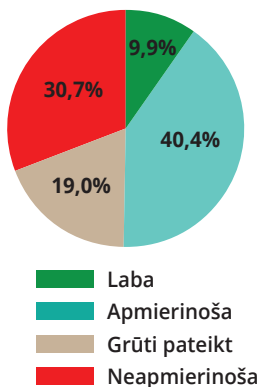

■ Labā
■ Apmierinoša
■ Grūti pateikt
■ Neapmierinoša

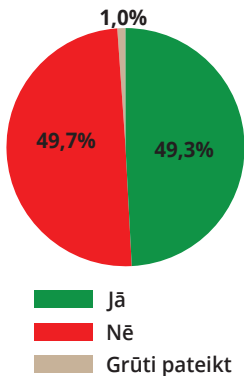
5. Normatīvais regulējums, kas radīts finanšu sistēmas "kapitālā remonta" vajadzībām, ir tiesisks un atbilst izvirzītajam mērķim...

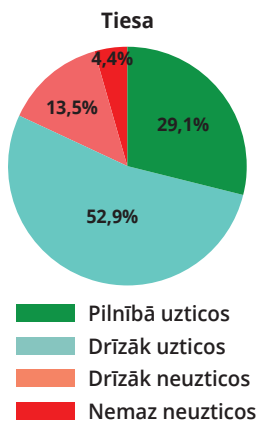
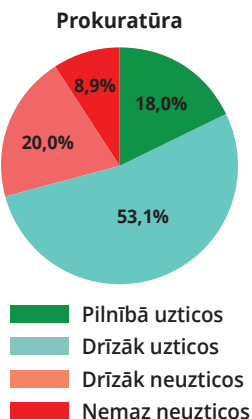
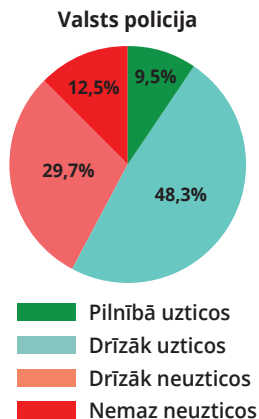
6. Kāda, jūsuprāt, ir tiesību piemērošanas prakse noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas un to risku novērošanas jomā?

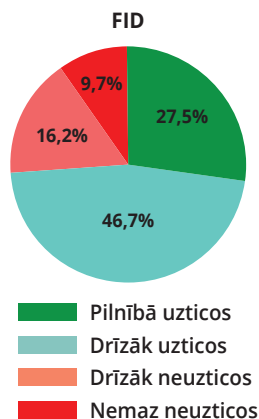
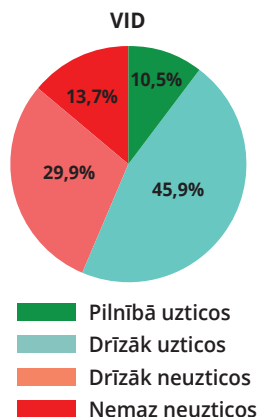
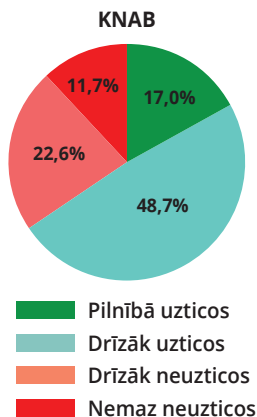
7. Vai banka vai cits pakalpojumu sniedzējs jums ir jautājis par līdzekļu izcelsmi, naudas atmazgāšanu, darījumu likumību?

8. Cik lielā mērā jūs uzticaties katrai no zemāk uzskaitītajām iestādēm finanšu noziegumu apkarošanā?

"Brīvais mikrofons": respondentu komentāri par veikto reformu veiksmēm un neveiksmēm

“Jurista Vārda” veiktās nozares profesionāļu aptaujas noslēgumā tās dalībniekiem tika dota iespēja izteikt savus komentārus – brīvā formā ierakstīt viedokli “par Latvijas finanšu sistēmas “kapitālā remonta” norises juridiskajiem, efektivitātes u.c. aspektiem”. Šo iespēju izmantoja gandrīz pietā daļa respondentu – tika iesniegts 91 komentārs.

Jāatzīst, ka šo komentāru kopējais noskaņojums ir samērā kritisks, lielumam atbilžu autoru paužot viedokļus, ka naudas atmazgāšanas un ar to saistīto noziegumu apkarošanas nolūkos veiktās reformas ir sagādājušas pārāk lielu birokrātisko slogu, nav sasniegušas mērķi vai ir pārspīlētas un tādējādi negatīvi ietekmējušas Latvijas ekonomiku un investīciju vidi.

Lielā apjoma dēļ šeit nav iespējams publicēt visus aptaujas dalībnieku paustos viedokļus, tādēļ izvēlēti ir plašāk izvērstie un argumentētie komentāri, kā arī tie, kuros pausti atšķirīgi akcenti.

Latvija vairāk ir turējusi rūpi par tehnisko atbilstību (normatīvo regulējumu), nevis efektivitāti (piemērošanu).

Likumdevējam vēl jāveic mērķēti pasākumi divu NRA konstatēto galveno risku mazināšanai – nodokļu krāpšana, darījumi ar nekustamiem īpašumiem, aplokšņu algas. Jāveic pasākumi darījumu ar nekustamiem īpašumiem obligātai uzraudzībai Novēršanas likuma izpratnē, jāpazemina sliekšnis algu izmaksai un norēķiniem skaidrā naudā par pakalpojumiem.

Tie, kas atmazgāja, turpina atmazgāt, bet dzīve sarežģījās tikai parastiem cilvēkiem, kuriem nav nekāda sakara ar naudas atmazgāšanu.

Manuprāt, iespējams mērķis ir bijis labs un cēls, taču sistēma ir izveidota pārmērīgi sarežģīta. Tādējādi – ir grūti informācijas savācējiem, jo nāk daudz informācijas, kas ir jāšķiro, jāvērtē un tad var nepamanīt arī kaut ko svarīgu. Un grūti ir arī informācijas sniedzējiem, jo papildus jādod informācija un uz viņu tiek pārlikts neziņošanas risks. Jāmeklē efektīvāki naudas kontroles veidi, nevis ziņojumi!

Kopumā ir paveikts labs un milzīgs darbs pie kapitālā remonta, taču ir nepieciešams turpināt veicināt visās iestādēs darbinieku līmenī pilnīgu izpratni par NILLTPR riskiem tieši Latvijā, kā arī vērst uzmanību uz būtiskajiem riskiem, vienlaikus ievērojot samērīguma principu tur, kur šie riski ir mazāki vai minimāli. Jo daudzas problēmsituācijas praksē rodas no tā, ka konkrētiem darbiniekiem nav pietiekošas apmācības vai ir kardināli atšķirīgi subjektīvie viedokļi.

Nozarē dominē pilnīga represīvo iestāžu patvaļā, absurda normu piemērošana un personu tiesību ignorēšana. Kontrole pār represīvo iestāžu darbību ir formāla, simboliska un neeksistējoša. Normu absurdā, formālā un pārspīlētā piemērošana būtiski apgrūtina uzņēmējdarbību un valsts konkurētspēju ES.

Ja ielas ir pilnas ar veikaliem, kuros neviens neiepērkas un tie nebankrotē, un ja Jūrmala ir pilna ar tukšām villām, kurās neviens nedzīvo, un tās nesāk brukt, bet tiek uzturētas pilnībā neekonomiski, ja tiesnesi var atlaist no darba ne par ko, tad uzraudzība un cīņa ar netirās naudas atmazgāšanu un korupciju nenotiek.

Manā ieskatā, normatīvais regulējums ir pārspīlēts un izmaiņas normatīvajā regulējumā nav vērstas uz mērķa sasniegšanu, bet tieši pretēji – veicina to, ka komersanti izvēlas reģistrēt

komercdarbību ārpus LR, nedz arī izvēlēties banku pakalpojumus. Aizvien vairāk norēķinu konti tiek atvērti *Revolut* vai citās iestādēs, kā rezultātā civiltiesību jomā drīz varētu veidoties problēmas ar piedzīto parādu atgūšanu.

Proti, “kapitālais remonts” vairāk izskatās pēc “demontāžas”, kā rezultātā paliks tikai būvgruži, nevis tiks uzcelta jauna māja vai atjaunota esošā.

“Kapitālā remonta” uzsākšanas un īstenošanas laikā pārāk daudz tika iesaistīti politiskie aspekti. Piemēram, tiesiskā regulējuma izstrādē netika izvērtēti visi aspekti, tostarp Satversmē un starptautiskajos tiesību aktos paredzētais, kas novedis (novedīs) pie plašām tiesvedībām pret Latvijas valsti, ar lieliem riskiem Latvijas valstij zaudēt tiesvedības, jo ierobežojumi personām, par kurām ir aizdomas par iesaisti legalizēšanā, pirmšķietami noteikti nesamērīgi.

Cenšoties gūt tik ļoti tobrīd Latvijai nepieciešamo atzinību OECD un nenonākšanu pelēkajā sarakstā, ar savu regulējumu NILLNTPFNL, KL un KPL, kā arī burtiski tieši pārņemot atsevišķo AML direktīvu (tobrīd vēl projektu stadijā) tekstus, esam iebraukuši otrā grāvī – t.i., esam pārregulējuši AML un sankciju jomu. Rezultātā lielās steigas dēļ iztrūka kvalitatīvas diskusijas, apmācību un izpratnes, kā sekas vēl šobrīd risinām praksē un gaidām atbildes no Satversmes tiesas un EST, kur, kā zinām, lai arī ir ģenerālvokāta viedoklis, tomēr vēl nav gala sprieduma. Tikmēr vispārējo tiesu līmenī Vilipsona lieta un ASV vēstnieka “konta kāzuss” bija vien daži spilgti apliecinājumi tam, cik daudz esam pieļāvuši kļūdas.

Nenosakot minimālo sliekšni un paredzot ļoti apjomīgas un birokrātiskas prasības, tiek uzlikts nesamērīgs birokrātisks slogs nelielos darījumos un ikdienišķu sadarbību ietvaros. Riskos balstītai pieejai jābūt atspoguļotai arī

normatīvo aktu prasībās, kad nepieciešams veikt klientu izpēti u.c. ar to saistītās darbības. Šobrīd ļoti birokrātisks un smagnējs slogs uz likuma subjektiem, turklāt neattaisnots ar reālu ieguvumu.

Šobrīd autonoma legalizācija bez predikatīva nozieguma ir drīzāk utopija nekā realitāte tiešu praksē. Attiecībā uz finanšu sektoru tomēr ir jūtamas pārmērīgas regulācijas/uzraudzības sekas un tās nav līdz galam izskaustas. Latvijas normatīvie akti NILL jomā nosaka prasības, kuras pārsniedz tās, kurām seko citas ES valstis, nemaz nerunājot par tām, kuras nosaka FATF. Nefinanšu sektora uzraudzība ir ļoti sadrumstalota un vāja.

Pozitīvi vērtējama Ekonomisko lietu tiesas dibināšana.

Kopš 2018. gada ir ieviests 0 līmeņa riska pieeja AML jautājumos. Tagad situācija ir mainījusies, uzraugošās iestādes aicina vērtēt riskus un nepiemērot stingru pieeju visiem sadarbības partneriem, tomēr praksē un finanšu iestādēs pieejas maiņa nav redzama, kaut gan jau ir pagājuši seši gadi.

Tuvākajā nākotnē vairs nebūs ko "kapitāli remontēt", būs jābūvē no jauna, jo viss būs nojaukts.

Diemžēl šī kapitālā remonta dēļ cieš nevainīgi cilvēki un Latvijas ekonomika. Man pažiņa vēlējas iegādāties īpašumu Jūrmalā, bet Latvijā Citadeles banka viņam neatvēra pagaidu kontu, lai darījums varētu norisināties droši, bet šo pašu kontu atvēra Citadeles banka Lietuvā. Viņam skaidri norādīja, ka Latvijas prasības ir nesamērīgas un ar tām šobrīd mēģina noķert mušas, nevis noziedzniekus.

Visiem ir skaidri zināms, ka naudas atmazgāšana nevar notikt bez bankas iesaistes, attiecīgi būtu jāfokusējas uz bankas darbību, nevis likt bankām fokusēties uz saviem klientiem.

Finanšu sistēmas kapitālais remonts ir vienkārši briesmīgs! Uztvert visus pilsoņus par noziedzniekiem jau no paša sākuma nav normāli. Visas finansiālās darbības, ko personas veic, tiek uzreiz skatītas ar "šķību aci", un ir tāda sajūta kā cietumā. Pilsoņi nevēlas pilnīgu valsts kontroli pār viņiem un viņu darbībām, bet vēlas atbalstu. Kādēļ, kad es izmantoju savas tiesības uz priekšnodokļu atmaksu no VID, es uzreiz saņemu tādu attieksmi it kā es būtu noziedznieks? Šis kapitālais remonts nekam neder.

Aptaujā negatīvais vērtējums ir tieši saistīts ar tiesību un normatīvo aktu piemērošanu. No prakses – ir ļoti kritiski vērtējams darbs process par noziedzīgi iegūtu mantu (KPL 59. nodaļa). Pamatoti uzskatu, ka šobrīd izmeklēšanas iestādes šo nodaļu izmanto pretēji tās paredzētajam mērķim – "iesaldējot naudas līdzekļus", neveicot faktiski nekādas izmeklēšanas darbības, novelkot termiņus līdz pēdējam – lai tikai attaisnotu, ka lietas nonāk šajā speciālās kārtības procesā, kurā pie tam ir apgriezta pierādīšanas kārtība.

Šajā sakarā varam izteikt atzinīgus vārdus Ekonomisko lietu tiesai, kura beidzot iedziļinās policijas iesniegtajos dokumentos. Pilnībā atbalstu viedokli, ka esam pārgājuši no viena grāvja otrā uzraudzības ziņā. Iespējams, policijai nepietiek kapacitātes, lai izmeklētu šādas lietas – esošā situācija ir, vienkāršiem vārdiem sakot, – nenormāla.

Saistības, ko uzņēmusies valsts, prasa neadekvāti lielus finanšu, laika un darbaspēka resursus no privātā sektora, kam kā likuma subjektiem šajā jomā uzlikts ļoti daudz pienākumu, bet kam netiek no valsts puses dots līdzis

finansējums vai bezmaksas piekļuve pārbaudāmajiem datiem. Šajā procesā ir pārāk daudz formalitāšu un birokrātiskas “papīru aizpildīšanas”, kas tāpat maz maina reālajā dzīvē un nedod lielu efektivitāti mērķa sasniegšanai.

Finanšu kapitālais remonts bija nepieciešams, lai Latvija varētu atgriezties starptautiskajā finanšu sistēmas aprītē jau citā, sakārtotā veidā, taču diemžēl, kā tas Latvijā ir ierasts, kapitālais remonts diemžēl bija un vēl joprojām ir ar pārspilējumiem, tai skaitā attiecībā uz Latvijas nodokļu rezidentiem, kuriem ir bijušas klienta attiecības ar bankām vairāk nekā 20 gadus, un pēkšņi kapitālā remonta ietvaros banka sāk uzdot jautājumus par 20 gadus veciem notikumiem un darījumiem. Šāda pieeja ir nepareiza. Turklāt AML un KYC procesa ietvaros Latvijas bankas nerezidentiem no citām Eiropas Savienības dalībvalstīm piemēro tādas pašas prasības kā nerezidentiem no ne ES dalībvalstīm, kas ir apgrūtinājis un turpina apgrūtināt investīciju klimatu Latvijā.

Nekustamo īpašumu darījumu jomā būtu nepieciešama obligāta AML uzraudzības noteikšana.

Finanšu sistēmas “kapitālā remonta” norisēs Latvijas iestādes ir krietni pārcentušās, veicinot policejiskas valsts veidošanos. Kā negatīva prakse ir vērtējams, piemēram, VID virzītais uzstādījums ierobežot skaidras naudas norēķinus vairāk par 750 eiro, vienlaicīgi valstij nespējot garantēt, ka visiem ir pieejami banku pakalpojumi, jo bankas vienkārši atsakās atvērt norēķinu kontus un veikt personu apkalpošanu.

Tiek jaukti NIL ar nenoskaidrotas izcelsmes līdzekļiem. Policija un prokuratūra strādā ļoti neprofesionāli, atzīst par NIL bez pierādījumiem, uzskata, ka viņiem nekas nav jāpierāda.

Labi, ka ir ELT – pirms tam bija pilnīgs bezcens arī tiesā – visu konfiscēja jebkurā gadījumā. KPL paredz ļoti īsus termiņus procesā par NIM – aizskartajam mantas īpašniekam nav pietiekami laika aizstāvēbai. Labi, ka beidzot tiesā ir pieeja lietas materiāliem pēc noklusējuma; vajadzētu, lai tāpat būtu arī ar tiesībām kopēt lietas materiālus.

Problēma ir tiesu līmenī, proti, Ekonomisko lietu tiesa nekonnfiscē noziedzīgi iegūtus līdzekļus pat pašsaprotamās lietās, kad skaidri saprotams, ka tie ir nelegāli. Visā mūsu tiesībaizsardzības sistēmā visvājākais posms ir tieši tiesas. Un, protams, Saeima, kas ar savu balsojumu paver vārtus karteļiem, iepirkumu sarunāšanai, nelegālas naudas izcelšanai no šiem darījumiem, korupcijai utt.

“Swedbank” bija pelnījusi daudz lielākus sodus, nekā tai tika piešķirti par vienlīdz būtisku atbalstu naudas atmazgāšanā (salīdzinot ar “ABLV Bank”) – ļoti iespējams, ka Latvijas kompetentās iestādes nav izmeklējušas visus noziedzīgo nodarījumu veikšanas apstākļus “Swedbank”, kas zināmi citu valstu izmeklēšanas iestādēm.

Likumdošanā būtu jāparedz atbildība bankām arī par gadījumiem, kad viņi savus NILL riskus ir pārvērtējuši attiecībā pret klientu un ierobežo legālu ikdienas uzņēmējdarbību un darījumus.

Šobrīd zvērīnāti revidenti likumdošanā ir atstāti “svētās govys” statusā – to viņi arī labprāt izmanto, neziņojot FID par revīzijās atklātiem aizdomīgiem darījumiem. Šī situācija būtu jāmaina, jo viņiem ir visvairāk iespēju to pamanīt.

VID muiņas un finanšu policija – pēdējos gados ir vērojams būtisks iestādes kapacitātes zudums. Steidzami ir jāmaina darbinieku, kas nodrošina liela apmēra ekonomisko noziegumu atklāšanu, atalgojuma (gan alga, gan prēmijas) politika, un steidzami jāveic iestādes amatpersonu un darbinieku korupcijas risku monitorings.

Ekonomisko lietu tiesas tiesu prakse lietās, ko skata Kriminālprocesa likuma 59. nodaļas kārtībā, šobrīd neatbilst valsts starptautiskajām saistībām cīņā ar noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizāciju, turklāt tā ir pretēja Kriminālprocesa likumā veikto grozījumu garam. Nav pieļaujama situācija, ka, konstatējot Krimināllikuma 195. pantā paredzētā nozieguma objektīvo pusi un neesot objektīvi pārbaudāmam skaidrojumam par mantas legālo izcelsmi, noziedzīgi iegūti līdzekļi tiek atgriezti aizskartās mantas īpašniekam, bet process par noziedzīgi iegūtu mantu tiek izbeigts.

Valstij, lai nodrošinātu uzņemto starptautisko saistību izpildi, būtu jānodrošina iespēja saukt pie kriminālatbildības banku darbiniekus, kuri ir pieļāvuši arī aiz neuzmanības Latvijas finanšu sistēmas izmantošanu noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijai. Līdz ar ko, manuprāt, šobrīd vēl ir nepieciešams daudz uzlabojumu, īpaši nostiprinot tiesību normu piemērotāju izpratni, un tāls ceļš ejams līdz “kapitālā remonta” pabeigšanai!

Kāpēc aptaujas jautājumos par uzticību nav tādu šīs sistēmas variantu kā advokatūra, bankas, Latvijas Banka, kas veic galveno finanšu iestāžu uzraudzības funkciju? Neizvērtējot attieksmi pret šiem NILL (saīsinājums no noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācija jeb starptautiskais saīsinājums – AML) apkarošanas sistēmas dalībniekiem, kopējā aina būs nepilnīga un vienpusēja.

Uzskatu, ka Latvijas banku sistēmai bija absolūti nepieciešams šāds kapitālais remonts. Tikai pēc FINCEN paziņojuma par “ABLV Bank” un *Moneyval* 5. kārtas novērtējumu, kas laika ziņā sakrita, valsts sāka domāt par šīs sfēras likumdošanas reālu piemērošanu un resursu ieguldīšanu šīs jomas kontrolē un apkarošanā, stiprinot FKTK un FID cilvēkresursus un prioritātes AML jomā. Notiekot šim “sprādzienam”, arī tiesībsargājošām iestādēm beidzot bija iespēja efektīvi strādāt ar krimināllietām par NILL

(KL 195. pants) un redzēt rezultātu un izpratni no tiesu puses. Diemžēl tiesas izpratne sāk zust, kas ir acīmredzams no Ekonomisko lietu tiesas pieņemtajiem lēmumiem 2023.–2024. gadā procesos par mantas atzīšanu par noziedzīgi iegūtu (statistika par KL 59. nodaļas piemērošanu).

Remontdarbi pie finanšu sistēmas ir jāturpina, lai visiem dalībniekiem būtu vienāda izpratne par NILL kaitīgumu ilglaicīgā perspektīvā.

Ja kāds apgalvo, ka “remonts” ir apstādinājis naudas ieguldījumus LV bankās, tad ar pilnu pārliecību varu teikt, ka tas milzīgais daudzums netērās naudas, kas bija LV bankās, mūsu valstij un godīgiem uzņēmumiem nekādu labumu nenesa.

Daudziem darbiniekiem (t.sk. policijai, prokuratūrai, tiesai) nav izpratnes, kā izmeklēt, vajāt vai notiesāt šajās lietās. Tas ir pamatā, kas neveicina legalizācijas apkarošanu. Uzskatu, ka šeit strikti jābūt specializācijai, jābūt nevis tikai teorētiskām apmācībām, bet ar piemēriem un praktiskiem uzdevumiem.

Tiesību normu atpakaļvērstā spēka izpratnes problēmas, ņemot vērā, ka šīs “kapitālā remonta” normas attiecināja uz iepriekšējo laika posmu, kad bija pavisam cita izpratne un pieeja.

Ekonomisko lietu tiesa ir neveiksmīgs mēģinājums veicināt NILL apkarošanu; tiesneši ir neprofesionāli, neizprot noziedzīgās pasaules darbību, tic pasakainiem stāstiem par naudas izcelsmi, nespriež lietu pēc būtības, bet piešķir pārāk lielu nozīmi kādai nebūtiskai detaļai.

Vienīgais apstāklis ir, ka FID pārspilē savu lomu un nenovērtē citu dienestu darbu, bet tikai sevi reklamē.

Pie efektivitātes: acīmredzamais netiek uzskatīts par faktu prokuratūrā un tiesā. Šajās iestādēs

pārāk plaša interpretācija vērtēšanai pēc iekšējās pārlicības, kad vērtē ar emocijām un sajūtām, nevis pragmatiski un loģiski. Atmazgātājs, aizbildinoties ar vāji ticamu vai pat neticamu skaidrojumu mantas un līdzekļu izcelsmei, atgūst arestēto. Ir bijuši gadījumi, kad tiesa atsakās pagarināt kārtējo aresta termiņu līdzekļiem, aizbildinoties ar sajūtām.

Iejaukšanās līdzekļu izcelsmē ir pārāk liela. Šobrīd ir panākta situācija, ka gan ārvalstu investori un vietējie uzņēmēji nespēj atvērt kontus Latvijā un slēgt darījumus. Šis regulējums ir nelabvēlīgs gan pašiem uzņēmējiem, gan valsts ekonomikai kā tādai, kas zaudē līdzekļu piesaisti no ārvalstīm.

Papildus ir vērts pieminēt, ka ar noziegumu atklāšanu nodarbojas personas, kurām ir ļoti vājas zināšanas civiltiesību jomā (Valsts policija un prokuratūra). NILLTPFN noziegumu sastāvu var noteikt tikai tad, ja amatpersona izprot civiltiesisku darījumu būtību un saturu. Šādas izpratnes abām iepriekš pieminētajām iestādēm nav. Gala rezultāts bieži vien ir komisks – tiek virzīts kriminālprocess par krāpšanu, kurā neviens nav apkrāpts.

Procedūras ir pārspilētas un nesaprātīgas – piemēram, banka var prasīt skaidrojumus par pārdesmit eiro ziedojumu, vai arī – kontu atverot, ir jāaizpilda pārāk daudz visādu bezjēdzīgu ailišu, kurās faktiski katrs ieraksta kaut kādu “iedomātu” ciparu. Otra problēma – pārāk daudz policistu un prokuroru ir noslogoti ar NIM procesiem, kas bieži vien ir nekvalitatīvi sagatavoti, bet tiesa ļoti bieži nekritiski nostājas procesa virzītāja pusē (vairāk tas attiecas uz apgabaltiesu, kas ir ļoti formāla, jo ELT iedziļinās un cenšas saprast), nepietiekami iedziļinoties mantas īpašnieka skaidrojumos. Ļoti sarežģīta pierādīšana – procesa virzītājam atliek izteikt kaut kādus bieži vien pat absurds pieļāvumus (jo vairums procesa virzītāju nepārzina komerciesības), un mantas īpašniekam “jārok

zemi”, lai tos atspēkotu un pierādītu tiesai, ka “balts=balts”.

Tāpat arī FID ziņojumiem nezin kāpēc ir piešķirts pierādījuma spēks, kaut arī tas satur tikai aizdomas – taču procesa virzītāji un arī tiesas tos pieņem kā pierādījumus.

Tālāk – mantas īpašniekam bieži vien tūkstošiem dokumentu jātulko latviešu valodā, kaut arī visi saprot gan krievu, gan angļu valodu – tas ir vēl viens mākslīgs apgrūtinājums mantas īpašniekam.

Tālāk – ir acīmredzams, ka pamatprocesi pēc KL 195. panta lielākajā daļā vispār netiek izmeklēti un kaut kad tālā nākotnē beigsies ar noilgumu – galvenais ir arestēt un konfiscēt mantu, un procesa virzītāji un prokurori strādā tikai uz to – pašmērķis ir nevis notiesāt noziedznieku, bet atņemt jebkuru neskaidras izcelsmes naudu, izmantojot priekšrocības tiesā (jau minēts, ka tiesa bieži vien vairāk paļaujas uz procesa virzītāja un prokurora pieļāvumiem nekā mantas īpašnieka skaidrojumiem).

Visbeidzot – klienti aizplūst no Latvijas kredītiestādēm, atver kontus *Revolut* vai kaut kur citur, un mierīgi nodarbojas ar savu biznesu, norēķinus veicot citās valstīs, kur nav tik pārspilēti piekasīga attieksme, bet viņu finanšu plūsma Latvijai iet garām un nav pat zināma – tas ietekmē gan nodokļu iekasēšanu, gan apdraud komercvidi, piemēram, tiesu izpildītāji no viņiem neko nevar piedzīt.

Kapitālā remonta mērķis, manā ieskatā, kopumā sasniegts tikai daļēji. Likumdevējs normatīvo regulējumu ir papildinājis ar daudzām normām, lai novērstu legalizācijas riskus un cīnītos ar legalizācijas izpausmēm ar krimināltiesiskiem līdzekļiem, taču efektīvi rezultāti ir manāmi tikai finanšu sektora sadaļā. Legalizācijas kā noziedzīga nodarījuma un noziedzīgās mantas jautājumu iztiesāšana joprojām stagnē.

Tiesībaizsardzības iestāžu darbiniekiem raksturīga pārmērīga un pārspilēta reakcija atsevišķos

gadījumos, neiedzīļinoties katrā atsevišķā gadījumā, koncentrējoties tikai uz šķietami vienkāršu darbību izpildi, kā arī uz izpildītājiem, nevis uz problēmas sakni un lielajiem “spēlētājiem”.

Periodā no 2019. gada veiktie grozījumi KPL un KL drīzāk neattaisno to mērķi, jo prezumpcijas ieviešana attiecībā uz līdzekļu noziedzīgo izcelsmi tiesu praksē noveda pie situācijas, kad tiesa absolūtajā vairumā lietu pēc būtības atteicās vērtēt pierādījumus par mantas, visticamāk, noziedzīgu izcelsmi, atteikšanos pamatojot ar neiespējamību piemērot prezumpciju, pie tam arī lietās, kur to pat nebija lūgts piemērot.

Reformas neloģiskums, arogance un tiesiskais nihilisms ir novedis pie tā, ka no Latvijas ir aizplūduši finanšu līdzekļi neaptveramos apjomos, kas savukārt ir novedis pie “negatīvas fiskālās telpas”, nodokļu ieņēmuma krituma, ekonomikas izaugsmes apstāšanās. Pat parastam uzņēmējam, lai atvērtu kontu bankā, ir milzu šķēršļi ar anketām, jautājumiem, prasībām, ilgu izvērtēšanu utt.

Valsts ir pārlikusi pienākumu pārbaudīt savus sadarbības partnerus un klientus uz advokātiem, notāriem, māklieriem, grāmatvežiem un vienkāršo uzņēmēju. Visi pārbauda vienu un to pašu, un visiem ir jākrāj anketas, pārbaūžu rezultāti utt., par vienu un to pašu personu vai uzņēmumu.

“Kapitālais remonts” ir vērsti tikai un vienīgi uz likuma subjektu (privātpersonu) sodīšanu un naudas iekasēšanu. Valsts pārvaldes iestādēm šis “kapitālais remonts” nerada nekādas neērtības, uzraudzību vai papildu resursus. Ziņošana FID aizņem daudz laika un resursus, kurus valsts privātpersonām (likuma subjektiem) neatlīdzina, savukārt ziņojumi “iekrīt” FID akā, un tālāka rīcība ar tiem nenotiek vai ir minimāla. Vērsties policijā arī nav lielas jēgas – izmeklē ilgi vai faktiski var teikt, ka lietas stāv un

neizmeklē nemaz. Lielākā daļa ziņojumu tiek sniegti tikai tāpēc, ka baidās no sodiem, kas ir nesamērīgi, savukārt iesniegtajiem ziņojumiem nav nekādas jēgas un lietderības, jo tie tā arī paliek tikai ziņošanas līmenī...

Darbs pie finanšu sistēmas “kapitālā remonta” pēdējo gadu laikā ir paveikts ievērojams, būtiski uzlabojot finanšu sistēmu un attiecīgi novēršot ievērojamu daļu no iepriekšējā *Moneyval* secinātiem trūkumiem. Tomēr priekšā ir vēl daudz darba, lai pilnveidotu esošo situāciju Latvijā, panāktu vienotu normatīvā regulējuma piemērošanu, kā arī nodrošinātu “ēnu ekonomikas” vēl lielāku samazinājumu.

Finanšu sistēmas “kapitālais remonts” apgrūtinā darbu, bet nedod nekādu reālu piensumu. Bankās nav iespējams atvērt kontus maksātne-spējīgiem parādniekiem, lai gan maksātne-spējas process ir caurspīdīgs un naudas atmazgāšana nav iespējama.

Ir situācijas, kad ir pārāk liela “centība” no valsts iestāžu puses konstatēt nelegālas izcelsmes līdzekļu esamību. Tas balansē uz cilvēktiesību pārkāpuma robežas. Manuprāt, cīņai ar noziedzīgi iegūtiem līdzekļiem ir jābūt principiālai, taču arī cilvēciskai, ir jāsaprot, kad cilvēkiem ir iespējas (jāvar) pierādīt līdzekļu legālu izcelsmi un kad (piemēram, pārāk senī notikumi) tas fiziski nav iespējams. Ja kāds šodien dzīvo pāri saviem līdzekļiem, tad viņam ir jāvar pierādīt.

No juridiskā viedokļa viens no galvenajiem izaicinājumiem ir nodrošināt skaidru, stabilu un vienlaikus elastīgu normatīvo ietvaru, kas spēj pielāgoties mainīgajām tirgus prasībām. Šajā procesā ir būtiski saglabāt līdzsvaru starp regulējošām normām, kas aizsargā sabiedrības intereses, un pietiekamu elastību, lai veicinātu inovāciju un konkurenci. Tomēr bieži vien

izmaiņas var nonākt konfliktā ar spēkā esošajiem tiesību principiem, radot neskaidrību, īpaši saistībā ar īpašumtiesībām, finanšu uzraudzību un komercattiecībām.

Efektivitātes ziņā kapitālais remonts var saskarties ar ievērojamām grūtībām, jo liela mēroga reformas bieži prasa būtiskas investīcijas un laiku, līdz tiek sasniegti rezultāti. Dažkārt pastāv risks, ka reforma tiks uzsākta, bet nesaņiegs mērķus, ja izmaiņas tiks ieviestas pārāk ātri vai bez pietiekamas stratēģiskās analīzes un koordinācijas starp iesaistītajām institūcijām.

No sabiedrības skatpunkta, kapitālais remonts finanšu sektorā var radīt nevienu nozīmīgu ietekmi, it īpaši uz mazāk aizsargātām sabiedrības grupām. Ir svarīgi nodrošināt, lai reformas nesamazinātu pieejamību finanšu pakalpojumiem un nepadarītu tos dārgākus vai mazāk pārredzamus.

Kopumā veiksmīgs kapitālais remonts prasa ne tikai labi izstrādātu juridisko ietvaru, bet arī plašu sabiedrisko un ekspertu līdzdalību, lai reformas būtu gan taisnīgas, gan ilgtspējīgas.

Maksātnespējas kontroles dienests norāda, ka “politiski nozīmīgas personas noskaidrošanai administrators izmanto Finanšu izlūkošanas dienesta tīmekļa vietnē publicētajā informatīvajā materiālā “Politiski nozīmīgu personu, to ģimenes locekļu un ar tām cieši saistītu personu noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas, terorisma un proliferācijas finansēšanas risku vadības vadlīnijas” norādīto kārtību.

No parādnieka pārstāvja administratoram aizliegts pieprasīt informāciju saistībā ar politiski nozīmīgu personu. No PMLP administrators nevar iegūt informāciju par visiem parādnieka ģimenes locekļiem bez maksas – par katru personu ir jāmaksā valsts nodeva 10 eiro (pat par parādnieka darbinieku ir jāmaksā valsts nodeva). Tādējādi tikai vienā procesā, lai saņemtu informāciju par ģimenes locekļiem, bija jāmaksā ap 300 eiro, pie tam procesā nav un nebūs depozīta. Līdz ar to neviens neatmaksās izdevumus.

Līdz ar to iespējas pārbaudīt ģimenes locekļus nav, un tā ir speciāli valstī izstrādāta nepamatota kārtība, lai administrators nesaņemtu nepieciešamo informāciju, lai pārbaudītu politiski nozīmīgu personu un to ģimenes locekļus. Skaidrs, ka ar tām cieši saistītu personu administrators nekādā gadījumā nevar pārbaudīt. Proti, ja administratoram nav tiesību pieprasīt informāciju par īsto māsu – kā administrators var pieprasīt informāciju par civilvīru?

Valsts ieņēmumu dienesta publiskojamā datubāzē “Politiski nozīmīgas personas” nav informācijas par visām personām, kas norādītas likumā. Līdz ar to izpildīt Novēršanas likuma prasības Latvijā nav iespējams un neviens likumu neievēro. Nav iespējas pārbaudīt informāciju, ja parādnieka māsa vai brālis ir deputāts. Tādas informācijas nav ne VID, ne PMLP (pat samaksājot valsts nodevu, jo PMLP Iedzīvotāju reģistrā būs tikai dati par vecākiem. Līdz ar to iegūstamo personu datu apjoms neatbilst Novēršanas likuma prasībām.

Administratori nevar izpildīt prasības, lai pārbaudītu personai noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas, terorisma un proliferācijas finansēšanas riskus, jo, pirmkārt, nevar iegūt visus datus novērtējumam un, otrkārt, nav nodrošināti ar resursiem. Proti, ne tikai nesaņem atbildību par risku novērtējumu, lai izpildītu NILLTPFN likuma prasības pilnā apjomā, bet arī nevar izmantot palīglīdzekļus. Piemēram, Maksātnespējas kontroles dienests aizliedza izmantot tādu maksas resursu kā *Firmas.lv*. Tādējādi Maksātnespējas kontroles dienests kā iestāde neievēro normatīvo aktu prasības.

Nevienā citā Eiropas valstī (no tām valstīm, ar kuru pilsoņiem man ir bijusi saskarsme darbā) nav tik komplicētas, neskaidras, drastiskas NILLTPFN prasības kā Latvijā, kuras man zināmā mērā liekas bezjēdzīgas. Latvijas normatīvie akti nepamatoti un pilnībā pārliet šos pēc būtības valstij piekritīgos pienākumus (t.sk. risku novērtēšanas un klientu izpētes prasības) no valsts institūcijām uz privātpersonām

(bankām, advokātiem, administratoriem utt.). Vienlaicīgi, izskatot lietas, valsts institūcijas izdara vispārīgus formālus secinājumus, neiedziļinoties lietas apstākļos pēc būtības, savukārt tiesas pārsvarā piekrīt valsts institūciju izdarītajiem secinājumiem bez objektīva tiesiska pamata.

Kopumā izveiktos procesus šī jautājuma sakārtošanai vērtēju ar Labi. Tomēr, ja vērtējam normatīvo regulējumu, kas nosaka pienākumus mazajiem komersantiem ar mazu gada apgrozījumu, attiecīgās likuma prasības ir būtiski pārspilētas. Šādiem komersantiem izstrādāt un uzturēt savas kontroles sistēmas ir milzīgs administratīvais slogs un nesamērīgi dārgi. Pietiktu, ja tiktu izstrādāta VID IT platformā standarta veidne, kur, ievadot izejas datus par attiecīgo darījuma subjektu, tiktu izveikta nepieciešamā pārbaude AML/KYC, kā arī sankciju jomās. Šāda kārtība radītu vienotu kontrolētu pieeju, samazinātu izdevumus, kā arī VID ietaupītu arī savus administratīvos izdevumus šādu komersantu uzraudzībā.

NILLTPFN likuma normas ir saprotami piemērojamas praksē finanšu institūcijām. Savukārt nefinanšu institūcijām tās nav piemērotas, tās ir neļģiskas un to implementēšana praksē bieži vien pat nav pamatota. Respektīvi, nefinanšu institūcijām, tajā skaitā advokātiem, administratoriem, notāriem, grāmatvežiem, ir nepieciešami atbilstošāki kritēriji, atbilstošāki risku paaugstināši un pazeminoši faktori, kas atbilst attiecīgai darbības jomai. Papildus jānorāda, ka administratoriem uzliktais pienākums izvērtēt parādnieka darījumus trīs gadu griezumā NILLTPFN likuma izpratnē ir nesamērīgs slogs. Jāņem vērā, ka darījumus personas veic lielākoties caur norēķinu kontiem. Attiecīgi visi šie darījumi jau ir izgājuši “banku filtru”, “grāmatvežu filtru”, iespējams, arī citu subjektu pārbaudi. Administratoram būtu pienākums turpināt pārbaudi no brīža, kad ir pasludināts maksātnespējas process, nevis attiecībā uz vēsturiski veiktiem

darījumiem. Finanšu sistēmas kapitālā remonta norise ir absolūti nepiemērota nefinanšu sistēmai. Tā ir grūti piemērojama praksē, jo jautājumi, kurus bankai ir loģiski uzdot savam potenciālajam klientam, nav pārāk loģiski administratora, grāmatveža, advokāta klientam. Ir nepieciešami citi klientu vērtēšanas kritēriji atbilstoši katras jomas darbības specifikai.

Mērķis “kapitālajam remontam” bija pareizs, taču kā parasti iešāvām sev kājās. Lai novērstu dažu mazo banku klientu ar, iespējams, “netīru” naudu atrašanos Latvijas finanšu sistēmā, tika panākts pretējs efekts, visi tika uzskatīti par noziedzniekiem, investori aizbiedēti un banku darbinieki iebiedēti, jo regulators darbojas pretēji skaļi deklarētajam *risk based approach* principam.

Finanšu sistēmas pārspilētais “kapitālais remonts” ir pilnīga pārcenšanās, kā rezultātā nav iespējams tiesnesim, vēstniekam, ārvalstniekam atvērt bankas kontu, tiek traucēta godīgu uzņēmēju komercdarbība, kas ir rezultējies ar nenovēršamiem ilgtermiņa zaudējumiem Latvijas biznesam, investīciju vides sagraušanu, pārspilētu birokrātiju valsts pārvaldes iestādēs, bankās, pie notāriem, advokātiem utt. Varam sākt finanšu sistēmas “kapitālo remontu – 2” – kā atjaunot uzticību Latvijai kā vietai, kur drīkst vest biznesu, kā šo visu savest normālā kārtībā, lai neturpinātos Latvijas ekonomiskā lejupslīde.

Tiklīdz personai ir pieejama skaidra vai bezskaidra nauda, persona uzreiz tiek turēta aizdomās par noziedzīgu nodarījumu – krāpšana, nodokļu nenomaksa, noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācija. Ja jau VID var paņemt un jebkurā brīdī iesaldēt personas līdzekļus, bez pārliecības un tikai aiz “pirmšķietamības” par to neļģālo izcelsmi. Jāmaina pieeja un sistēma kopumā. Citādi, redzot, kā tas notiek šobrīd, viss novedīs pie iekšējas revolūcijas valstī.

Iespējamie gadījumi ir konstatēti, bet izmeklēšana netiek līdzī. Nekavējoši jārisina (tam jau bija jābūt atrisinātam uz brīdi, kad policija saņēma izmeklēšanai lietas) jautājums ar policijas kapacitāti un darba kvalitāti.

Nepieciešams vairot izpratni tieši likuma subjektu vidū par to, kādēļ īsti nepieciešamas attiecīgās normas. Nereti vērojams, ka likuma subjekti pienākumus īsteno “ķeksīša” pēc, īsti nesaprotot, kāds ir normu mērķis, attiecīgi arī ir neizpratne par piemērotajām soda sankcijām.

Remonts ir bijis izteikti formāls. Ļoti daudzi reāli legalizācijas gadījumi joprojām uzraugiem paslīd garām. Uzmanība lielā skaitā gadījumu tiek veltīta darījumiem, kam acīmredzami nav

nekāda sakara ar legalizāciju, tikai lai formāli noritētu pārbaudes un būtu par ko atskaitīties. Manā pieredzē, jebkuras nobīdes no standarta situācijām gadījumos gan FID, gan policija “uzkaras” un vai nu nesaprot, ko darīt, vai arī dara pilnīgas aplamības.

Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas apkarošanā ir novērojama patvaļa, tiesību normu satura un jēgas izpratnes trūkums, kas rezultējas prettiesiskās līdzekļu konfiskācijās. Tiesībsargājošās iestādes vairums neizprot atšķirību starp AML riskiem un legalizēšanas noziedzīga nodarījuma sastāva pazīmēm. Starp risku un noziedzīgu darbību tiek likta vienādības zīme, neveicot izmeklēšanu ar kriminālprocesuālām metodēm.

Žurnāla “Jurista Vārds” veiktās Latvijas juristu aptaujas rezultātus apkopoja **Dina Gailīte**

Sabiedrības viedoklis par finanšu noziegumiem un noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizāciju

Pirms gada, 2023. gada oktobrī, pētījumu centrs SKDS veica kārtējo sabiedriskās domas aptauju, noskaidrojot Latvijas iedzīvotāju vecumā no 18 līdz 75 gadiem viedokli par finanšu noziegumiem un noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizāciju.¹ Minētajā interneta aptaujā tika saņemtas 1005 respondentu atbildes, ģeogrāfiski pārstāvējot visu Latviju. Šajā materiālā ir apkopoti SKDS pētnieku galvenie secinājumi par aptaujā noskaidroto.

Sabiedriskās domas aptaujā kopumā bija 16 jautājumi, kas sadalīti vairākos tematiskos blokos: attieksme pret finanšu noziegumiem un noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizāciju; priekšstati par naudas atmazgāšanu un citiem finanšu noziegumiem; priekšstati par Finanšu izlūkošanas dienesta funkcijām; uzticēšanās valsts iestādēm finanšu noziegumu apkarošanā un uzskati par ārvalstu maksājumu pakalpojumu sniedzējiem.

Attieksme pret finanšu noziegumiem un noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizāciju

Apkopojot aptaujas rezultātus, SKDS pētnieki secinājuši, ka kopumā 40 % respondentu pauž gatavību (“pilnībā piekritu” un “drīzāk piekritu”) vajadzības gadījumā iegādāties akcīzes preces, piemēram, tādas kā degviela, alkohols, cigaretes, zinot, ka tā ir kontrabanda vai tām ir nelikumīga izcelsme (t.sk. 15 % tam “pilnībā” piekrita). Savukārt to, ka savās interesēs varētu izvairīties no nodokļu nomaksas, bija atzīmējuši 28 % respondentu (t.sk. 7 % tam “pilnībā”

piekrita), bet 23 % norādījuši, ka savās vai radnieku interesēs varētu dot kukuli vai veikt neoficiālus maksājumus, lai atrisinātu kādu jautājumu vai problēmu (t.sk. 6 % tam “pilnībā” piekrita). Vēl 9 % aptaujāto atzinuši, ka viņiem nav iebildumu pret narkotisko vielu pirkšanu/pārdošanu mazos apjomos (t.sk. 3 % tam “pilnībā” piekrita).

Tālāk jautāti, vai viņi ziņotu atbildīgajām iestādēm, ja viņu rīcībā būtu informācija, ka radnieks vai paziņa ir iesaistīts nelikumīgās darbībās, vairāk nekā puse jeb 56 % respondentu atzinuši, ka ziņotu (“ziņotu” un “drīzāk ziņotu”), ja radnieks vai paziņa būtu iesaistīts liela apmēra narkotisko vielu kontrabandā un nelikumīgā aprītē; 41 % ziņotu par iesaisti liela apmēra koruptīvās darbībās, 28 % – par iesaisti liela apmēra nodokļu nemaksāšanā, bet 26 % – par iesaisti liela apmēra akcīzes preču kontrabandā un nelikumīgā aprītē.

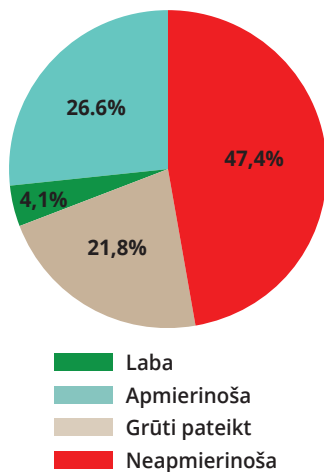
Priekšstati par naudas atmazgāšanu un citiem finanšu noziegumiem

Noskaidrojot respondentu priekšstatus par naudas atmazgāšanu un citiem finanšu noziegumiem, saņemtās atbildes liecina, ka, pēc trešdaļas jeb 31 % respondentu domām (“pilnībā piekritu” un “drīzāk piekritu”), naudas atmazgāšana notiek tikai caur bankām un citām finanšu iestādēm (t.sk. 11 % tam “pilnībā” piekrita). Savukārt piektdaļa respondentu uzskatīja, ka viņus neietekmē tas, ka uzņēmumi nemaksā nodokļus vai darba samaksu daļēji veic neoficiāli (“aplūkšņu algas”).

Aptaujas dalībniekiem 10 punktu skalā, kur 1 ir “nekāda”, bet 10 – “ļoti liela”, tika lūgts arī novērtēt iespēju dažādām grupām neapzināti tikt iesaistītām naudas atmazgāšanā. Iegūtie dati liecina, ka, pēc respondentu domām, nav īpašu

¹ Pilnā versijā pieejama: <https://ppdb.mk.gov.lv/wp-content/uploads/2023/11/Petijums-1.pdf>

Kā jūs vērtējat Latvijas panākumus cīņā pret noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizāciju. Esošā situācija ir...

Avots: Pētījumu centrs SKDS. Sabiedriskās domas aptauja par finanšu noziegumiem un noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizāciju, 2023

atšķirību starp iespēju šādos darījumos tikt iesaistītiem jauniešiem un vecāka gadagājuma cilvēkiem: kopumā 46 % uzskatīja, ka jauniešu iespēja, pašiem neapzinoties, tikt iesaistītiem naudas atmazgāšanā ir liela (atbildes 8–10), par vecāka gadagājuma cilvēkiem to norādīja 48 %. Pētnieki gan atzīmējuši, ka paši jaunieši vecumā no 18–24 gadiem retāk nekā respondenti kopumā uzskatīja, ka viņiem ir liela iespēja neapzināti būt iesaistītiem naudas atmazgāšanā. Arī vecāka gadagājuma cilvēki (65 gadi un vairāk) par savu grupu bija noskaņoti kopumā optimistiskāk nekā respondenti kopumā.

Tālāk, lūgti norādīt, kuri, viņuprāt, no piedāvātajiem atbilžu variantiem ir uzskatāmi par likuma pārkāpumu, pārliecinošais vairākums jeb 80 % respondentu uzskatīja, ka pārkāpums ir tad, ja uz kādas personas vārda tiek reģistrēts uzņēmums, bet realitātē tā neiesaistās uzņēmuma darbībā. Vēl daudzi jeb 76 % par likuma pārkāpumu uzskatīja situāciju, ka uz personas kontu pret atlīdzību tiek pārskaitīta nauda, ko šie cilvēki izņem un atdod kādam citam skaidrā

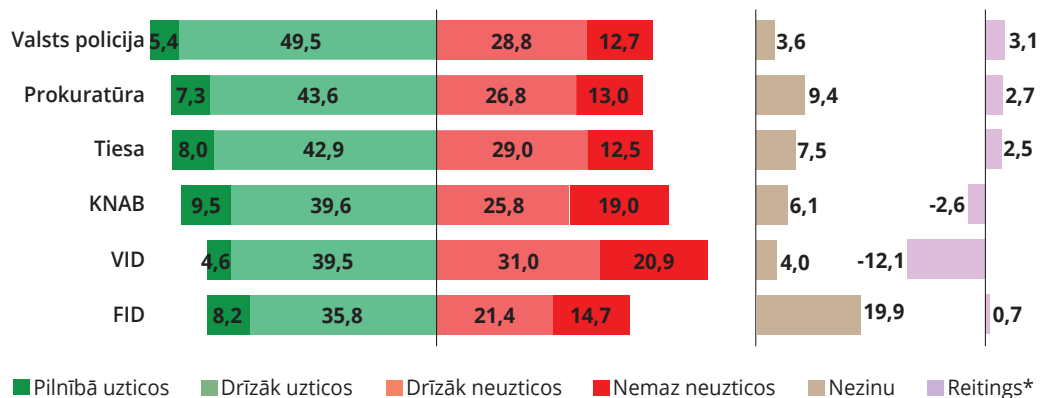
naudā. Tāpat arī skaistumkopšanas produktu iegādi no uzņēmuma, kas ir pakļauts Eiropas Savienības sankcijām, par likuma pārkāpumu atzina 55 %, bet vēl 52 % respondentu uzskatīja, ka pārkāpums ir sava konta pieejas iedošana citai personai naudas pārskaitījumu veikšanai. Turpretim retāk respondenti pauda viedokli, ka likuma pārkāpums ir, iegādājoties motociklu par 4–5 tūkstošiem eiro, maksāt par pirkumu skaidrā naudā. Pavisam neliela daļa pauda viedokli, ka nekas no iepriekš minētā nav likuma pārkāpums.

Jautāti, ar kādiem noziegumiem, viņuprāt, ir saistīta naudas atmazgāšana, 83 % respondentu atzina, ka tā ir saistīta ar kontrabandu, 79 % – ar narkotiku tirdzniecību, 77 % – ar izvairīšanos no nodokļu nomaksas (“aploksņu algas”), 76 % – ar kukuļdošanu, 69 % – ar cilvēku tirdzniecību, bet 49 % – ar zādzībām.

Kopumā trīs ceturtdaļas jeb 76 % respondentu norādījuši, ka saskata nepieciešamību (“noteikti jā” un “drīzāk jā”) cīnīties ar noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizāciju, lai nepieļautu to iepludināšanu tautsaimniecībā, piemēram, fiktīvā uzņēmējdarbībā. Apmēram tikpat daudzi uzskatīja, ka ar noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizāciju ir jācīnās, lai nepieļautu ārvalstīs noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizāciju Latvijas finanšu iestādēs, 73 % – lai nepieļautu personu pretlikumīgi iegūtu labklājību, bet 72 % – lai nepieļautu noziedzīgi iegūtas skaidras naudas iepludināšanu Latvijas ekonomiskajā aprītē.

Šajā aptaujas sadaļā respondentiem arī tika lūgts novērtēt Latvijas panākumus cīņā pret noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizāciju. Iegūtie dati liecina, ka 4 % situāciju uzskatīja par labu, 27 % – par apmierinošu, bet 47 % – par neapmierinošu, bet vēl aptuveni piektdaļai respondentu bijis grūti uz šo jautājumu atbildēt. Analizējot atbildes, pētnieki uzsver, ka biežāk nekā caurmērā Latvijas panākumus cīņā pret noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizāciju kritiski vērtēja respondenti vecumā no 25 līdz 34 gadiem un tie, kuriem ir 65 gadi un vairāk, privātajā sektorā nodarbinātie, pētījuma dalībnieki ar vidējiem ienākumiem, kā arī Vidzemē dzīvojošie.

Cik lielā mērā jūs uzticaties vai neuzticaties katrai no zemāk uzskaitītajām iestādēm finanšu noziegumu apkarošanā? Vai jūs tai pilnībā uzticaties, drīzāk uzticaties, drīzāk neuzticaties vai nemaz neuzticaties?

Rezultātu atspoguļojums procentos

*Reitings atspoguļo vērtējumu uzticos/neuzticos īpatsvaru starpību, kur vērtējumu drīzāk uzticos/drīzāk neuzticos minēšanas biežums (%) ir reizināts ar koeficientu 0.5, bet vērtējumu pilnībā uzticos/pilnībā neuzticos minēšanas biežums - ar koeficientu 1.

Avots: Pētījumu centrs SKDS. Sabiedriskās domas aptauja par finanšu noziegumiem un noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizāciju, 2023

Aptaujā tika arī noskaidrots respondentu viedoklis par banku prasībām pēdējo trīs gadu laikā cīņā ar noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizāciju un to, kam, viņuprāt, ir galvenā ietekme uz to, kādus un cik stingrus pasākumus, norādot uz cīņu ar noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizāciju, ievieš Latvijas komercbankas. Apkopojot uz šiem jautājumiem sniegtās atbildes, redzams, ka 45 % aptaujāto norādīja (“pilnībā piekritu” un “drīzāk piekritu”), ka zina, kuras no banku prasībām ir tāpēc, lai cīnītos ar noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizāciju. Apgalvojumam, ka banku aktivitātes atbilst mērķim – mazināt noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizāciju – kopumā piekrituši 43 % respondentu, bet 36 % uzskatīja, ka banku aktivitātes cīņā ar noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizāciju ir pasliktinājušas banku pakalpojumu kvalitāti. Vēl aptuveni ceturtdaļa respondentu atbildēja, ka viņus ir skārušas šādas banku prasības, piemēram, nevarēja izņemt vai iemaksāt tik daudz skaidras naudas, cik vēlējas, netika veikts savlaicīgs pārskaitījums, bija jāaizpilda anketa.

Jautāti, kam, viņuprāt, ir galvenā ietekme uz to, kādus un cik stingrus pasākumus, norādot

uz cīņu ar noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizāciju, ievieš Latvijas komercbankas, 22 % minēja Latvijas valdību, 18 % – Finanšu izlūkošanas dienestu (turpmāk – FID), 17 % – pašas komercbankas, bet 17 % – Latvijas Banku.

Priekšstati par FID un uzticēšanās valsts iestādēm finanšu noziegumu apkarošanā

Aptaujas ietvaros tika noskaidroti arī respondentu uzskati par funkcijām, ko veic FID. Kā norāda SKDS pētnieki, saskaņā ar iegūtajiem datiem, izvēloties starp piedāvātajiem atbilžu variantiem, 55 % respondentu uzskatīja, ka FID apkopo un analizē banku ziņojumus par aizdomīgiem darījumiem, 54 % – sniedz informāciju izmeklēšanas iestādēm, prokuratūrai un tiesai naudas atmazgāšanas novēršanai un atklāšanai, bet 41 % – izstrādā pētījumus un metodiskos materiālus par naudas atmazgāšanas riskiem un tendencēm. To, ka FID uzrauga kredītiestādes naudas atmazgāšanas jomā, atzīmēja 46 %, bet

to, ka iestāde konfiscē noziedzīgi iegūtus līdzekļus, kā atbildi izvēlējās 23 % respondentu. Vēl 18 % uzskatīja, ka FID nosaka, kuriem banku klientiem būtu jāaizver konti.

Savukārt, noskaidrojot sabiedrības uzticēšanos valsts iestādēm finanšu noziegumu apkarošanā, saskaņā ar pētījuma rezultātiem FID kopumā uzticas (“pilnībā uzticos” un “drīzāk uzticos”) 44 % respondentu, bet neuzticas (“drīzāk neuzticos” un “nemaz neuzticos”) 36 %. Valsts policijai uzticas 55 %, neuzticas – 42 %; prokuratūrai uzticas – 51 %, neuzticas – 40 %; tiesām – uzticas 51 %, neuzticas – 42 %; Korupcijas novēršanas un apkarošanas birojam uzticas – 49 %, neuzticas – 45 %; bet Valsts ieņēmumu dienestam sabiedrība neuzticas vairāk – 52 % kā uzticas – 44 %.

SKDS pētnieki norāda, ka, salīdzinot ar 2022. gadu, gandrīz visām minētajām iestādēm respondenti 2023. gadā uzticējušies mazāk. Izņēmums ir Valsts policija, kurai 2022. un 2023. gadā respondenti šajā jomā uzticējušies vienādi bieži (55 %), bet FID 2022. gadā sabiedrība uzticējušies vairāk (55 %) nekā 2023. gadā (44 %).

Uzskati par ārvalstu maksājumu pakalpojumu sniedzējiem

Sabiedriskās domas aptaujas noslēdzošajā daļā respondentiem tika jautāti viņu uzskati par ārvalstu maksājumu pakalpojumu sniedzējiem. Tā, piemēram, atbildot, vai viņiem pašiem ir atvērts konts kādā no ārvalstu maksājumu pakalpojumu sniedzēju sistēmām (piemēram, *Revolut*, *Paysera*, *Wise*), 29 % respondentu, kuri zināja par tādām iespējām, atzina, ka viņiem ir atvērts privātais konts, bet 2 % bija atvērts uzņēmuma konts. 8 % respondentu atzina, ka privātais konts nav atvērts, bet plāno to darīt (par uzņēmuma kontu to norādīja 2 %). To, ka tāds privātais konts nav atvērts un tādu arī neplāno atvērt, atzina 57 %, par uzņēmuma kontu to pašu norādīja 45 %.

Aptaujas dati liecina, ka 42 % respondentu ieteiktu (“noteikti ieteiktu” un “drīzāk ieteiktu”) ārvalstu maksājumu pakalpojumu sniedzēju (piemēram, *Revolut*, *Paysera*, *Wise*) izmantošanu, bet 16 % to neieteiktu. Biežāk nekā caurmērā to, ka ieteiktu ārvalstu maksājumu pakalpojumu sniedzēju izmantošanu, norādīja respondenti vecumā no 18 līdz 54 gadiem, iedzīvotāji ar krievu sarunvalodu ģimenē, privātajā sektorā nodarbinātie, pētījuma dalībnieki ar vidējiem, vidēji augstiem vai augstiem ienākumiem, kā arī Vidzemē dzīvojošie. Jāatzīmē, ka respondenti, kuriem pašiem ir atvērts konts, ievērojami biežāk nekā caurmērā tādu ieteiktu atvērt arī citiem.

Respondentiem, kuri norādīja, ka ieteiktu ārvalstu maksājumu pakalpojumu sniedzēju izmantošanu, lūdza arī nosaukt tā iemeslus. Šajā sakarā 62 % respondentu norādīja, ka to ieteiktu, jo šādi pārskaitījumi ir lētāki, bet 53 % norādīja, ka noteikumi ir izdevīgāki nekā Latvijas komercbankām (piemēram, skaidras naudas izmaksai), 41 % atbildēja, ka ir iespējams saņemt atlaides vai citus bonusus noteiktiem pakalpojumiem vai precēm, 27 % – pārskaitījumi ir iespējami uz valstīm, ko Latvijas komercbankas neapkalpo, piemēram, Krieviju. Vēl 27 % respondentu norādīja, ka valsts iestādēm un parādu piedzinējiem šādi nav kontroles iespēju, bet 20 % atzina, ka to ieteiktu grūtību atvērt/darboties ar kontu Latvijas komercbankās dēļ.

Raksturojot, kāpēc viņi neieteiktu ārvalstu maksājumu pakalpojumu sniedzēju izmantošanu, 69 % to pamatoja ar bažām par drošības pasākumiem (netiek garantēta ieguldījumu drošība), 62 % atzina, ka pārāk maz zina par šīm sistēmām, 27 % – ka ne visi akceptē šo maksājumu sistēmu, 14 % – ka kontā nevar ieskaitīt skaidru naudu, bet vēl 14 % respondentu svarīgi bija arī tas, ka nav atbalsta pakalpojumu latviešu valodā.

Sannija Matule

Latvija – pirmā *Moneyval* 6. kārtas izvērtēšanā

***Moneyval* plenārsēdē Strasbūrā 2023. gada decembrī Latvija saņēma cerēto ziņu – jaunajā novērtēšanas kārtā mūs vērtēs pirmos. Finanšu izlūkošanas dienesta (turpmāk – FID) Stratēģiskās attīstības un komunikācijas nodaļas vadītāja Dina Spūle uzskata, ka, piesakoties startēt pirmajiem, Latvija ir pieņēmusi pareizo lēmumu un apliecinājusi, ka esam pietiekami drosmīgi un izprotam šī novērtējuma nozīmi. Esam ieinteresēti jaunā ziņojumā, kas atspoguļotu mūsu šā brīža sistēmu, un, pēc D. Spūles paustā, *Moneyval* 2025. gada novērtēšanas ziņojumā ir sagaidāms pozitīvs vērtējums un atzinība par Latvijas izdarīto. Turpinājumā – D. Spūles atbildes uz svarīgākajiem jautājumiem, kas saistīti ar *Moneyval* 6. kārtas novērtēšanu.**

Kas ir *Moneyval*?

Moneyval ir Eiropas Padomes noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanas ekspertu komiteja. Tā ir neatkarīga ekspertu komiteja, kuras galvenais uzdevums ir novērtēt, kā dalībvalstis izpilda starptautiskos standartus attiecībā uz noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma un proliferācijas finansēšanas (turpmāk – NILLTPF) novēršanu. *Moneyval* veic novērtējumu, izstrādā ziņojumu un sagatavo rekomendācijas.

Moneyval ir viena no FATF (Finanšu darījumu darba grupa) stila reģionālajām organizācijām. Tai līdzīgas organizācijas citos pasaules reģionos ir, piemēram, Āzijas/Klusā okeāna valstu grupa cīņai ar naudas atmazgāšanu (APG) vai Latīņamerikas FATF (GAFILA) un citas. Veicot novērtējumu un sagatavojot ziņojumus, *Moneyval* seko gan FATF standartiem, gan novērtēšanas metodoloģijai.

Kā praktiski izpaužas šī novērtēšana?

Moneyval dalībvalstis vērtē viena otru pēc FATF izstrādātas metodoloģijas. Vispirms tiek izveidota novērtēšanas komanda, kurā ir eksperti no dalībvalstīm, kā arī *Moneyval* sekretariāta pārstāvji. Svarīgi uzsvērt, ka šie dalībvalstu eksperti, vērtējot citus, nepārstāv savas valsts intereses.

No brīža, kad tiek pieņemts lēmums uzsākt novērtēšanu, līdz brīdim, kad tiek publicēts gala ziņojums, paiet aptuveni divi gadi.

Jāuzsver, ka šajā 6. novērtēšanas kārtā īpaša uzmanība tiek pievērsta efektivitātei. Tas nozīmē, ka eksperti vērtē ne tikai to, vai konkrētās valsts normatīvais regulējums ir atbilstošs, bet arī to, kā tas tiek piemērots. Efektivitātes novērtēšanas pamatā ir principiāli atšķirīga pieeja, nekā novērtējot tehnisko atbilstību, jo tiek vērtēts, vai un cik lielā mērā tiek sasniegti noteiktie rezultāti, tātad tiek meklētas atbildes uz jautājumiem par to, vai praksē tiek efektīvi sasniegti NILLTPF novēršanas sistēmas galvenie mērķi saskaņā ar FATF standartiem. Katras dalībvalsts pienākums ir pierādīt, ka tās NILLTPF novēršanas sistēma ir efektīva.

Saskaņā ar procedūru ļoti būtisks atskaites punkts ir klātienēs vizīte, kad *Moneyval* eksperti un sekretariāta pārstāvji divas līdz trīs nedēļas pavada konkrētajā valstī un tiek ar dažādu institūciju pārstāvjiem – gan no privātā, gan publiskā sektora. Līdz šai vizītei vērtētajai valstij ir jāapkopo un jāiesniedz visa informācija, kas atspoguļo tās NILLTPF novēršanas sistēmas efektivitāti.

Pēc klātienēs vizītes tiek sagatavots ziņojuma projekts, kuru valsts izskata, veic precizējumus, kā arī sniedz papildu informāciju. Tas aizņem vēl aptuveni pusgadu, tomēr Latvijas gadījumā līdz gala ziņojuma publiskošanai būs jāgaida līdz gada beigām. Tas saistīts ar to, ka Latvijas ziņojums tiks publicēts kopā ar pirmās FATF dalībvalsts novērtējumu.

Kad Latvijā ir sagaidāma šo ekspertu klātienes vizīte un kad – gala ziņojums?

Ekspertu klātienes vizīte notiks 2024. gada 4.–15. novembrī. Tāpēc šis gads tika pavadīts ļoti intensīvi gatavojoties šai vizītei. Savukārt 2025. gadā noritēs darbs pie ziņojuma projekta. Plānots, ka Latvijas ziņojumu izskatīs un pieņems *Moneyval* plenārsēdē 2025. gada 16.–20. jūnijā, savukārt publiski tas būs pieejams 2025. gada nogalē. Līdz tam Latvijai oficiāli būs spēkā iepriekšējais, tas ir, 2018. gada vērtējums, kas gan ir novecojis un neatbilst realitātei.

2018. gada ziņojums bija ļoti kritisks. Kas ir paveikts, lai jaunais vērtējums būtu labāks?

Kopumā 2018. gada vērtējums atspoguļoja, ka mūsu NILLTPF novēršanas sistēma ir neefektīva un tajā ir stratēģiski trūkumi. Tas mums bija kā atspēšanās punkts – kopš 2018. gada viss ir kardināli mainījies. Esam veikuši būtiskas reformas visā NILLTPF novēršanas sistēmā. Proti, uzlabojām nevis kādu vienu konkrētu jomu, bet visu sistēmu kopumā. Šo reformu mērķis ir novērst iespējas Latvijas finanšu sistēmu izmantot NILLTPF.

Milzīgs ieguvums ir tas, ka gan Latvijas valsts pārvaldes iestādēm, gan privātajam sektoram radās kopēja izpratne par to, kas ir NILLTPF novēršana un cik svarīga tā ir. Šī izpratne radās arī politiskajā līmenī, līdz ar to tika piešķirti nepieciešamie resursi NILLTPF novēršanas sistēmas pārvaldei un kontrolei.

Ja 2018. gadā 10 no 11 rādītājos saņēmām kritiku, tad tagad pilnīgi katrā no šiem nesekmīgajiem rādītājiem esam panākuši nozīmīgu progresu. Turklāt esam to spējuši izdarīt ļoti īsā laikā.

Ko Latvija sagaida no jaunā novērtēšanas ziņojuma?

Ar lielu interesi gaidīsim vērtējumu par Latvijas NILLTPF novēršanas sistēmas efektivitāti. Signāli par to, ka rezultāti varētu būt pozitīvi, jau ir parādījušies citos starptautiskajos novērtējumos. Piemēram, pagājušajā gadā Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācija (OECD), izvērtējot dalībvalstu cīņu pret naudas

Moneyval

Moneyval ir Eiropas Padomes ekspertu komiteja noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanas pasākumu novērtējumam.

Izveidošanas gads: 1997.

Mērķis: nodrošināt, ka dalībvalstīs darbojas efektīva sistēma cīņai pret noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizāciju un terorisma finansēšanu.

Komiteja: eksperti ar padziļinātām zināšanām tādās jomās kā finanšu iestāžu regulējums un uzraudzība, tiesībaizsardzība un tiesībzinātne.

Kas tiek darīts:

- valstu savstarpēja izvērtēšana,
- regulāra ziņojumu pēcpārbaude,
- rekomendācijas valstīm, lai uzlabotu to NILLTPF novēršanas sistēmas efektivitāti.

Dalībvalstis: 35

Iepriekšējā (piektā) izvērtēšanas kārtā: 2015.–2024. gadā

Nākamā (sestā) izvērtēšanas kārtā: uzsākta 2024. gadā

Moneyval dalībvalstis un neatkarīgie

novērotāji: Albānija, Andora, Armēnija, Azerbaidžāna, Bosnija un Hercegovina, Bulgārija, Horvātija, Kipra, Čehija, Igaunija, Gruzija, Ungārija, Latvija, Lihtenšteina, Lietuva, Malta, Moldova, Monako, Melnkalne, Polija, Rumānija, Sanmarīno, Serbija, Slovākija, Slovēnija, Ziemeļmaķedonija, Ukraina, Izraēla, Vācija, Lielbritānija, Vatikāns, Gērnsija, Džersija, Menas Sala un Gibraltārs.

atmazgāšanu un korupciju, Latvijas paveikto novērtēja ļoti pozitīvi. Esam saņēmuši arī labas atsauksmes no Starptautiskā valūtas fonda.

Moneyval šo vērtējumu veic daudz visaptverošāk un detalizētāk, un ceram, ka arī *Moneyval* mūsu reformas atzīs par veiksmīgām, kas ļaunības panākt efektīvas NILLTPF novēršanas un apkarošanas sistēmas darbību.

Kādi būs svarīgākie ieguvumi no pozitīva *Moneyval* vērtējuma?

Svarīgākais ir tas, ka Latvija būs ieguvusi pilnvērtīgu vērtējumu par esošo situāciju, kas

ir ļoti nozīmīgi mūsu starptautiskajai reputācijai un tēlam. Noteikti var apgalvot, ka pozitīvs vērtējums palīdzēs, piemēram, piesaistīt ārvalstu investorus, kuriem būs pārliecība, ka Latvijā investēt ir droši. Lielāka investoru interese un pozitīva starptautiskā reputācija noteikti pozitīvi ietekmēs mūsu ekonomiku.

Kā Latvija gatavojas *Moneyval* ekspertu vizītei?

Svarīgi uzsvērt, ka novērtēšanas laikā nevis ekspertiem ir jāpierāda, ka Latvijas sistēma ir efektīva, bet gan mums pašiem. Sagatavošanās darbus uzsākām jau pagājušajā gadā, kad tika izveidota darba grupa, kurā piedalās 60 pārstāvji no iesaistītajām iestādēm un organizācijām (no

privātā sektora līdz pat tiesai) un kuru vada FID priekšnieks Toms Platacis.

Savukārt šogad ļoti intensīvs darbs noritēja pie nepieciešamās informācijas apkopošanas un iesniegšanas *Moneyval* ekspertiem izvērtēšanai pirms vizītes. Iesaistītās institūcijas ir veltījušas ievērojamus resursus, lai apkopotu informāciju, kas apliecina Latvijas NILLTPF novērtēšanas sistēmas efektivitāti. Tomēr vēlreiz jānorāda, ka klātienē vizīte 2024. gada novembrī ir ļoti svarīgs šī novērtējuma posms un ikvienam iesaistītajam pārstāvim ir jābūt gatavam pierādīt, ka konkrētā iestāde vai organizācija efektīvi veic tai noteiktās funkcijas NILLTPF novērtēšanas vai apkarošanas jomā.

Avots: Finanšu izlūkošanas dienests

AMLA: jauna institūcija nelikumīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanas un terorisma finansēšanas novēršanai

Jaunā Eiropas Savienības nelikumīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanas novēršanas aģentūra AMLA ir būtisks solis cīņā pret finanšu noziedzumiem. Aģentūra, kas izveidota 2024. gada vasarā, nodrošinās efektīvu un vienotu pieeju naudas līdzekļu legalizēšanas un terorisma finansēšanas novēršanai, stiprinot uzraudzību un ieviešot stingrākus standartus visā reģionā. Tāpēc vērtīgi ielūkoties jaunās aģentūras galvenajās funkcijās un mērķos, struktūrā, finansēšanas modelī un tajā, cik ilgs laiks vēl nepieciešams, lai AMLA kļūtu pilnībā darboties spējīga.

AMLA kompetence

Iestāde nelikumīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanas un terorisma finansēšanas novēršanai (*Authority for Anti-Money Laundering and Countering the Financing of Terrorism*, turpmāk – AMLA) ir jauna decentralizēta Eiropas Savienības (turpmāk – ES) aģentūra, kas būs atbildīga par saskaņotu noteikumu īstenošanas veicināšanu nelikumīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanas un terorisma finansēšanas novēršanas (turpmāk – NILLN/TFN) jomā. Aģentūras galvenais uzdevums būs koordinēt attiecīgās valstu iestādes un pārveidot ES NILLN/TFN uzraudzības sistēmu. Tā ietvaros AMLA uzlabos sadarbību starp dalībvalstu finanšu ziņu vākšanas vienībām (turpmāk – FIU), nodrošinot vienotu un efektīvu pieeju NILLN/TFN jautājumiem.

Līdz ar to saskaņā ar 2024. gada 31. maija Eiropas Parlamenta un Padomes Regulu (ES) 2024/1620, ar ko izveido Iestādi nelikumīgi

iegūtu līdzekļu legalizēšanas un terorisma finansēšanas novēršanai un groza Regulas (ES) Nr. 1093/2010, (ES) Nr. 1094/2010 un (ES) Nr. 1095/2010 (turpmāk – AMLA regula), jaunajai aģentūrai būs divas galvenās atbildības jomas: NILLN/TFN uzraudzība un atbalsts FIU.

Īstenojot uzraudzības funkcijas, AMLA tieši pārraudzīs noteiktas finanšu sektora struktūras, kas rada augstu nelikumīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas risku un kuru darbība ietver pārrobežu elementus. Aģentūrai ir paredzētas arī netiešas uzraudzības pilnvaras par citām finanšu un nefinanšu sektora struktūrām, tomēr šajā sektorā galveno uzraudzības slogu atstājot uz dalībvalstu pleciem. Turklāt AMLA izstrādās NILLN/TFN subjektiem, uzraudzītājiem vai FIU adresētus regulatīvos un īstenošanas tehniskos standartus, pamatnostādnes un ieteikumus, lai stiprinātu ES NILLN/TFN noteikumus.

AMLA funkciju otrā dimensija skars atbalstu FIU un koordināciju ar tām. Tas ietvers kopīgu pārrobežu analīžu par kopējas intereses lietām veicināšanu, zināšanu un labās prakses apmaiņas starp FIU nodrošināšanu, atbalstu progresīvā datu analizē un kopējās FIU.net sistēmas pārvaldīšanu un uzturēšanu.

Jaunajai aģentūrai būs arī liela loma ES sankciju režīmā. Kā tiešais uzraugs riskantākajām pārrobežu finanšu struktūrām AMLA nodrošinās ar sankcijām saistīto pasākumu ievērošanu. Turklāt AMLA veicinās vienotu uzraudzības pieeju, pārbaudot sankciju ievērošanu, un dalīsies informācijā par to, kā mazināt riskus, kas saistīti ar izvairīšanos no sankcijām vai sankciju neīstenošanu. Tā kā AMLA ir paredzēta galvenā loma ES NILLN/TFN sistēmā, tā uzlabos sinerģiju starp NILLN/TFN noteikumiem un sankciju režīmu, padarot sankciju apiešanu vēl grūtāku.

AMLA un dalībvalstu iestādes: sinerģija un uzraudzība

AMLA iecerēta kā centrālā ass integrētā ES dalībvalstu nelikumīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma apkarošanas uzraudzības iestāžu sistēmā. Aģentūras mērķis ir nodrošināt savstarpēju atbalstu, sadarbību un uzraudzības konvergenci visā ES, veicinot kopēja uzraudzības modeļa pielietošanu. AMLA koordinēs uzraudzības konvergenci nefinanšu sektorā, bet tiešā veidā uzraudzīs arī atsevišķas finanšu sektora struktūras, kuras ir pakļautas augstam noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas riskam.

Pildot uzraudzības funkcijas, AMLA būs pilnvarota pārņemt jebkura uzraugāmā subjekta uzraudzību gan pēc īpaša dalībvalsts iestādes pieprasījuma, gan pēc savas iniciatīvas, ja šāda rīcība būtu vispārējās ES interesēs. AMLA veicinās sadarbību, informācijas un labās prakses apmaiņu starp dažādu dalībvalstu FIU, nosakot vienotus standartus ziņošanai un informācijas apmaiņai. Aģentūras pārvaldīto FIU.net sistēmu informācijas apmaiņai un savstarpējai koordinācijai izmantos gan FIU, gan Eiropols.

Finanšu iestādes, kas būs pakļautas tiešai AMLA uzraudzībai, tiks noteiktas, izmantojot divus primāros mehānismus: a) pamatojoties uz risku un darbību un b) pamatojoties uz pieprasījumu. Saskaņā ar minēto finanšu sektora subjekti, kas darbojas vismaz sešās dalībvalstīs, tiks kvalificēti kā augsta riska profila subjekti, kas pakļauti AMLA pastāvīgai tiešai uzraudzībai. Šī atlase tiks balstīta uz objektīviem kritērijiem, kas vērsti uz riska kategorizēšanu un pārobežu darbību. Tiešā formā uzraudzīto subjektu saraksts tiks pārskatīts reizi trijos gados. Lai nodrošinātu godīgu un vienlīdzīgu atlasī, pirms pirmās tieši uzraugāmo subjektu atlases, kas notiks 2027. gadā, tiks ieviesta saskaņota metodika risku kategorizēšanai. 2028. gadā šis vienības tiks nodotas vienotā ES līmeņa pāraudzībā.

Papildus minētajam AMLA būs tiesības pieprasīt Eiropas Komisijai piešķirt tai papildu subjektu uzraudzības pilnvaras uz noteiktu

laiku, neatkarīgi no subjekta riska profila vai dalībvalstu skaita, kurā tas darbojas. Paredzēts, ka šādas tiesības aģentūrai būtu piešķiramas, ja kāds subjekts sistēmiski nepildītu NILLN/TFN noteikumus, radot ievērojamu nelikumīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas vai terorisma finansēšanas risku. Tāpat arī dalībvalstu uzraudzības iestādes varēs pieprasīt, lai AMLA uzņemas tiešu subjekta uzraudzību izņēmuma apstākļos, ja paaugstināti NILLN/TFN riski vai neatbilstības attaisnos iekļaušanos ES līmenī.

Lai NILLN/TFN uzraudzības sistēma darbotos kā integrēts mehānisms, subjektu tieša uzraudzība būs jāveic kopējās uzraudzības komandās, kuras vadīs AMLA darbinieki ar attiecīgo valstu uzraudzības iestāžu darbinieku atbalstu. Šo modeli iedvesmojis ES vienotais uzraudzības mehānisms, ko izmanto eirozonas banku prudenciālās uzraudzības politikas ietvaros.

AMLA neaizstās dalībvalstu uzraudzības iestādes un FIU. Nacionālās uzraudzības iestādes joprojām būs būtiska ES NILLN/TFN sistēmas sastāvdaļa, kamēr ES aģentūra kā uzraudzības iestāde iesaistīsies tikai attiecībā uz dažām pārobežu finanšu sektora struktūrām ar visaugstāko riska līmeni. Jaunā sistēma radīs integrētu ES nelikumīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas novēršanas uzraudzības ietvaru, kas ciešā sinerģijā iesaistīs gan valstu uzraugus, gan AMLA.

AMLA atbalstīs valstu FIU, ierosinot kopīgas analīzes un palīdzot to īstenošanā. Tomēr AMLA pati nedarbosies kā FIU un neaizstās dalībvalstu FIU. Valstu FIU turpinās saņemt ziņojumus par aizdomīgiem darījumiem un joprojām būs atbildīgas par no šiem ziņojumiem iegūto analītisko rezultātu tālāku apstrādi, izvērtēšanu un piemērotas rīcības noteikšanu.

AMLA vadība

Aģentūras pārvaldības modelis sastāvēs no divām struktūrām: valdes un izpildvaldes.

Valde darbosies divos atšķirīgos sastāvos: uzraudzības sastāvā un FIU sastāvā. Uzraudzības

sastāvu veidos AMLA priekšsēdētājs un dalībvalsts uzraudzības iestāžu vadītāji, kamēr FIU sastāvā uzraudzības iestādes aizstās FIU vadītāji. Valde pieņems visus AMLA izdotos reglamentējošos instrumentus. Uzraudzības sastāvā tai būs tiesības sniegt atzinumus par lēmumiem, kas saistīti ar tieši uzraudzītajiem subjektiem, pirms tos galīgajā variantā pieņems izpildvalde.

Izpildvalde sastāvēs no priekšsēdētāja, priekšsēdētāja vietnieka un pieciem pilna laika locekļiem. Tā būs atbildīga par visu lēmumu pieņemšanu pilnvaru īstenošanas nolūkā attiecībā uz uzraugāmajiem subjektiem un lēmumu pieņemšanu, kas adresēti uzraudzības iestādēm. Valde pieņems galvenos lēmumus par aģentūras budžetu un citiem operatīviem jautājumiem, kas ir būtiski AMLA darbībai.

AMLA priekšsēdētājs pārstāvēs aģentūru un pārraudzīs abu tās pārvaldes struktūru darbību. Šis uzdevums ietvers darba kārtības sagatavošanu valdei un izpildvaldei un to sanāksmju vadīšanu. Par AMLA ikdienas vadību būs atbildīgs izpilddirektors, kurš būs atbildīgs par gadskārtējās darba programmas sagatavošanu un īstenošanu, kā arī par budžeta izveides un izpildes pārraudzību.

AMLA mītne

AMLA galvenā mītne atradīsies Frankfurtē, Vācijā. Šī ir pirmā reize, kad likumdevēji – Eiropas Parlaments un Padome – kopīgi vienojās par decentralizētas ES aģentūras atrašanās vietu. Abas institūcijas piedalījās starpinstitūciju sanāksmē, nododot vienādu balsu skaitu galvenās mītnes vietas noteikšanai.

Pirms lēmuma pieņemšanas Eiropas Komisija izvērtēja pieteikumus no deviņām dalībvalstīm, kuras katra iepazīstināja ar savu priekšlikumu kopīgās uzklaušanās sanāksmēs, kas notika Eiropas Parlamentā 2024. gada 30. janvārī. Lai gan Latvija bija starp valstīm, kas pieteicās uzņemt AMLA, galu galā mītnes vieta tika izvēlēta Vācijā.

Finansējums

Kad AMLA pilnvērtīgi uzsāks darbību, aptuveni 30 % no AMLA finansējuma tiks nodrošināti no ES budžeta, savukārt aptuveni 70 % tiks finansēti no finanšu iemaksām, ko veiks finanšu sektora atbildīgās struktūras. Nefinanšu iestādēm un finanšu struktūrām, kas neatbilst tiešās uzraudzības kritērijiem, iemaksas nebūs jāveic. Finansālās iemaksas segs izdevumus, kas saistīti gan ar AMLA tiešās uzraudzības uzdevumiem, gan citiem tās pienākumiem, piemēram, finanšu sektora netiešo uzraudzību. Metodoloģija finanšu subjektu individuālo iemaksu lieluma noteikšanai tiks noteikta Eiropas Komisijas deleģētajā aktā.

AMLA gada budžets pakāpeniski palielināsies no 2024. līdz 2027. gadam, lai pielāgotos pieaugošām personāla atlases un ieguldījumu infrastruktūrā, tostarp informācijas un komunikācijas tehnoloģijās, izmaksām. Paredzams, ka jaunā aģentūra būs pilnībā nokomplektēta līdz 2027. gada beigām. Šajā periodā AMLA saņems kopējo finansējumu, kas nedaudz pārsniegs 119 miljonus eiro. Sākot ar 2028. gadu, AMLA galvenokārt tiks finansēta no iemaksām. Piemēram, 2028. gadā kopējās izmaksas, kas jāsedz no iemaksām, tiek lēstas 65 miljonu eiro apmērā, lai gan šis skaitlis var atšķirties atkarībā no faktiskajiem ieņēmumiem. Atlikušie 30 % no 2028. gada budžeta jeb aptuveni 27 miljoni eiro tiks iegūti no ES finansējuma, tādējādi AMLA kopējais budžets visā darbības gadā paredzēts 92 miljoni eiro.

AMLA izveides soļi un ceļa karte līdz pilnvērtīgai darbībai

- 2021. gada 20. jūlijs: Eiropas Komisija iesniedza tiesību akta priekšlikumu, kura mērķis ir stiprināt ES nelikumīgi iegūto līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas apkarošanas sistēmu; vērienīgā pakete saskaņā NILLN/TFN noteikumus visā ES un ietver priekšlikumu izveidot jaunu ES iestādi AMLA.

- 2023. gada 28. septembris: Eiropas Komisija izsludināja uzaicinājumu iesniegt pieteikumus dalībvalstīm, lai izvēlētos AMLA galvenās mītnes vietu.

- 2023. gada 13. decembris: politiska vienošanās starp Eiropas Parlamentu un Padomi par Komisijas priekšlikumu izveidot ES noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanas iestādi (AMLA).

- 2023. gada 18. decembris: politiska vienošanās starp Eiropas Parlamentu un Padomi par AMLA galvenās mītnes vietas izvēles procedūru.

- 2024. gada 10. janvāris: Eiropas Komisija iesniedza AMLA uzņemšanas pieteikumu izvērtējumu.

- 2024. gada 22. februāris: politiska vienošanās starp Eiropas Parlamentu un Padomi par AMLA mītnes atrašanās vietu Frankfurtē, Vācijā.

- 2024. gada 24. aprīlis un 30. maijs: Eiropas Parlamentā notiek plenārsēdes balsojumi par NILLN/TFN tiesību aktu paketi; Padome pieņem pilnu NILLN/TFN noteikumu paketi, tostarp AMLA regulu.

- 2024. gada 19. jūnijs: AMLA regula tiek publicēta "Eiropas Savienības Oficiālajā Vēstnesī".

- 2024. gada 26. jūnijs: AMLA ir juridiski nodibināta.

- 2024. gada beigas/2025. gada sākums: AMLA ieceļ priekšsēdētāju.

- 2025. gada pirmais ceturksnis: AMLA atver savu biroju Frankfurtē, un tajā ir izpildvalde.

- 2025. gada vasara: AMLA sāk savu darbību.

- 2025. gada beigas: AMLA darbinieku skaits sasniedz aptuveni 120.

- 2026. gada laikā: AMLA sāk konsultācijas par ieviešanas noteikumiem, sāk sniegt informācijas tehnoloģiju pakalpojumus un novērtē savas nākotnes informācijas tehnoloģiju vajadzības.

- 2027. gadā: AMLA tiešā uzraudzībā ir atlasīti četrdesmit subjekti.

- 2027. gada beigas: AMLA darbinieku skaits sasniedz aptuveni 430.

- 2028. gada 1. janvāris: AMLA sāk tiešu atlasīto subjektu uzraudzību un ir pilnībā darboties spējīga.

Publikācija veidota, balstoties uz informāciju, kas pieejama Eiropas Komisijas mājaslapā,¹ apkopojot un strukturējot svarīgākos faktus par AMLA izveidi, tās funkcijām un darbību.

Sagatavojusi un tulkojusi **Paula Lipe**

¹ Eiropas Komisija. Iestāde nelikumīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanas un terorisma finansēšanas novēršanai (AMLA). Pieejams: https://finance.ec.europa.eu/financial-crime/amla_en

Dina Buse

Finanšu ministrijas Finanšu tirgus politikas departamenta direktora vietniece, Kredītiestāžu un maksājumu pakalpojumu politikas nodaļas vadītāja

Kā nonākt pie visaptverošas ES politikas noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma novēršanas jomā

2020. gada 7. maijā Eiropas Komisija publicēja paziņojumu par rīcības plānu visaptverošai Eiropas Savienības politikai noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma un proliferācijas finansēšanas novēršanas jomā, kur tika atzīta nepieciešamība tieši Eiropas Savienības līmenī koordinēt rīcību šīs jomas stiprināšanai, īstenojot vairākus pasākumus, tajā skaitā, izstrādājot vienotus Eiropas Savienības līmeņa noteikumus, lai panāktu mērķi – viendabīgu šīs jomas noteikumu ieviešanu dalībvalstīs.

Papildus jomas noteikumu harmonizācijai tika izvirzīts arī mērķis izveidot vienotu Eiropas Savienības līmeņa uzraudzības aģentūru – *Anti-Money Laundering Agency* vai AMLA. AMLA ir centrālā noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma un proliferācijas finansēšanas novēršanas jomas uzraudzības iestāde, kura savas funkcijas īsteno koordinēti ar 27 Eiropas Savienības dalībvalstu uzraudzības iestādēm. AMLA ir uzdevums palīdzēt vēl vairāk koordinēt un atbalstīt arī finanšu izlūkošanas dienestu sadarbību, savstarpēji apmainīties ar informāciju un kopīgi to analizēt.

Papildus tika izvirzīts arī ambiciozs mērķis stiprināt Eiropas Savienības lomu pasaules mērogā – Eiropas Savienība jau tagad aktīvi darbojas Finanšu darījumu darba grupā (FATF), kā arī pasaules mērogā, lai veidotu starptautiskos standartus cīņā pret noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizāciju un terorisma un proliferācijas finansēšanu.

Vienlaikus ir stiprināta procedūra, kā Eiropas Savienība veido attiecības ar trešajām valstīm, kurām ir trūkumi to noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma un proliferācijas finansēšanas novēršanas sistēmās.

Lai īstenotu šos mērķus, ir pieņemti trīs normatīvie akti:

- Regula par to, lai nepieļautu finanšu sistēmas izmantošanu noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijai vai terorisma finansēšanai (AML regula);
- Direktīva par mehānismiem, kas dalībvalstīm jāievieš, lai nepieļautu finanšu sistēmas izmantošanu noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijai vai terorisma finansēšanai un ar ko atceļ Direktīvu (ES) 2015/849 (AML direktīva);
- Regula, ar ko izveido Eiropas iestādi cīņai pret noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizāciju un terorisma finansēšanu un ar ko groza Regulas (ES) Nr. 1093/2010, (ES) 1094/2010 un (ES) 1095/2010 (AMLA regula).

AML regula

Lai risinātu problēmas, ka saistītas ar AML/CFT noteikumu atšķirīgu izpratni, ieviešanu un īstenošanu dalībvalstīs un izvairītos no būtiskām atšķirībām normatīvajos aktos un to piemērošanā, visi noteikumi, kas tiešā veidā skar privātā sektora subjektus, ir ietverti jaunajā AML regulā, bet noteikumi, kas skar institucionālo/nacionālo sistēmu dalībvalstu līmenī, ir ietverti AML direktīvā, tādējādi nodrošinot zināmu elastību dalībvalstīm šo noteikumu piemērošanā.

Specifiski noteikumi, kas ir attiecināmi uz regulas ieviešanu un kur tiek paredzētas izmaiņas esošajos noteikumos:

- regulā ir paredzēts paplašināts atbildīgo subjektu (likuma subjektu) saraksts, iekļaujot tajā šobrīd ārpus Regulas (ES) 2020/1503¹ tvēruma esošās kolektīvās finansēšanas platformas un operatorus, kas darbojas ieguldījumu shēmās trešo valstu valstspiederīgo vārdā uzturēšanās atļauju iegūšanai;

- pilnveidoti noteikumi patieso labuma guvēju noskaidrošanai un informācijas pieejamībai;

- lai nodrošinātu pilnīgu atbilstību Eiropas Savienības datu aizsardzības noteikumiem, ieviestas prasības noteiktu kategoriju personas datu apstrādei un noteikts īsāks termiņš personas datu glabāšanai (klienta izpētes prasības ciešāk sasaistītas ar eIDAS rīkiem²);

Atšķirībā no esošā regulējuma, kur prasības attiecas uz visiem preču pārdošanas darījumiem, kuri tiek veikti skaidrā naudā un kas pārsniedz 10 000 eiro, lai atvieglotu administratīvo slogu preču tirgotājiem, uz šiem darījumiem turpmāk netiks attiecinātas likuma subjektu prasības. Tā vietā Eiropas Savienības līmenī ir noteikts, ka likuma subjektiem skaidras naudas

izmantošana atļauta tikai darījumos, kas nepārsniedz 10 000 eiro. Latvijā jau šobrīd saskaņā ar likuma "Par nodokļiem un nodevām" prasībām nav atļauts veikt skaidrā naudā tādus darījumus, kuru summa pārsniedz 7200 eiro, tātad jau šobrīd darījumiem ir Latvijā noteikts zemāks sliekšnis.

AML direktīva

Lai uzlabotu uzraudzības un kontroles institūciju un finanšu izlūkošanas dienestu prakses saskaņotību un veicinātu efektīvāku kompetento institūciju sadarbību, direktīva paredz finanšu izlūkošanas dienestiem stiprināt to analītiskās spējas, nosakot, ka to pārvaldības formai ir jābūt tādai, kas šīs spējas neietekmē, kā arī ir noteikts minimālais informācijas apjoms, kādai finanšu izlūkošanas dienestiem ir jābūt piekļuvei.

Attiecībā uz uzraudzības un kontroles institūciju sistēmu ir noteikta obligāta prasība valsts iestādei pārraudzīt pašregulējošās struktūras, kas darbojas kā uzraudzības un kontroles institūcijas (Latvijas gadījumā šīs attiecināms uz uzraudzības un kontroles institūcijām, kur šīs funkcijas veic nozares profesionālās organizācijas, piemēram, Zvērinātu advokātu padome, Zvērinātu notāru padome, Zvērinātu revidentu asociācija), un Latvijas gadījumā būs jāveic izvēle par to, kas ir šī valsts pārvaldes iestāde.

Direktīva paredz nosacījumus banku kontu reģistru savstarpējai savietojamībai Eiropas Savienības līmenī, kā arī ir iespējas kompetentajām izmeklēšanas institūcijām piekļūt šai informācijai.

AMLA regula

AMLA ir struktūra ar juridiskas personas statusu – decentralizēta aģentūra ar mītnes vietu Frankfurtē, Vācijā. AMLA ir centrālais vienotas uzraudzības sistēmas elements kopā ar citām 27 valstu nacionālajām uzraudzības un kontroles institūcijām noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas, terorisma un proliferācijas finansēšanas novēršanas jomā. AMLA koordinē un sniedz atbalstu nacionālajām uzraudzības

1 Eiropas Parlamenta un Padomes 2020. gada 7. oktobra Regula (ES) 2020/1503 par Eiropas kolektīvās finansēšanas pakalpojumu sniedzējiem uzņēmējdarbībai un ar ko groza Regulu (ES) 2017/1129 un Direktīvu (ES) 2019/1937.

2 Eiropas Parlamenta un Padomes 2014. gada 23. jūlija Regula (ES) Nr. 910/2014 par elektronisko identifikāciju un uzticamības pakalpojumiem elektronisko darījumu veikšanai iekšējā tirgū un ar ko atceļ Direktīvu 1999/93/EK.

iestādēm un veicina vienoto Eiropas Savienības līmeņa noteikumu kopuma efektīvu piemērošanu.

Vienlaikus AMLA darbojas kā nacionālo dalībvalstu finanšu izlūkošanas dienestu atbalsta un koordinācijas centrs, veicinot šo iestāžu sadarbību un kopīgu analītisko funkciju, kā arī nodrošinot *FIU.net* platformas darbību un uzturēšanu.

AMLA atrodas izveides stadijā, un to veidos divas koleģiālas pārvaldes struktūras, proti, izpildvalde, kurā ietilpst pieci neatkarīgi pilnas slodzes locekļi un iestādes priekšsēdētājs un ģenerālvalde, kuras sastāvā būs dalībvalstu nominēti pārstāvji. Lai veiktu dažādus uzdevumus, kas uzticēti AMLA, ģenerālvaldei būs divi alternatīvi sastāvi – viena no tām sastāvēs no 27 Eiropas Savienības dalībvalstu uzraudzības un kontroles institūciju vadītājiem, un otra – no dalībvalstu finanšu izlūkošanas dienestu vadītājiem. Gan izpildvaldi, gan abus ģenerālvaldes sastāvus vada iestādes priekšsēdētājs. Šobrīd notiek iestādes priekšsēdētāja atlases procedūra.

Indikatīvi AMLA kopējie gada izdevumi, kad tā sāks pilnībā darboties, būs 45,6 miljoni eiro, no kuriem aptuveni trīs ceturtdaļas paredzēts finansēt no maksājumiem, kurus veiks AMLA uzraudzībā esošie subjekti. Atlikušās izmaksas segs no Eiropas Savienības kopējā budžeta. AMLA tiešo uzraudzību uzsāks istenot 2026. gada sākumā.

AMLA tiešajai uzraudzībai tiks pakļauts ierobežots skaits finanšu sektora subjektu. AMLA paredzētas pilnvaras pieņemt saistošus lēmumus attiecībā uz izvēlētajiem atbildīgajiem subjektiem un piemērot administratīvas sankcijas juridiskām personām, nepārsniedzot 10 % no apgrozījuma vai 10 miljonus eiro. Tiešo uzraudzību AMLA īsteno ar apvienotās uzraudzības grupām, ko vadīs AMLA, tajā iesaistot nacionālās uzraudzības un kontroles iestādes (Latvijas gadījumā Latvijas Bankas) pārstāvjus.

Uzraudzības grupām būs pilnvaras veikt arī klātienēs pārbaudes. Tiešajai uzraudzībai pakļauto subjektu atlase tiks veikta, pamatojoties uz objektīviem kritērijiem, reizi trīs gados.

AMLA netiešās uzraudzības jomā būs Eiropas Savienības dalībvalstu uzraudzības un kontroles iestāžu pārraudzība un koordinācija arī attiecībā uz konkrētiem nefinanšu sektora subjektiem, lai nodrošinātu augsta līmeņa uzraudzības standartus visā Eiropas Savienībā. AMLA būs tiesības sniegt atzinumus un ieteikumus nacionālo dalībvalstu uzraudzības un kontroles iestādēm.

Latvijas uzsāktie darbi nacionālā līmenī iepriekšminēto Eiropas Savienības normatīvo aktu ieviešanai

Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma un proliferācijas finansēšanas novēršanas jomā Latvijas prioritātes nemainīgi ir plānotas ar mērķi stiprināt uzraudzības un kontroles institūcijas, lai nodrošinātu augsta līmeņa uzraudzības standartus, vienlaikus sabalansējot šīs prasības, veidojot klientiem draudzīgāku vidi.

Uzraudzības un kontroles institūcijas turpinās ieviest šādus pasākumus:

- riskos, bet ne stingros normatīvos balsītī klientu un darījumu izpētes pasākumu īstenošana;
- turpinās sabalansēt klientu izpētes prasības, tās piemērojot klientu riska līmenim;
- turpinās uzlabot komunikāciju starp kredītiestādi un klientu, pilnveidojot sūdzību izskatīšanas process;
- vairāk – skaidrojumi, mazāk – formāla normatīvo prasību izpilde;
- valsts reģistru satura papildināšana un klienta izpētei nepieciešamo datu atvērtības un informācijas iegūšanas un tehniskās pieejamības uzlabošana, atslogojot, kur iespējams, prasības no klientiem. ■

Mg. iur. **Elīna Afanasjeva**
 Latvijas Republikas Uzņēmumu reģistra
 Analītikas nodaļas vadītāja

Patieso labuma guvēju reģistrācija: Uzņēmumu reģistra lomas un prakses attīstība

Šobrīd Latvijas Republikas Uzņēmumu reģistrs (turpmāk – Reģistrs), līdzīgi kā daudzas citas valsts pārvaldes iestādes, sniedz informāciju un statistikas datus, lai sniegtu atbildes uz jautājumiem, kas ietverti Eiropas Padomes Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanas ekspertu komitejas (turpmāk – *Moneyval*) veiktā novērtējuma ietvaros, tādējādi pierādot Latvijas noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma un proliferācijas finansēšanas novēršanas (turpmāk – NILLTPFN) sistēmas efektivitāti un tās ietvaros veikto reformu nozīmīgumu. 2018. gada *Moneyval* ziņojums bija kritisks, tajā tika konstatēts, ka mūsu (Latvijas) NILLTPFN sistēma ir neefektīva un ka tajā ir būtiski stratēģiski trūkumi. Tomēr kopš 2018. gada Latvija ir ievērojami ierobežojusi iespējas Latvijas finanšu sistēmu izmantot noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanai vai terorisma vai proliferācijas finansēšanai. Kopš 2018. gada būtiskas izmaiņas ir veiktas arī Uzņēmumu reģistrā, īpaši patieso labuma guvēju atklāšanas jomā. Šajā

rakstā tiks sniegts atskats uz situāciju laikā, kad Latvijas finanšu sistēma izjuta dažādus izaicinājumus, kā arī tiks aplūkotas Reģistra veiktās un iedzīvinātās izmaiņas, lai nodrošinātu juridisko personu caurspīdīgumu.

2018. gada *Moneyval* ziņojumā cita starpā tika konstatēts, ka normatīvais regulējums, kas bija spēkā pirms grozījumiem Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanas likumā, kas stājās spēkā 2017. gada 1. decembrī, ietvēra tikai prasības atklāt patiesos labuma guvējus attiecībā uz kapitālsabiedrību dalībniekiem/akcionāriem un personālsabiedrības biedriem¹ – citām juridiskajām personām nebija skaidri noteiktu pienākumu atklāt to patiesos labuma guvējus. Ņemot vērā, ka grozījumi Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanas likumā spēkā stājās klātienēs vizītes laikā, vērtētājiem nebija iespējas pilnvērtīgi novērtēt minēto normu efektivitāti. Attiecībā uz juridiskajiem veidojumiem informāciju par patiesajiem labuma guvējiem sniegt nebija iespējams vispār, jo iestādēm nebija informācijas par pilnvarnie-

1 Komerclikuma 17.¹ pants (redakcijā, kas bija spēkā līdz 2017. gada 9. novembrim).

kiem (Latvijas rezidentiem vai reģistrētajām juridiskajām personām) un to dalību ārvalsts juridiskajos veidos. Lai gan Latvija līdz *Moneyval* ekspertu klātienēs vizītei jau bija veikusi grozījumus normatīvajos aktos, lai pilnveidotu patieso labuma guvēju atklāšanas pienākumu juridiskajām personām, praktiski tobrīd valsts varēja nodrošināt tikai nelielu daļu no nepieciešamās informācijas. Mazāk nekā 300 sabiedrībās ar ierobežotu atbildību (turpmāk – SIA) tika atklāta informācija par patiesajiem labuma guvējiem. No aptuveni 5000 SIA, kurās viena vai vairākas juridiskās personas bija reģistrētas kā dalībnieki un kuras iestādes klasificēja kā augsta riska uzņēmumus, kas bija nepietiekami, salīdzinot ar kopējo aktīvo SIA skaitu, kas sasniedza 164 000.² Latvijas spēja nodrošināt precīzas (*accurate*), atbilstošas (*adequate*) un aktuālas (*up-to-date*) informācijas esamību par patiesajiem labuma guvējiem tika novērtēta kā zema. Tāpat, ekspertu ieskatā, pastāvēja augsts risks, ka Latvijas juridiskās personas, visticamāk, varētu tikt iesaistītas noziedzīgi iegūto līdzekļu legalizēšanas vai terorisma finansēšanas shēmās, kas radīja būtiskus draudus Latvijas finanšu sistēmai.

Neaktīvo tiesību subjektu izslēgšana

Lai izpildītu *Moneyval* ekspertu rekomendācijas, Reģistrs sāka vairākas būtiskas reformas attiecībā uz reģistrētajām juridiskajām personām, sākot jau ar ekonomiski neaktīvo kapitālsabiedrību izslēgšanu no komercreģistra. Sākot masveida izslēgšanu, kā pirmās tika identificētas tās kapitālsabiedrības, kuru darbība jau bija izbeigta, pamatojoties uz komercreģistra iestādes lēmumu par valdes pārstāvības tiesību neesamību ilgāk par trim mēnešiem vai neatrašanos juridiskajā adresē, vai nodokļu administrācijas lēmumu par pārkāpumiem nodokļu jomā.

Noziedzīgi iegūto līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanas likuma (turpmāk – NILLTFNL) pārejas noteikumu 22. punktā tika paredzēts, ka kapitālsabiedrība, kura ir reģistrēta komercreģistrā vai par kuras ierakstīšanu komercreģistrā ir iesniegts pieteikums līdz 2017. gada 1. decembrim, iesniedz Reģistrā pieteikumu informācijas par tās patieso labuma guvēju reģistrācijai līdz 2018. gada 1. martam. Savukārt 2019. gada 13. jūnijā tika pieņemts un 2019. gada 29. jūnijā spēkā stājās likums “Grozījumi Noziedzīgi iegūto līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanas likumā”,³ ar kuru cita starpā tika paplašināta Reģistra kompetence rīcībai attiecībā uz kapitālsabiedrībām, kuras nav paziņojušas savus patiesos labuma guvējus. Proti, saskaņā ar NILLTPFNL pārejas noteikumu 49. punktu, ja kapitālsabiedrība, kura bija reģistrēta komercreģistrā vai par kuras ierakstīšanu komercreģistrā bija iesniegts pieteikums līdz 2017. gada 1. decembrim, nav iesniegusi Reģistrā pieteikumu informācijas par tās patieso labuma guvēju reģistrācijai un mēneša laikā pēc rakstveida brīdinājuma saņemšanas nav novērsusi minēto trūkumu, tās darbību izbeidz, pamatojoties uz Reģistra lēmumu.

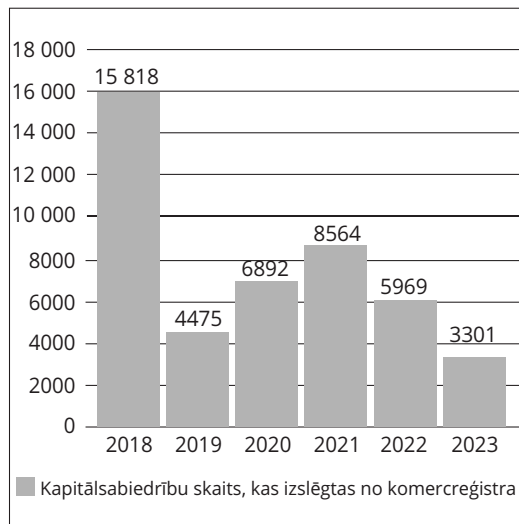
Laika posmā no 2018. līdz 2023. gada beigām Reģistrs ir izslēdzis vairāk nekā 45 tūkstošus kapitālsabiedrību, tādējādi veicinot sabiedrisko drošību un ekonomiskās vides konkurētspēju (skat. 1. tabulu).

Kā jau minēts, Reģistrs, iestājoties likumā noteiktajam termiņam, nesteidza uzreiz izbeigt tiesību subjekta darbību un izslēgt to no komercreģistra. Vispirms tika nosūtīts brīdinājums, taču, ja juridiskā persona nereaģēja arī brīdinājumā noteiktā termiņa ietvaros, Reģistrs bija tiesīgs piemērot vienkāršoto likvidāciju Komerclikumā noteiktajā kārtībā, proti, tiek pieņemts lēmums par darbības izbeigšanu, kas stājas spēkā viena mēneša laikā pēc tā paziņošanas

2 Anti-money laundering and counter-terrorist financing measures Latvia. Fifth Round Mutual Evaluation Report, 2018. Pieejams: <https://rm.coe.int/moneyval-2018-8-5th-round-mer-latvia/16808ce61b>

3 Likuma “Grozījumi Noziedzīgi iegūto līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanas likumā” anotācija. Pieejama: <http://titania.saeima.lv/LIVS13/SaeimaLIVS13.nsf/0/4BB13AB66D7D4F19C22583D10052D381?OpenDocument>

1. tabula. No komercreģistra izslēgto kapitālsabiedrību skaita dinamika (2018–2023)

tiesību subjektam, ja lēmums nav likumā noteiktajā kārtībā apstrīdēts vai pārsūdzēts.⁴

Ja minētā perioda ietvaros Reģistra valsts notāra lēmums tiek apstrīdēts Reģistra galvenajam valsts notāram, process tiek apstādināts. Iesniedzot nepieciešamo informāciju par patiesajiem labuma guvējiem, pieņemtais Reģistra valsts notāra lēmums tiek atcelts un juridiskā persona var turpināt saimniecisko darbību. Savukārt, ja lēmums netiek apstrīdēts vai pārsūdzēts viena mēneša laikā pēc tā paziņošanas tiesību subjektam, tas stājas spēkā.

Komerclikuma 317. panta pirmajā daļā noteikts, ka sabiedrības darbības izbeigšanas gadījumā notiek tās likvidācija, ja likumā nav noteikts citādi. Saskaņā ar Komerclikuma 318.¹ panta trešo daļu pēc tam, kad komercreģistrā izdarīts ieraksts par sabiedrības darbības izbeigšanu un publicēts paziņojums par sabiedrības darbības izbeigšanu, ikviena sabiedrības likvidācijā ieinteresētā persona viena mēneša laikā pēc tā publicēšanas dienas var iesniegt Reģistrā pieteikumu par likvidatora iecelšanu. Savukārt, ja neviena sabiedrības likvidācijā ieinteresētā persona neiesniedz tiesai vai Reģistram

pieteikumu par likvidatora iecelšanu un sabiedrībai nav pasludināts maksātnespējas process, tad atbilstoši Komerclikuma 317. panta otrajai daļai sabiedrības likvidācija nenotiek un Reģistrs pieņem lēmumu par sabiedrības izslēgšanu no komercreģistra.

Ar minētajiem grozījumiem tika noteikta arī jauna subjektu kategorija, kam jāatklāj patiesie labuma guvēji, – ārvalstu komersanta filiāles un ārvalstu komersanta/organizācijas pārstāvniecības. Tās likumdevējs bija noteicis kā pēdējās patieso labuma guvēju atklāšanā, ņemot vērā to nelielo skaitu – 2021. gada sākumā tie bija nepilni 1800 no kopumā vairāk nekā 200 000⁵ Reģistra vestajos reģistros reģistrētiem aktīviem tiesību subjektiem, uzņēmumiem un organizācijām, kā arī to salīdzinoši nelielos līdzekļu legalizācijas riskus, kas analizēti Nacionālajā risku novērtēšanas ziņojumā. Informācijas atklāšanai tika noteikts termiņš – no 2020. gada 1. jūlija līdz 2021. gada 1. janvārim.⁶

Tie subjekti, kas minētā termiņa ietvaros nebija atklājuši informāciju par ārvalsts subjekta (mātes uzņēmuma) patiesajiem labuma guvējiem, tika izslēgti no Reģistra vestajiem reģistriem. Tā kā konkrētajam subjektu veidam nav piemērojams likvidācijas process, Reģistrs izslēgšanu veica pārdomāti un īpaši informējot klientus. Sākotnēji sadarbībā ar Valsts ieņēmumu dienestu tika apzinātas tās filiāles un pārstāvniecības, kuras ir neaktīvas, savukārt tām, kurām bija reģistrēti dalībnieki, izņēmuma kārtībā nosūtīja brīdinājumus, dodot viena mēneša termiņu informācijas par patiesajiem labuma guvējiem reģistrācijai. No 2021. gada marta līdz 2023. gada 13. februārim tika izslēgtas 1323 neaktīvas ārvalstu komersantu filiāles un ārvalstu komersantu/organizāciju pārstāvniecības, kas nebija atklājušas savus patiesos labuma guvējus.

⁵ Pirmdien izslēgti 1144 patiesos labuma guvējus neatklājušie tiesību subjekti. Pieejams: <https://www.ur.gov.lv/lv/jaunumi/aktualitates/pirmdien-izslēgti-1144-patiesos-labuma-guvejus-neatklajusie-tiesibu-subjekti/>

⁴ Komerclikuma 314.¹ panta trešā daļa.

⁶ NILLTFNL pārejas noteikumu 46. un 47. punkts.

Informācijas par patiesajiem labuma guvējiem pārbaū un reģistrācijas attīstība

Norādāms, ka pēc NILLTPFNL grozījumu spēkā stāšanās 2017. gada nogalē patieso labuma guvēju atklāšanas sliekšnis no visām aktīvajām reģistrētajām juridiskajām personām⁷ bija tikai 1745 jeb 0,95 %. Normatīvais regulējums paredzēja, ka informācija par patieso labuma guvēju reģistrējama, dibinot jaunu juridisko personu, tai skaitā personālsabiedrību, vienlaikus ar izmaiņām kapitālsabiedrību dalībnieku vai valdes locekļu izmaiņām, kā arī paredzot vispārīgu pienākumu nekavējoties, bet ne vēlāk kā 14 dienu laikā no attiecīgās informācijas uzzināšanas dienas paziņot Reģistram izmaiņas informācijā par patieso labuma guvēju.⁸ Minētais attiecās kā uz informācijas par pašu patieso labuma guvēju reģistrāciju, tā informācijas par tā īstenoto kontroli reģistrāciju. Īstenotās kontroles dokumentāro pamatojumu Reģistram iesniegt nebija nepieciešams, kā rezultātā faktiski pieteiktā informācija par patiesajiem labuma guvējiem tika

reģistrēta, balstoties uz Reģistrā jau reģistrēto informāciju, jo iesniegto informāciju varēja pārbaudīt vien nacionālā līmenī. Proti, gadījumos, kuros informācija par patiesajiem labuma guvējiem, SIA dalībniekiem u.c. personām, to īpašumtiesībām, īstenotās kontroles pamatotību sniedzās ārpus Latvijas robežām, Reģistram nebija iespējams validēt pieteikto informāciju.⁹ Tas saistāms ne tikai ar privātu dokumentu esamību, kuros noteikta patieso labuma guvēju īstenotā kontrole, bet arī ar apstākli, ka ne visi dalībvalstu reģistri bija atvērti un informācija par tajos reģistrētajiem subjektiem brīvi pieejama.

Pirmais solis precīzas un aktuālas informācijas nodrošināšanā tika sperts ar Reģistra tiesībām reģistrēt informāciju par juridiskās personas patiesajiem labuma guvējiem uz Reģistra rīcībā jau esošās informācijas pamata, saglabājot atbildību pašai juridiskajai personai nodrošināt, ka tā ir pareiza, aktuāla un atbilstoša. NILLTFNL 18.² panta ceturrtā un piektā daļa paredzēja, ka noteiktas juridiskās personas varēja nesniegt Reģistram pieteikumu informācijas par patiesajiem labuma guvējiem reģistrācijai, ja informācija šā likuma 18.¹ panta ceturrtajā daļā noteiktajā apjomā par patieso labuma guvēju jau ir iesniegta atbilstošajā Reģistra vestajā

7 Rakstā juridisko personu loks atbilstoši FATF metodoloģijā norādītajam aptver: kapitālsabiedrības (SIA, AS, Eiropas komercsabiedrības); komandītsabiedrības; nodibinājumus; citas juridiskās personas (personālsabiedrības, kooperatīvās sabiedrības, biedrības, reliģiskās organizācijas un to iestādes, politiskās partijas).

8 NILLTFNL 18.² panta pirmā, otrā un trešā daļa.

9 Likuma "Grozījumi Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanas likumā" anotācija. Pieejama: <http://titania.saeima.lv/LIVS13/SaeimaLIVS13.nsf/0/4BB13AB66D7D4F19C22583D10052D381?OpenDocument>

2. tabula. Informācijas par patiesā labuma guvējiem atklāšanas dinamika (2017–2019)

	Dati uz 31.12.2017.	Dati uz 31.12.2018.	Dati uz 31.12.2019.
Reģistrēto juridisko personu kopskaits	188 880	180 748	166 114
Juridiskās personas, kas atklājušas patiesos labuma guvējus	1745	145 294	138 696
Informācija par patiesajiem labuma guvējiem reģistrēta pēc noklusējuma, neiesniedzot citu informāciju līdz 01.03.2018. (NILLTFNL 18. ² panta ceturrtā un piektā daļa)	N/A	114 692	84 784
Juridiskās personas, kas reģistrējušas informāciju par patieso labuma guvēju atsevišķā kārtībā, iesniedzot pieteikumu	N/A	30 602	56 126

reģistrā citu normatīvajos aktos noteiktu pienākumu ietvaros un veids, kā tiek īstenota kontrole pār juridisko personu, izriet attiecīgi tikai no SIA dalībnieka, personālsabiedrības biedra, individuālā uzņēmuma vai zemnieka vai zvejnieka saimniecības īpašnieka, nodibinājuma dibinātāja vai nodibinājuma valdes locekļa statusa.

Reģistrs informācijas par patiesajiem labuma guvējiem, kas iesniegta pēc noklusējuma pamata, reģistrēja 2019. gada jūlijā saskaņā ar NILLTPFNL pārejas noteikumu 41. punktu. 2019. gada beigās tika sasniegts 83 % atklāšanas sliekšnis juridiskajās personās.

2019. gada 13. jūnijā Saeima pieņēma un 2019. gada 29. jūnijā spēkā stājās grozījumi NILLTPFNL, ar kuriem tika paplašināta Reģistra kompetence iesniegtās informācijas par patieso labuma guvēju pārbaudē, nosakot Reģistram tiesības veikt padziļinātāku iesniegtās informācijas par patiesajiem labuma guvējiem pārbaudi. Proti, atbilstoši NILLTPFNL 18.² panta pirmajai daļai īstenotās kontroles dokumentāro pamatojumu, kā arī dokumentu, kas apstiprina patieso labuma guvēju identificējošās informācijas atbilstību patiesībai, iesniedz pēc Reģistra pieprasījuma, lai Reģistrs varētu pārliecināties par iesniegtās informācijas ticamību. Ar minētajiem grozījumiem novērsta iepriekš pastāvošā problēma informācijas validācijā īpaši ārpus Latvijas valsts robežām (NILLTFNL 18.² panta pirmā daļa redakcijā, kas bija spēkā no 2017. gada 1. decembra līdz 2019. gada 29. jūnijam paredzēja, ka patieso labuma guvēju īstenotās kontroles dokumentārais pamatojums nav Reģistrā iesniedzamais dokuments). Gadījumā, ja īpašumtiesību struktūra vai pieteiktais kontroles veids nav pārbaudāms no publiski pieejamās informācijas, Reģistram ar minētajiem grozījumiem ir piešķirtas tiesības pieprasīt no juridiskās personas papildu dokumentāciju, kas apliecinātu pieteikto kontroles veidu un iesaistītās personas, ar kuru starpniecību kontrole tiek īstenota. Tāpat, lai izvairītos no situācijām, kad kā juridiskās personas patiesie labuma guvēji tiek norādītas neeksistējošas personas, ja par pieteiktā patiesā labuma guvēja identitāti

nav iespējams pārliecināties no Reģistram jau iesniegtajiem dokumentiem, ir jāiesniedz notariāli apliecināta personu apliecinošā dokumenta kopija, ārvalsts iedzīvotāju reģistra izziņa vai cits minētajiem dokumentiem pielīdzināms dokuments, lai Reģistrs varētu gūt pārliecību par norādītā patiesā labuma guvēja identificējošās informācijas atbilstību.

No 2018. līdz 2023. gadam Reģistrs izslēdza vairāk nekā 45 tūkstošus kapitālsabiedrību, tādējādi veicinot sabiedrisko drošību un ekonomiskās vides konkurētspēju.

Piemēram, SIA piesaka reģistrācijai informāciju par jaunu patieso labuma guvēju, kas nav Latvijas rezidents un kurš kontroli sabiedrībā īsteno uz īpašumtiesību pamata ar četrus ārvalstīs reģistrētu juridisko personu starpniecību, no kurām pirmās trīs reģistrētas Igaunijas Republikā, bet īpašumtiesību struktūrā pēdējā – noslēdzošā juridiskā persona – Britu Virdžīnu salās. Padziļinātās informācijas pārbaudes sākumposmā Reģistrs pieprasīja kompetento iestāžu izsniegtas izziņas, kas normatīvajos aktos noteiktajā kārtībā apliecinātas un tulkotas, no jebkuras valsts neatkarīgi no tā, vai informācija ir vai nav publiski pieejama. Ņemot vērā lielo administratīvo slogu, kas tika uzlikts Reģistra klientiem, lai pierādītu informācijas par patieso labuma guvēju patiesumu, kā arī faktu, ka ziņām par patieso labuma guvēju nav ieraksta statusa (kā tas ir informācijai par valdi), Reģistrs 2019. gada nogalē pārskatīja praksi attiecībā uz dokumentu iesniegšanu, kā arī to noformēšanas prasībām. Proti, informācija, kas bija publiski pieejama par īpašumtiesību struktūru, kā arī īpašumtiesību struktūrā esošās juridiskās personas izpildinstitūciju vairs netika pieprasīta. Savukārt notariāli apliecinātu tulkojumu

latviešu valodā Reģistra valsts notārs var nepieprasīt, ja no izziņas (vai cita dokumenta) svešvalodā ir iespējams izsecināt informāciju, kas nepieciešama iesniegtās informācijas par patieso labuma guvēju pārbaudei. Savukārt patiesā labuma guvēja personu apliecinošā dokumenta kopiju valsts notāri prasīs tikai tad, ja juridiskās personas reģistrācijas lietā nebūs dokumenta, uz kura zvērināts notārs būtu apliecinājis šīs fiziskās personas (kas ir pieteikta kā patiesais labuma guvējs) parakstu un pārliecināties par identitāti.

Tāpat, piesakot reģistrācijai statusu, ka juridiskās personas patieso labuma guvēju atbilstoši NILLTFNL iekļautajai definīcijai noskaidrot nav iespējams,¹⁰ t.i., nav konstatējama neviena fiziskā persona, kura juridisko personu kontrolētu tieši vai netieši, ņemot vērā tās līdzdalību (īpašumtiesības) vai citus kontroles līdzekļus, kopš 2019. gada 1. jūlija obligāti norādāms pamatojums, proti informācija par īpašumtiesību struktūru, citiem apstākļiem, kas arī Reģistram ļautu gūt pārliecību, ka juridiskā persona objektīvu iemeslu dēļ nevar identificēt tās patieso labuma guvēju, nevis nevēlas to darīt. Dokumentārais pamatojums būs iesniedzams arī šajā gadījumā, ja Reģistrs nevarēs pārliecināties par norādītās informācija patiesumu.

Piemēram, SIA piesaka reģistrācijai statusu, ka tās patiesos labuma guvējus noskaidrot nav iespējams, taču saskaņā ar Reģistrā reģistrēto informāciju kā tās vienīgais dalībnieks ir reģistrēta Amerikas Savienotajās Valstīs reģistrēta juridiskā persona. Ņemot vērā, ka Reģistram nav iespēju pārliecināties par dalībnieka – ārvalsts komersanta – īpašumtiesību struktūru, SIA valdei tiks lūgts iesniegt dokumentus, kas apliecinātu pieteikto faktu, ka neviena fiziskā persona nekvalificējas un nav piesakāma reģistrācijai kā patiesais labuma guvējs. Laika gaitā ir pilnveidojusies Reģistra izpratne par dokumentiem, kas var kalpot kā dokumentārais pamatojums. Ja sākotnēji no juridiskās personas tika pieprasītas kompetento institūciju izsniegtas izziņas par

īpašumtiesību struktūru, tad šobrīd kā pamatojošie dokumenti var tikt iesniegti apliecinājums, paskaidrojums, izziņa, akcionāru/dalībnieku reģistrs vai cits dokuments, kas apliecina informāciju par mātes sabiedrības vai aiz tās stāvošām juridiskām personām īpašnieku sastāvu. Minētais ne tikai atvieglo juridiskajai personai iespējas pierādīt pieteikto informāciju, bet arī samazina administratīvās izmaksas, kas saistītas ar publiski izdotu dokumentu legalizāciju un tulkošanu.

Jau kopš grozījumiem NILLTFNL, kas spēkā stājās 2017. gada 1. decembrī, juridiskām personām ir iespēja nenorādīt konkrētu fizisko personu kā tās patieso labuma guvēju, ja patiesais labuma guvējs ir akcionārs tādā akciju sabiedrībā, kuras akcijas ir iekļautas regulētajā tirgū, un veids, kādā tiek īstenota kontrole pār juridisko personu, izriet tikai no akcionāra statusa.¹¹ Proti, NILLTFNL 18.² panta sestajā daļā paredzētais izņēmums nesniegt Reģistram informāciju par patieso labuma guvēju nav attiecināms uz gadījumiem, kad kādu objektīvu iemeslu dēļ patieso labuma guvēju nav iespējams noskaidrot, bet gan uz situācijām, kad informācija par patieso labuma guvēju jau ir atklāta atbilstoši regulētajā tirgus prasībām. Reģistra sākotnējā tiesību normu interpretācija paredzēja, ka šo statusu var pieteikt jebkura juridiskā persona, kuras īpašumtiesību struktūras gala subjekta akcijas ir kotētas kādā valsts biržā. Tomēr, reģistrējot šo statusu, Reģistrs arvien biežāk saskārās ar grūtībām pārliecināties par noteiktās informācijas patiesumu, secīgi, lai arī kopējā pieeja informācijas par patiesajiem labuma guvējiem pārbaudei un reģistrācijai tika noteikta stingrāka, šī statusa reģistrācija un pārbaude bija pilnveidojama.

2021. gada sākumā Reģistrs sadarbībā ar citām kompetentajām institūcijām sāka padziļinātu regulētā tirgus normatīvā regulējuma izpēti, lai konstatētu, vai esošā Reģistra reģistrācijas prakse ir atbilstoša. Vērtējot normas,

10 NILLTFNL 18.² panta otrā daļa.

11 NILLTFNL 18.² panta sestā daļa.

kas iekļautas t.s. AML V direktīvā,¹² Eiropas Parlamenta 2017. gada 13. decembra ieteikumos Padomei un Komisijai pēc izmeklēšanas attiecībā uz nelikumīgi iegūtu līdzekļu legalizāciju, nodokļu apiešanu un izvairīšanos no nodokļu maksāšanas, kā arī nacionālo regulējumu, konstatēts, ka vienoti standarti līdzdalības atklāšanai biržā kotētajām akciju sabiedrībām noteikti tikai Eiropas Savienības un Eiropas Ekonomiskās zonas līmenī.¹³ Ja juridiskās personas īpašumtiesību struktūras (“ķēdes”) gala akciju sabiedrības akcijas ir kotētas ārpus Eiropas Savienības vai Eiropas Ekonomiskās zonas valstīm, tad, ņemot vērā to, ka ārpus Eiropas Savienības vai Eiropas Ekonomiskās zonas nav vienota, kopīga tiesiskā regulējuma un tas, iespējams, ir atšķirīgs no spēkā esošajiem normatīvajiem aktiem, kas ir attiecināmi uz Eiropas Savienību un Eiropas Ekonomisko zonu dalībvalstīm (balsstiesību īpatsvara atklāšanas pienākums, kā arī, piemēram, regulētā tirgus izpratne un īpatnības), juridiskā persona nevar atsaukties uz NILLTPFNL 18.² panta sesto daļu. Proti, NILLTPFNL 18.² panta sestajā daļā ietvertais patieso labuma guvēju paziņošanas izņēmums ir piemērojams tikai attiecībā uz tām juridiskajām personām, kuru īpašumtiesību struktūras gala akciju sabiedrības akcijas ir kotētas kādā no Eiropas Savienības vai Eiropas Ekonomiskās zonas dalībvalstīm.

Ievērojot minēto, 2021. gada jūnijā Reģistrs mainīja praksi, paredzot, ja juridiskās personas īpašumtiesību struktūras gala akciju sabiedrības akcijas ir kotētas biržā, kas ir ārpus Eiropas Savienības vai Eiropas Ekonomiskās zonas

12 Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīvas (ES) 2015/849 par to, lai nepieļautu finanšu sistēmas izmantošanu nelikumīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanai vai teroristu finansēšanai, un ar ko groza Eiropas Parlamenta un Padomes Regulu (ES) N 684/2012 un atceļ Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīvu 2005/60/EK un Komisijas Direktīvu 2006/70/EK. Pieejama: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/?uri=CELEX%3A32018L0843>

13 Saskaņā ar Eiropas Parlamenta un Padomes 2014. gada 16. aprīļa Regulas (ES) Nr. 596/2014 par tirgus ļaunprātīgu izmantošanu (Tirgus ļaunprātīgas izmantošanas regula) un ar ko atceļ Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīvu 2003/6/EK un Komisijas Direktīvas 2003/124/EK, 2003/125/EK un 2004/72/EK.

dalībvalstu loka, Reģistram iesniedzama informācija par juridiskās personas patiesajiem labuma guvējiem vispārīgā kārtībā, t.i., juridiskā persona norāda tās īpašnieku struktūru vai attiecīgi apliecinājumu, ka patieso labuma guvēju nevar noskaidrot, norādot pamatojumu.¹⁴

Kopējais patieso labuma guvēju atklāšanas sliekšnis ir krietni audzis, sasniedzot nepilnus 90 %.

Jāsecina, ka Reģistra prakse, pārbaudot un reģistrējot informāciju par patiesajiem labuma guvējiem, ir attīstījies, ne tikai pateicoties izmaiņām normatīvajā regulējumā, bet arī pateicoties klientu lokam, kuri uzrunāja Reģistru, lai labāk izprastu likumā noteikto pienākumu, kā arī rastu iespējas, lai ērtāk un ātrāk nodrošinātu nepieciešamās informācijas reģistrāciju. Tikai pateicoties šādai valsts un privātā sektora sadarbībai, Reģistram ir iespēja augt patieso labuma guvēju identifikācijas un verifikācijas jomā, kas savukārt nozīmē, ka Reģistrā reģistrētā informācija tiek reģistrēta precīzāk.

Paplašināts tiesību subjektu loks, kam vienlaikus ar citu izmaiņu reģistrāciju Reģistrā, jāreģistrē (jāatjaunina) informācija par to patiesajiem labuma guvējiem

Ņemot vērā iepriekšējā *Moneyval* ziņojuma ieteikumus, kā arī kopš 2018. gada izstrādātos nacionālā riska novērtējuma secinājumus, Reģistra prioritāte nodrošināt, ka tiktu atklāti kapitālsabiedrību patiesie labuma guvēji. Tomēr laika gaitā tika konstatēts, ka atsevišķu tiesību subjektu aktivitāte informācijas par to

14 Latvijas Republikas Uzņēmumu reģistra sagatavotais prakses skaidrojums pieejams: <https://www.ur.gov.lv/lv/jaunumi/aktualitates/uznemumu-registrs-maina-praksi-attieciba-uz-patieso-labuma-guveju-registraciju/>

patiesajiem labuma guvējiem atklāšanā saglabājas zema. Turklāt 2019. gada FID ziņojuma “Juridisko personu un nevalstisko organizāciju NILLTPF riski” 3.5. apakšpunktā tika secināts, ka “nevalstiskās organizācijas tāpat kā jebkura juridiskā persona var tikt iesaistīta noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijā, terorisma un proliferācijas finansēšanā, tāpēc uz tām būtu jāattiecinā tās pašas likuma prasības, kas uz citām juridiskām personām. Patieso labuma guvēju noteikšana un reģistrēšana ir viens no priekšnoteikumiem nevalstisko organizāciju darbības caurspīdīguma nodrošināšanai”.¹⁵

15 Likuma “Grozījumi Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanas likumā” anotācija. Pieejama: <https://titania.saeima.lv/LIVS13/SaeimaLIVS13.nsf/0/6B4735E2820A3B92C2258637002787AA?OpenDocument#B>

Ievērojot minēto, ar NILLTPFNL grozījumiem, kas spēkā stājās 2021. gada 12. jūlijā, tika papildināta 18.² panta otrā daļa, paredzot, ka turpmāk, iesniedzot Reģistram pieteikumu par kapitālsabiedrības dalībnieku (akcionāru) un valdes locekļu izmaiņām vai izmaiņām citu juridisko personu vai personālsabiedrību vadības institūciju un pārstāvēttiesīgo personu sastāvā, pieteikumā norāda informāciju par juridiskās personas vai personālsabiedrības un ārvalsts subjekta patieso labuma guvēju atbilstoši šā panta un 18.¹ panta ceturrtās daļas prasībām. Līdz ar to NILLTPFNL 18.² panta otro daļu attiecinot arī uz izmaiņām biedrību, nodibinājumu, politisko partiju un to apvienību, arodbiedrību un to apvienību, arodbiedrību patstāvīgo vienību pārstāvēttiesīgo personu sastāvā, kā arī

3. tabula. Patieso labuma guvēju atklāšanas dinamika (2020–2023)

Reģistrētā informācija	31.12.2020.	31.12.2021.	31.12.2022.	31.12.2023.	Kopējais atklāšanas sliekšnis (%)
SIA	134 065	131 425	129 978	131 823	99,87 %
AS	941	940	926	906	99,56 %
Eiropas komercsabiedrības	8	9	9	9	100,00 %
Komandītsabiedrības	68	79	85	90	62,94 %
Personālsabiedrības	289	345	357	262	45,80 %
Kooperatīvās sabiedrības	137	254	411	558	37,65 %
Biedrības	3744	5139	6862	8854	35,75 %
Nodibinājumi	1467	1497	1528	1549	96,45 %
Reliģiskās organizācijas (arī draudze/baznīca/ diacēze)	48	122	365	484	50,52 %
Arodbiedrības	24	31	43	57	25,79 %
Arodbiedrību apvienības	1	2	2	3	23,08 %
Arodbiedrību pastāvīgās vienības	16	22	31	37	30,08 %
Politiskās partijas	7	22	40	51	71,83 %
Politisko partiju apvienības	4	5	7	9	69,23 %
Eiropas ekonomisko interešu grupas	2	2	3	3	75,00 %
Kopā	140 821	139 894	140 647	144 695	88,83 %

4. tabula. Reģistrēto tiesību subjektu skaits kopsakarā ar patieso labumu guvēju atklāšanas sliekšni

	Reģistrēto aktīvo subjektu skaits uz 01.07.2024	Reģistrētā informācija uz 01.07.2024	Kopējais atklāšanas sliekšnis (%)
SIA	131 748	131 450	99,77 %
AS	899	885	98,44 %
Eiropas komercsabiedrības	9	9	100,00 %
Komandītsabiedrības	146	92	63,01 %
Personālsabiedrības	564	268	47,52 %
Kooperatīvās sabiedrības	1471	587	39,90 %
Biedrības	25 228	9598	38,05 %
Nodibinājumi	1619	1553	95,92 %
Reliģiskās organizācijas (arī draudze/baznīca/diacēze)	958	490	51,15 %
Arodbiedrības	219	61	27,85 %
Arodbiedrību apvienības	12	3	25,00 %
Arodbiedrību pastāvīgās vienības	122	38	31,15 %
Politiskās partijas	71	51	71,83 %
Politisko partiju apvienības	13	9	69,23 %
Eiropas ekonomisko interešu grupas	4	3	75,00 %
Kopā	163 083	145 097	88,97 %

reliģisko organizāciju un to iestāžu, vadības institūcijas sastāvā. Minētie grozījumi attiecas arī uz ārvalsts subjektiem, kam Latvijā atvērta filiāles vai pārstāvniecības.

2024. gada 1. janvārī spēkā stājās grozījumi NILLTPFNL, kas paredzēja, ka no 2024. gada 2. janvāra visiem juridiskajiem veidojumiem, uz kuriem attiecas vismaz viens no tālāk minētajiem kritērijiem, ir jāatklāj to patiesie labuma guvēji Reģistrā atbilstoši NILLTPFNL 1. panta 5. punkta b) apakšpunktā norādītajai definīcijai:

- juridiskā veidojuma pilnvarnieks ir fiziska persona, kura rezidences valsts ir Latvija;
- juridiskā veidojuma pilnvarnieks ir juridiska persona, kura ir reģistrēta Latvijā;
- juridiskā veidojuma pilnvarniekam nav saiknes ar nevienu Eiropas Savienības

dalībvalsti, bet tas juridiskā veidojuma vārdā iesaistās darījuma attiecībās vai iegādājas nekustamo īpašumu Latvijā.

Norādāms, ka šīs publikācijas sagatavošanas brīdī neviens juridiskais veidojums nav reģistrējis informāciju par tā patiesajiem labuma guvējiem.

Kā redzams no statistikas datiem, kas apkopoti 3. un 4. tabulā, tad kopējais patieso labuma guvēju atklāšanas sliekšnis ir krietni audzis, sasniedzot nepilnus 90%, taču atsevišķu tiesību subjektu likumā noteiktā pienākuma izpilde joprojām vērtējama kā zema. Vienlaikus subjekti, kas nav atklājuši informāciju par patiesajiem labuma guvējiem un ar kuriem būtu jāstrādā prioritāri, jāvērtē atbilstoši riskiem, kas saistās ar noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizāciju, terorisma un proliferācijas finansēšanu – lai

arī šobrīd netiek virzīti grozījumi normatīvajos aktos, kas noteiktu papildu sankcijas pret juridiskajām personām, kas nav iesniegušas informāciju par to patiesajiem labuma guvējiem, Reģistrs turpina izglītēt tā klientus (mērķēti uzrunājot dažādas tiesību subjektu kategorijas), skaidrojot informācijas atklāšanas būtiskumu un atbildību, ja tas netiek izdarīts vai sniegtā informācija ir nepatiesa.

Jāņem vērā arī kopējais reģistrēto tiesību subjektu skaits – jo mazāks ir kopējais reģistrēto subjektu skaits, jo zemāks ir procentuālais atklāšanas sliekšnis, pat ja informāciju par patiesajiem labuma guvējiem neatklāj tikai daži subjekti.

Kopsavilkums

Rezumējot: lai nodrošinātu, ka Reģistram pieņemtā informācija par juridiskās personas patiesajiem labuma guvējiem ir precīza, atbilstoša un aktuāla, Reģistrs nepieļauj atkāpes no NILLTPFNL noteiktā reģistrējamā ziņu apjoma. Juridiskajai personai, piesakot informāciju

reģistrēšanai, ir jāsniedz pilns ziņu komplekts, kas ietver gan identificējošo informāciju par patieso labuma guvēju, gan informāciju par īstenoto kontroli un personām, ar kuru starpniecību kontrole tiek realizēta. Šīs ziņas tiek salīdzinātas ar nacionālajos reģistros esošo informāciju un iesniegtajiem dokumentiem, lai nodrošinātu, ka pieteiktā un reģistrētā informācija nav savstarpēji pretrunīga vai izslēdzoša. Ja Reģistram nav iespēju pārliecināties par pieteikto ziņu patiesumu, reģistrācija netiek veikta, un juridiskajai personai ir jānovērš konstatētie trūkumi. Ja tas netiek izdarīts, juridiskajai personai var iestāties Krimināllikuma 195.¹ pantā noteiktā atbildība.

Kopumā norādāms, ka Latvija ir īstenojusi daudzpusīgu pieeju, lai iegūtu atbilstošu, precīzu un aktuālu informāciju gan par juridiskās personas, gan juridiskā veidojuma patiesajiem labuma guvējiem. Kā arī spēkā esošais tiesiskais regulējums un īstenotās reformas būtiski mazinājušas iespēju ļaunprātīgi izmantot nacionālās juridiskās personas līdzekļu legalizācijas vai terorisma un proliferācijas finansēšanas jomā. ■

Paula Lipe

"Jurista Vārda" tieslietu redaktore

Vai Latvijas noziedzīgi iegūtas mantas konfiskācijas tiesiskais regulējums ir saderīgs ar ES tiesībām

Par to, vai Latvijas kriminālprocesuālais regulējums saistībā ar noziedzīgi iegūtu mantu pilnībā nodrošina ar mantu saistīto personu Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 92. pantā garantētās tiesības, diskusijas risinās jau gadiem. Nu šajā diskusijā parādījusies arī Eiropas Savienības (turpmāk – ES, Savienība) tiesību perspektīva, jo noslēgusies prejudiciālā nolēmuma tiesvedība Eiropas Savienības Tiesā (turpmāk – EST) lietās C-767/22, C-49/23 un C-161/23 (*1Dream OÜ u.c.*), kur procedūra tika ierosināta pēc Satversmes tiesas lūgumiem.¹

Lai gan EST spriedumā nepievienojās 2024. gada 11. jūlija EST ģenerāldavokāta Prīta Pikamē (*Priit Pikamäe*) secinājumiem, neanalizēja Latvijas kriminālprocesuālā regulējuma atbilstību Savienības tiesību aktiem un zināms, ka P. Pikamē secinājumos izteiktā pozīcija nav saistoša, tomēr tieši ģenerāldavokāta secinājumos

ietvertas būtiskas atziņas par mūsu kriminālprocesu un tā norises tiesiskumu.² Kamēr tas, kā pamatlietā rīkosies Satversmes tiesa, vēl ir miglā tīts jautājums, tikmēr vērtīgi ieskatīties ģenerāldavokāta pozīcijā par to, vai Latvijas kriminālprocesuālais regulējums mantas konfiskācijai bez notiesājoša sprieduma, kas attiecas uz personu piekļuvi konfiskācijas procedūras lietas materiāliem, mantas izcelsmes pierādīšanas kārtību un konfiskācijas rīkojuma pārbaudi tiesā, atbilst Savienības tiesību aktiem.

1. Risināmo jautājumu būtība

Ilgstošā laika periodā Latvijā uzsākti vairāki kriminālprocesi pret dažādām personām par noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizāciju, kuru ietvaros personu naudas līdzekļiem un nekustamajiem īpašumiem uzlikts arests. Šādās lietās pēc arestu uzlikšanas procesa virzītāji lēmuši

1 Eiropas Savienības Tiesas 2024. gada 4. oktobra spriedums apvienotajās lietās C-767/22, C-49/23 un C-161/23, *1Dream OÜ u.c.*, ECLI:EU:C:2024:823.

2 Ģenerāldavokāta Prīta Pikamē 2024. gada 11. jūlija secinājumi apvienotajās lietās C-767/22, C-49/23 un C-161/23, *1Dream OÜ u.c.*, ECLI:EU:C:2024:608.

uzsākt procesus par noziedzīgi iegūtu mantu saskaņā ar Kriminālprocesa likuma 59. nodaļu, no kuriem daļa noslēgusies ar mantas konfiskāciju, procesa izbeigšanu bez konfiskācijas vai procesa apturēšanu. Vairāk nekā desmit skartās personas, kas ir saistītas ar attiecīgo mantu, vērsās Satversmes tiesā par dažādu Kriminālprocesa likuma normu, ar kurām regulē noziedzīgi iegūtas mantas konfiskācijas procedūru, atbilstību Satversmei.

Saistībā ar minēto 2022. gada 16. decembrī lietā Nr. 2022-01-01,³ 2023. gada 1. februārī lietā Nr. 2021-44-01⁴ un 2023. gada 16. martā lietā Nr. 2022-32-01⁵ Satversmes tiesa iesniedza EST lūgumus sniegt prejudiciālus nolēmumus. Satversmes tiesa lūdza EST sniegt Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīvas 2014/42/ES par nozieguma rīku un noziedzīgi iegūtu līdzekļu iesaldēšanu un konfiskāciju Eiropas Savienībā (turpmāk – Direktīva 2014/42/ES), Padomes Pamatlēmuma 2005/212/TI par noziedzīgi iegūtu līdzekļu, nozieguma rīku un īpašuma konfiskāciju (turpmāk – Pamatlēmums 2005/212) un Eiropas Savienības Pamattiesību hartas (turpmāk – Pamattiesību harta) interpretāciju sakarā ar šaubām par Latvijas noziedzīgi iegūtas mantas konfiskācijas tiesiskā regulējuma attiecībā uz piekļuvi lietas materiāliem, mantas izcelsmes pierādīšanu un konfiskācijas rīkojuma pārsūdzēšanu atbilstību ES tiesību aktiem.

1.1. Par piekļuvi lietas materiāliem – pieteikums lietā Nr. 2022-01-01

Pēc četru ārvalstu komersantu konstitucionālajām sūdzībām Satversmes tiesā ierosinātas četras lietas par Kriminālprocesa likuma 627. panta ceturrtās un piektās daļas atbilstību

Satversmes 92. panta pirmajam teikumam kop-sakarā ar Pamattiesību hartas 47. pantu, Direktīvas 2014/42/ES 8. panta 1. un 8. punktu un Pamatlēmuma 2005/212/TI 4. pantu. Pret komersantiem tika uzsākti kriminālprocesi par iespējamu noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanu, izmantojot Latvijas bankas kontus, un pirmstiesas izmeklēšanas gaitā viņu līdzekļiem tika uzlikts arests. Procesa virzītājs šajos gadījumos uzsāka procesus par noziedzīgi iegūtu mantu un nodeva lietas materiālus tiesai. Dažos gadījumos tiesa atzina mantu par noziedzīgi iegūtu un konfiscēja to, kamēr citos gadījumos tiesvedība tika apturēta. Visos gadījumos komersanti vērsās pie procesa virzītājiem, lūdzot iepazīties ar lietas materiāliem, bet šīs prasības tika apmierinātas tikai daļēji.⁶

Komersantu ieskatā, Kriminālprocesa likuma noteikumi par izmeklēšanas noslēpuma aizsardzību aizskar to tiesības uz taisnīgu tiesu, jo viņiem nav pietiekamas piekļuves lietas materiāliem, kas attiecas uz mantu, kas saistīta ar tiem. Sūdzību pamatā ir apgalvojumi, ka likumā noteiktā kārtība par procesa par noziedzīgi iegūtu mantu materiāliem rada disproporciju starp viņiem un procesa virzītāju, jo izmeklēšanas noslēpums tiek aizsargāts pārmērīgi, liedzot komersantiem iespēju pilnvērtīgi aizstāvēties.⁷

Saeima, sniedzot savu viedokli, norādījusi, ka kriminālprocesaūlais regulējums ir atbilstošs Satversmei. Pēc Saeimas ieskata, ar mantu saistītajai personai tiek nodrošināta pieeja lietas materiāliem, jo tai tiek izsniegta lēmuma par procesa par noziedzīgi iegūtu mantu uzsākšanu kopija, kas ietver lietas materiālu izklāstu un argumentāciju. Procesa virzītājam ir pienākums izvērtēt lūgumu par piekļuvi lietas materiāliem un savu lēmumu pamatot. Saeima uzsvēra, ka šāds regulējums ļauj sabalansēt divas kolidējošās intereses – nepieciešamību aizsargāt

3 Satversmes tiesas 2022. gada 8. decembra lēmums par jautājuma uzdošanu EST prejudiciāla nolēmuma pieņemšanai lietā Nr. 2022-01-01 (publicētais numurs: C-767/22).

4 Satversmes tiesas 2023. gada 31. janvāra lēmums par jautājuma uzdošanu EST prejudiciāla nolēmuma pieņemšanai lietā Nr. 2021-44-01 (publicētais numurs: C-49/23).

5 Satversmes tiesas 2023. gada 14. marta lēmums par jautājuma uzdošanu EST prejudiciāla nolēmuma pieņemšanai lietā Nr. 2022-32-01 (publicētais numurs: C-161/23).

6 Satversmes tiesas 2022. gada 8. decembra lēmums par jautājuma uzdošanu EST prejudiciāla nolēmuma pieņemšanai lietā Nr. 2022-01-01, 2.-3. punkts.

7 Turpat, 3.1.–3.2. punkts.

izmeklēšanas noslēpumu un nodrošināt pušu līdzvērtīgu iespēju principu.⁸

Satversmes tiesa savā analizē, ko tā pauž EST, uzsver, ka kriminālprocesā pušu līdzvērtīgu iespēju princips un tiesības tikt uzklautam ir jānodrošina arī procesos par noziedzīgi iegūtu mantu. Tomēr Satversmes tiesa piebilst, ka izmeklēšanas noslēpuma aizsardzība ir būtiska, lai netiktu apdraudēta izmeklēšanas efektivitāte un kriminālprocesa mērķu sasniegšana. Procesi par noziedzīgi iegūtu mantu ir nošķirti no pamata kriminālprocesiem, un tajos tiesa neizskata jautājumu par personas vainu, bet koncentrējas tikai uz jautājumu par mantas saistību ar noziedzīgu nodarījumu. Tikai gadījumā, kad iestājušies Kriminālprocesa likuma 626. pantā minētie nosacījumi, ir iespējams uzsākt procesu par noziedzīgi iegūtu mantu. Mantiskie jautājumi šajā procesā tiek izlemti galīgi. Satversmes tiesa arī norāda, ka, tās ieskatā, šie procesi ietilpst Direktīvas 2014/42/ES piemērošanas jomā, kas nosaka prasības noziedzīgi iegūtas mantas konfiskācijai un garantē personu tiesības uz taisnīgu tiesu un efektīviem aizsardzības līdzekļiem.⁹

Satversmes tiesa norāda, ka, ja Latvijas Kriminālprocesa likuma 59. nodaļas regulējums par noziedzīgi iegūtu mantu tiktu pakļauts Direktīvas 2014/42 un Pamatlēmuma 2005/212 iedarbībai, tad Latvijai būtu pienākums nodrošināt, ka personas, kuras ir iesaistītas šajos procesos, bauda tiesības uz piekļuvi lietas materiāliem. Šī piekļuve ir būtiska, lai nodrošinātu tiesības uz taisnīgu tiesu, kas ir nostiprinātas gan Pamattiesību hartā, gan Satversmē. Satversmes tiesa atzīst, ka procesa virzītājam ir jāizvērtē katras personas tiesības iepazīties ar lietas materiāliem, un, ja šīs tiesības tiek ierobežotas, lēmums ir īpaši jāpamato, ievērojot pušu līdzvērtīgu iespēju principu un konkrētā kriminālprocesa mērķus.

Līdz ar to jautājums, uz kuru jārod atbilde, ir – vai šāds Latvijas kriminālprocesa regulējums pietiekami nodrošina līdzsvaru starp izmeklēšanas noslēpuma aizsardzību un personas

tiesībām uz taisnīgu tiesu? Šo jautājumu pamato Satversmes tiesas šaubas par to, vai ierobežojumi, kas saistīti ar piekļuvi lietas materiāliem, atbilst Savienības tiesību aktiem un nodrošina pietiekamu personu pamattiesību aizsardzību.¹⁰

1.2. Par mantas izcelsmes pierādīšanas kārtību – pieteikums lietā Nr. 2022-32-01

Pēc piecu komersantu konstitucionālajām sūdzībām Satversmes tiesā ierosinātas piecas lietas par Kriminālprocesa likuma 124. panta sestās daļas, 125. panta trešās daļas un 126. panta 3.¹ daļas atbilstību Satversmes 92. panta pirmajam un otrajam teikumam kopsakarā ar Direktīvas 2014/42/ES 8. pantā ietvertajiem aizsargpasākumiem un Pamatlēmumu 2005/212/TI. Pret komersantiem tika uzsākti kriminālprocesi par iespējamu noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanu, izmantojot Latvijas bankas kontus, un pirmstiesas izmeklēšanas gaitā viņu līdzekļiem uzlikts arests. Procesa virzītājs šajos gadījumos uzsāka procesus par noziedzīgi iegūtu mantu un nodeva lietas materiālus tiesai. Komersanti procesa virzītājam vai tiesai snieguši ziņas par arestētās mantas izcelsmes likumību, tomēr tiesa ar galīgo nolēmumu visos procesos komersantu mantu atzinusi par noziedzīgi iegūtu un konfiscējusi to valsts labā.¹¹

Komersanti uzskata, ka Latvijas normatīvais regulējums, kas ļauj konfiscēt mantu, kura tiek uzskatīta par noziedzīgi iegūtu, bez notiesājoša sprieduma attiecīgajā kriminālprocesā, neatbilst nevainīguma prezumpcijas principam. Turklāt šajos procesos, komersantu ieskatā, netiek ievērotas taisnīgas tiesas garantijas, kas ir noteiktas gan Satversmē, gan ES tiesībās.

Komersanti uzskata, ka uz šiem procesiem ir attiecināma Direktīva 2014/42/ES, kas paredz aizsargpasākumus personām, kuru manta tiek konfiscēta, tostarp tiesības uz taisnīgu tiesu un efektīviem aizsardzības līdzekļiem. Procesā par

8 Turpat, 4. punkts.

9 Turpat, 12.–13.1. punkts.

10 Turpat, 13.4. punkts.

11 Satversmes tiesas 2023. gada 14. marta lēmums par jautājuma uzdošanu EST prejudiciāla nolēmuma pieņemšanai lietā Nr. 2022-32-01, 2.–3. punkts.

noziedzīgi iegūtu mantu Latvijas likumdošanā ir ieviests samazināts pierādīšanas standarts, kur mantu var konfiscēt, pamatojoties uz mantas iespējamo saistību ar noziedzīgu nodarījumu, pat ja konkrētā persona nav notiesāta vai pat apsūdzēta par šo noziegumu. Ar šādu pieeju komersantiem uzlikts nesamērīgs pienākums pierādīt mantas izcelsmes likumību, kas, to ieskatā, ir pretrunā nevainīguma prezumpcijas principam. Šāda tiesvedība pēc būtības ietver fakta legālo prezumpciju, kas neatbilst tiesībām uz taisnīgu tiesu un nevainīguma prezumpcijai.¹²

Saeima, sniedzot savu viedokli, norādījusi, ka attiecīgās Kriminālprocesa likuma normas ir atbilstošas Satversmes 92. pantam un nav pretrunā ar ES tiesībām. Direktīva 2014/42/ES paredz iespēju dalībvalstīm ieviest plašākus noteikumus par mantas konfiskāciju, un Latvijas normatīvais regulējums ir balstīts uz šo principu. Turklāt nevainīguma prezumpcija netiek pārkāpta, jo mantas konfiskācijas procesā netiek izlemts jautājums par personas vainu konkrētā noziedzīgā nodarījumā, bet gan tikai par mantas izcelsmi.¹³

Satversmes tiesa, izvērtējot pieteikumus, norāda, ka apstrīdētās normas attiecas uz mantas noziedzīgas izcelsmes pierādīšanu Kriminālprocesa likuma 59. nodaļā noteiktajā kārtībā – atsevišķā procesā par noziedzīgi iegūtu mantu pirms tiesas galīgā nolēmuma krimināllietā. Process *in rem* jeb process par lietu – šis jēdziens Latvijas tiesībās nozīmē, ka mantas konfiskācijas procesā netiek izmeklēta konkrētas personas vaina. Šis process ir atsevišķs no pamata kriminālprocesa un vērsts tikai uz mantas izcelsmes noskaidrošanu. Satversmes tiesa arī atzīmē, ka Direktīva 2014/42/ES regulē mantas konfiskāciju kriminālprocesa ietvaros, bet neattiecas uz civiltiesiskām konfiskācijas procedūrām, kā tas ir dažās citās ES dalībvalstīs.¹⁴

Latvijā mantas konfiskācijas procedūra tiek veikta kriminālprocesuālā kārtībā, kas varētu radīt papildu apsvērumus par nevainīguma prezumpcijas ievērošanu. Latvijas tiesiskajā regulējumā manta galvenokārt tiek konfiscēta, pamatojoties uz pierādījumiem, kas savākti pamata kriminālprocesā, un secinājumi par mantas saistību ar noziedzīgu nodarījumu tiek balstīti uz šiem pierādījumiem. Tas varētu raisīt jautājumus par personas tiesībām uz taisnīgu tiesu, jo atsevišķā mantas konfiskācijas procesā var nebūt pieejamas visas tās garantijas, kas ir spēkā pamata kriminālprocesā, kurā tiek izņemta personas vaina.¹⁵

Visi šie iepriekš minētie apsvērumi noved pie jautājuma: vai Kriminālprocesa likumā ietvertais procesa par noziedzīgi iegūtu mantu tiesiskais regulējums ietilpst Direktīvas 2014/42 ievada 22. apsvērumā norādītajā dalībvalstu kompetencē paredzēt plašākas pilnvaras, un vai ES tiesību akti šādai procedūrai ir vai nav piemērojami? Gadījumā, ja uz procesa par noziedzīgi iegūtu mantu tiesisko regulējumu attiektos Direktīva 2014/42 un tajā minētais Pamatlēmums 2005/212, tad Latvijai būtu pienākums nodrošināt ar mantu saistītajām personām tiesības uz efektīviem tiesību aizsardzības līdzekļiem un taisnīgu tiesu. Minētais ietvertu izvērtējumu par to, vai ar samazināto noziedzīgi iegūtas mantas pierādīšanas standartu – “iespējamības pārsvaru” – personām, kas saistītas ar mantu, nav uzlikts nesamērīgs pienākums pierādīt mantas izcelsmes likumību, kamēr procesa virzītājs tiek nostādīts izdevīgākā situācijā.¹⁶

Turklāt Satversmes tiesa vērš uzmanību uz iespējamām šaubām par to, vai mantas iespējamās noziedzīgās izcelsmes izvērtējums nav pārāk cieši saistīts ar noziedzīga nodarījuma sastāva pazīmju konstatēšanu – to, vai ar mantu ir veiktas legalizēšanas darbības. Ja tā būtu, tad varētu secināt, ka ar kriminālprocesuālo regulējumu personai, kas saistīta ar mantu, tiek uzlikts pienākums atspēkot prezumpciju, ka tā

12 Turpat, 3.2. punkts.

13 Turpat, 4. punkts.

14 Turpat, 13.1. punkts.

15 Turpat, 13.2. punkts.

16 Turpat, 13.3.–13.4. punkts.

ir veikusi noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizāciju, kas būtu pretēji nevainīguma prezumpcijas principam.¹⁷

1.3. Par efektīvu tiesību aizsardzību – pieteikums lietā Nr. 2021-44-01

Pēc piecu komersantu konstitucionālajām sūdzībām Satversmes tiesā ierosinātas piecas lietas par Kriminālprocesa likuma 631. panta trešās daļas atbilstību Satversmes 92. panta pirmajam teikumam kopsakarā ar Pamattiesību hartas 47. pantu, Direktīvas 2014/42/ES 8. panta 1. un 6. punktu un Pamatlēmuma 2005/212/TI 4. pantu. Pret komersantiem tika uzsākti kriminālprocesi par iespējamu noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanu, un pirmstiesas izmeklēšanas gaitā viņu līdzekļiem uzlikts arests. Procesa virzītājs uzsāka procesus par noziedzīgi iegūtu mantu un nodeva lietas materiālus tiesai. Pirmās instances tiesa lēma atzīt līdzekļus par tādiem, kas nav noziedzīgi iegūti, bet prokurors par minētajiem lēmumiem iesniedza protestu. Izskatot minēto protestu, apgabaltiesa visās lietās lēma atzīt līdzekļus par noziedzīgi iegūtiem un konfiscēt tos valsts labā.¹⁸

Komersanti uzskata, ka minētā Kriminālprocesa likuma norma ir pretrunā taisnīgas tiesas principam, jo konfiscēšanas rīkojumu nav iespējams pārsūdzēt kasācijas kārtībā. To ieskatā, uz visiem procesiem par noziedzīgi iegūtu mantu ir attiecināma Direktīva 2014/42 atbilstoši tās 4. panta 2. punktam un tādēļ personām, kuru manta tikusi konfiscēta, pienākas Direktīvas 2014/42 8. pantā paredzētie aizsargpasākumi, tai skaitā iespēja efektīvi pārsūdzēt tiesā konfiscācijas rīkojumu gadījumā, kad personas īpašums tiek konfiscēts.¹⁹

Saeima, sniedzot savu viedokli, norāda, ka attiecīgā Kriminālprocesa likuma norma ir atbilstoša Satversmes 92. pantam un nav pretrunā

ES tiesībām. Procesa par noziedzīgi iegūtu mantu izņēmuma raksturs dod iespēju piemērot atšķirīgus noteikumus ātrākai un efektīvākai procesa mērķa sasniegšanai. Ne no Satversmes, ne no Eiropas Cilvēktiesību konvencijas neizriet prasība ieviest kasācijas instanci Kriminālprocesa likuma 59. nodaļā regulētiem procesiem par noziedzīgi iegūtu mantu.²⁰

Satversmes tiesa savos apsvērumos atgādina, ka procesā par noziedzīgi iegūtu mantu uz ar mantu saistītajām personām attiecas Satversmes 92. panta pirmajā teikumā ietvertās tiesības uz taisnīgu tiesu. Tomēr Satversmes 92. panta pirmais teikums nenosaka pienākumu valstij visās lietu kategorijās noteikt iespēju pārsūdzēt tiesas nolēmumu kasācijas kārtībā. Neskatoties uz minēto, valstij ir pienākums izveidot tādu tiesību sistēmu, lai personas varētu efektīvi aizsargāt savas tiesības un likumīgās intereses.²¹

Vienlaikus Satversmes tiesa vērš uzmanību uz to, ka Latvijā mantas konfiscācijas procedūra tiek veikta sevišķā kriminālprocesuālā kārtībā, kura ietvaros tiesa vērtē tikai mantisko jautājumu, nenoskaidrojot personas vainu un nepieņemot notiesājošu spriedumu. Ja uz Kriminālprocesa likuma 59. nodaļā regulēto noziedzīgi iegūtas mantas konfiscācijas procesu attiektos Direktīva 2014/42 un Pamatlēmums 2005/212, tad Latvijai būtu pienākums nodrošināt ar mantu saistīto personu tiesības uz efektīviem aizsardzības līdzekļiem un taisnīgu tiesu. Saskaņā ar kriminālprocesuālo regulējumu pirmās instances tiesa var pieņemt lēmumu, ka mantas saistība ar noziedzīgu nodarījumu nav pierādīta vai mantas izcelsme nav noziedzīga, un izbeigt procesu par noziedzīgi iegūtu mantu. Minēto lēmumu var pārsūdzēt apgabaltiesā, kurai cita starpā ir tiesības atcelt pirmās instances tiesas lēmumu un atzīt mantu par noziedzīgi iegūtu un konfiscējamu. Šis apgabaltiesas lēmums nav pārsūdzams. Tādējādi iespējams tas, ka personas pirmais un vienīgais

17 Turpat, 13.4. punkts.

18 Satversmes tiesas 2023. gada 31. janvāra lēmums par jautājuma uzdošanu EST prejudiciāla nolēmuma pieņemšanai lietā Nr. 2021-44-01, 2.-3. punkts.

19 Turpat, 3.2. punkts.

20 Turpat, 4. punkts.

21 Turpat, 12. punkts.

mantas konfiskācijas rīkojums pieņemts tikai otrajā tiesu instancē, kuram nav paredzēta pārsūdzības iespēja.²²

Satversmes tiesai ir šaubas par to, vai Direktīva 2014/42 un Pamatlēmums 2005/212 ir attiecināmi uz Kriminālprocesa likuma 59. nodaļā ietvertu tiesisko regulējumu. Ja minētie tiesību akti būtu attiecināmi uz šo procesu, tad Satversmes tiesai būtu jāvērtē, vai Latvijas tiesiskajā regulējumā ir nodrošināta Direktīvas 2014/42 8. panta 6. punkta otrajā teikumā ietvertā prasība garantēt personai, kuras manta tikusi konfiscēta, tiesības attiecīgo lēmumu pārsūdzēt vismaz vienā tiesu instancē. No vienas puses, varētu secināt, ka šādas tiesības nodrošinātas ar iespēju tiesā pārsūdzēt konfiskācijas rīkojumu. Tomēr, no otras puses, iespējams nonākt pie cita secinājuma – ka personai šādas tiesības garantētas tikai tad, ja tiesības pārsūdzēt attiecas uz tādu konfiskācijas rīkojumu, ar kuru notikusi īpašuma galīga atņemšana.

Līdz ar to jautājums, kam jārod atbilde, ir – vai šāds Latvijas kriminālprocesuālais regulējums nodrošina personas tiesības uz efektīvu tiesību aizsardzību un efektīvu iespēju pārsūdzēt tiesā konfiskācijas rīkojumu? Šo jautājumu pamato Satversmes tiesas šaubas par to, vai Kriminālprocesa likuma 59. nodaļā ietvertais tiesiskais regulējums, kurā apgabaltiesas lēmumu – pirmo lēmumu lietā, ar kuru manta atzīta par noziedzīgi iegūtu un konfiscējamu, – nav iespējams pārsūdzēt kasācijas instancē situācijā, kad pirmās instances tiesa attiecīgajā lietā pieņēmusi lēmumu izbeigt procesu par noziedzīgi iegūtu mantu.²³

2. Satversmes tiesas uzdotie prejudiciālie jautājumi

Ievērojot minēto, Satversmes tiesa trīs lietās uzdeva EST šādus prejudiciālos jautājumus, kurus savos secinājumos analizēja ģenerāladvokāts:

22 Turpat, 13.1., 13.4. punkts.

23 Turpat, 13., 13.4. punkts.

1) “vai tāds valsts tiesiskais regulējums, sākotnēji ar kuru valsts tiesa lemja par noziedzīgi iegūtu līdzekļu konfiskāciju atsevišķā procesā par noziedzīgi iegūtu mantu, kas izdalīts no pamata kriminālprocesa pirms noziedzīga nodarījuma konstatēšanas un personas atzīšanas par vainīgu noziedzīga nodarījuma izdarīšanā, bet kas paredz konfiskāciju arī uz to materiālu pamata, kuri izdalīti no krimināllietas materiāliem, ietilpst Direktīvas 2014/42, īpaši tās 4. panta, un Pamatlēmuma 2005/212, īpaši tā 2. panta, piemērošanas jomā”;

2) “ja atbilde uz pirmo jautājumu ir apstiprinoša, vai tiesiskais regulējums attiecībā uz pieeju procesa par noziedzīgi iegūtu mantu lietas materiāliem ir uzskatāms par saderīgu ar Pamattiesību hartas 47. pantā un Direktīvas 2014/42 8. panta 1. punktā ietvertajām personas tiesībām uz taisnīgu tiesu”;

3) “ja atbilde uz pirmo jautājumu ir apstiprinoša, vai tāds valsts tiesiskais regulējums attiecībā uz mantas noziedzīgas izcelsmes pierādīšanu procesā par noziedzīgi iegūtu mantu, kāds noteikts apstrīdētajās normās, ir uzskatāms par saderīgu ar Pamattiesību hartas 47. un 48. pantā un Direktīvas 2014/42 8. panta 1. punktā ietvertajām personas tiesībām uz taisnīgu tiesu”;

4) “ja atbilde uz pirmo jautājumu ir apstiprinoša, vai par “konfiskācijas rīkojumu” Direktīvas 2014/42, īpaši tās 8. panta 6. punkta otrā teikuma, izpratnē ir jāuzskata ne tikai tāds tiesas lēmums, ar kuru manta ir atzīta par noziedzīgi iegūtu un konfiscēta, bet arī tāds tiesas lēmums, ar kuru izbeigts process par noziedzīgi iegūtu mantu”;

5) “ja atbilde uz [ceturto] jautājumu ir noraidoša, vai tiesiskais regulējums, kas neparedz ar mantu saistītajai personai tiesības pārsūdzēt konfiskācijas rīkojumu, ir saderīgs ar Pamattiesību hartas 47. pantu un Direktīvas 2014/42 8. panta 6. punkta otro teikumu”;

6) “vai ES tiesību pārākuma princips ir interpretējams tādējādi, ka ar šo principu ir pret-runā tas, ka dalībvalsts konstitucionālā tiesa, kura izskata konstitucionālo sūdzību par valsts tiesisko regulējumu, kas izrādās nesaderīgs ar

Savienības tiesībām, nolemj, ka ir piemērojams tiesiskās drošības princips un šā tiesiskā regulējuma tiesiskās sekas tā spēkā esības laikā tiek saglabātas”²⁴

3. Atbilstošās tiesību normas

Pirms uzklaut ģenerālvokāta nostāju, vērtīgi aplūkot secinājumos daudzkārt minētās Latvijas un ES tiesību normas.

Satversmes 92. panta pirmie divi teikumi nosaka: “Ikviens var aizstāvēt savas tiesības un likumiskās intereses taisnīgā tiesā. Ikviens uzskatāms par nevainīgu, iekams viņa vaina nav atzīta saskaņā ar likumu.”

Kriminālprocesa likuma 124. panta sestā daļa nosaka: “Kriminālprocesā un procesā par noziedzīgi iegūtu mantu pierādīšanas priekšmetā ietilpstošie apstākļi attiecībā uz mantas noziedzīgo izcelsmi uzskatāmi par pierādītiem, ja pierādīšanas gaitā ir pamats atzīt, ka mantai, visticamāk, ir noziedzīga, nevis likumīga izcelsme.” Savukārt 125. panta trešā daļa paredz, ka, ja “kriminālprocesā iesaistītā persona nespēj ticami izskaidrot attiecīgās mantas likumīgo izcelsmi un ja pierādījumu kopums procesa virzītājam dod pamatu pieņēmumam, ka mantai, visticamāk, ir noziedzīga izcelsme”, tad “ir uzskatāms par pierādītu, ka manta, ar kuru veiktas legalizēšanas darbības, ir noziedzīgi iegūta”. Saskaņā ar Kriminālprocesa likuma 126. panta 3.¹ daļu pienākums pierādīt mantas izcelsmes likumību ir personai, kura apgalvo, ka attiecīgā manta nav noziedzīgi iegūta.

Kriminālprocesa likums redakcijā, kas bija spēkā no 2018. gada 1. septembra līdz 2022. gada 2. novembrim, 626. pantā nostiprināja iemeslu un priekšnosacījumus, lai uzsāktu procesu par noziedzīgi iegūtu mantu. Lai savlaicīgi atrisinātu mantiskos jautājumus un ar procesa ekonomijas interesi, turklāt ja iegūts noteikts

pierādījumu kopums par mantas noziedzīgo izcelsmi vai saistību ar noziedzīgu nodarījumu un krimināllietas nodošana tiesai saprātīgā laika periodā objektīvi nav iespējama, amatpersonām tika dotas tiesības izdalīt no krimināllietas materiālus par noziedzīgi iegūtu mantu un uzsākt procesu. Savukārt 627. pants regulēja kārtību, kādā uzsākams process par noziedzīgi iegūtu mantu, tai skaitā procesa virzītāja lēmuma saturu, un noteica, ka procesa materiāli ir izmeklēšanas noslēpums, ar kuru saistītās personas var iepazīties tikai ar procesa virzītāja atļauju. Minētā panta piektā daļa paredzēja, ka lēmumu neatļaut iepazīties ar lietas materiāliem var pārsūdzēt rajona (pilsētas) tiesā, kuras lēmums nav pārsūdzams.

Kriminālprocesa likuma 631. pants nosaka kārtību, kādā iespējams pārsūdzēt tiesas lēmumu par noziedzīgi iegūtu mantu. Saskaņā ar minēto pantu pirmās instances tiesas lēmumu var pārsūdzēt apgabaltiesā, kurai ir tiesības atzīt mantu par noziedzīgi iegūtu un noteikt rīcību ar to. Pamatojoties uz Kriminālprocesa likuma 631. panta trešo daļu, minētais apgabaltiesas lēmums ir galīgs un nav pārsūdzams.

Pamattiesību hartas 17. pants garantē tiesības uz īpašumu. Pamattiesību hartas 47. pants nostiprina tiesības uz efektīvu tiesību aizsardzību un tiesības uz “taisnīgu, atklātu un laikus veiktu lietas izskatīšanu neatkarīgā un objektīvā, tiesību aktos noteiktā tiesā”. Savukārt 48. pants ir formulēts šādi: “1. Ikvienu apsūdzēto uzskata par nevainīgu, kamēr vaina nav pierādīta saskaņā ar likumu. 2. Ikvienam apsūdzētajam tiek garantētas tiesības uz aizstāvību.”

Direktīva 2014/42 un tajā minētais Pamatlēmums 2005/212 ir ES tiesību akti, kas uzliek dalībvalstīm pienākumu ieviest noteikumu minimumu nozieguma rīku un noziedzīgi iegūtu līdzekļu konfiskācijai. Saskaņā ar Direktīvas 2014/42 22. apsvērumu tā paredz tikai minimālos noteikumus un neliedz dalībvalstīm paredzēt plašākas pilnvaras. Direktīvu 2014/42 piemēro noziedzīgiem nodarījumiem, uz kuriem attiecas direktīvas 3. pantā uzskaitītie tiesību akti.

24 Ģenerālvokāta Prita Pikamē 2024. gada 11. jūlijā secinājumi apvienotajās lietās C-767/22, C-49/23 un C-161/23, *1Dream OÜ* u.c., ECLI:EU:C:2024:608, 13.–15. punkts.

Direktīvas 2014/42/ES 2. panta 4. punkts definē “konfiskāciju” kā īpašuma galīgu atņemšanu, ko tiesa ir norīkojusi sakarā ar noziedzīgo nodarījumu. Direktīvas 2014/42/ES 4. pants ir formulēts šādi: “1. Dalībvalstis veic nepieciešamos pasākumus, kuri ļauj pilnībā vai daļēji konfiscēt nozieguma rīkus un noziedzīgi iegūtus līdzekļus vai īpašumu, kura vērtība atbilst šādu nozieguma rīku vai noziedzīgi iegūtu līdzekļu vērtībai, ņemot vērā galīgu notiesājošu spriedumu par noziedzīgu nodarījumu, kas var tikt pieņemts arī *in absentia* tiesas procesā. 2. Ja konfiskācija, pamatojoties uz 1. pantu, nav iespējama, vismaz tad, ja tas nav iespējams aizdomās turētās vai apsūdzētās personas slimības vai bēgulošanas dēļ, dalībvalstis veic nepieciešamos pasākumus, kuri ļauj konfiscēt nozieguma rīkus un noziedzīgi iegūtus līdzekļus gadījumos, kad ir ierosināta krimināllieta par noziedzīgu nodarījumu, kas var būt par pamatu ekonomiska labuma tiesai vai netiesai ieguvei, un šādā kriminālprocesā varētu pieņemt notiesājošu spriedumu, ja aizdomās turētā vai apsūdzētā persona būtu varējusi stāties tiesas priekšā.”

Direktīvas 2014/42/ES 8. panta 1. punkts nosaka, kādi aizsargpasākumi dalībvalstīm jāveic, lai nodrošinātu personām, kuras skar direktīvā regulētie konfiskācijas pasākumi, tiesības uz taisnīgu tiesu un efektīviem aizsardzības līdzekļiem. Šis pants 6. punktā paredz pienākumu nodrošināt efektīvu iespēju pārsūdzēt tiesā konfiskācijas rīkojumu un to, ka ikviens konfiskācijas rīkojums tiek pienācīgi paziņots iesaistītajai personai. Turpretī 8. punkts paredz, ka paplašinātās konfiskācijas gadījumā valstij ir jānodrošina efektīva iespēja pārsūdzēt lietas apstākļus, uz kuru pamata tiek uzskatīts, ka īpašums iegūts no noziedzīgas darbības.

Pamatlēmuma 2005/212 preambulas 10. apsvēruma nosaka: “Šā pamatlēmuma mērķis ir nodrošināt, lai visās dalībvalstīs būtu efektīvi likumi, kas reglamentē noziedzīgi iegūtu līdzekļu konfiskāciju, *inter alia* attiecībā uz pierādīšanas pienākumu, kas attiecas uz tādās personas īpašumā esošu aktīvu avotu, kura ir notiesāta par nodarījumu, kas saistīts

ar organizētu noziedzību. Šis pamatlēmums ir saistīts ar Dānijas tajā pašā laikā iesniegtu projektu pamatlēmumam par to, lai Eiropas Savienībā savstarpēji atzītu lēmumus par noziedzīgi iegūtu līdzekļu konfiskāciju un iegūto aktīvu sadali.” Saskaņā ar 1. panta definīciju konfiskācija ir “pēc tiesvedības par noziedzīgu nodarījumu vai noziedzīgiem nodarījumiem tiesas uzlikts sods vai pasākums, kas beidzas ar galīgu īpašuma atņemšanu”.

Pamatlēmuma 2005/212 4. pants uzliek dalībvalstīm pienākumu nodrošināt, ka personām, kuras skar konfiskācijas pasākumi, “ir pieejami efektīvi tiesiskas aizsardzības līdzekļi, lai sargātu to tiesības”.

4. Ģenerālvokāta atziņas un ierosinājums lietas izspriešanai

Savus secinājumus P. Pikamē iesāka ar satraucošu Eiropola statistiku par to, ka organizētās noziedzības ieņēmumi ES sastāda teju 110 miljardus eiro gadā, kamēr konfiscēts tiek vien 1 % no noziedzīgi iegūtiem līdzekļiem. Šajā 1 % konfiscētās mantas potenciāli iekļaujas arī tāda manta, kas konfiscēta saskaņā ar Latvijas tiesisko regulējumu kriminālprocesam par noziedzīgi iegūtas mantas konfiskāciju bez notiesājoša sprieduma.²⁵

Juridiskajā analizē ģenerālvokāts vispirms pievēršas Direktīvas 2014/42 un Pamatlēmuma 2005/212 piemērojamības aspektam un atzīst, ka Latvijas tiesiskajā regulējumā paredzētais konfiskācijas process ir ar krimināltiesisku raksturu, neskatoties uz to, ka tas ir formāli nošķirts no pamatprocesa apsūdzētā vainas noteikšanai. Konstatēts, ka Latvijas “noziedzīgi iegūtas mantas konfiskācijas process nav ne administratīvs, ne civiltiesisks, bet gan krimināltiesisks”. Mantas konfiskācijas process tiek uzsākts kriminālizmeklēšanas sagatavošanas posmā, un lēmuma uzsākt procesu par noziedzīgi iegūtu mantu pamatojošais pierādījumu kopums tiek iegūts no

²⁵ Turpat, 1. punkts.

pamata kriminālprocesa materiāliem, kurš ir vērsts uz attiecīgās personas vainas pierādīšanu. Neskatoties uz to, ka mantas konfiskācija ir nošķirta no pamata procesa, tā tomēr ir saistīta un nav neatkarīga no tā kriminālprocesa, kas notiek attiecībā uz prezumēto noziedzīgā nodarījuma izdarītāju. Turklāt noziedzīgais nodarījums, kas hipotētiski tiek pārmests personām, kuru vaina tiek vērtēta, ir tas pats, uz ko attiecas konfiskācijas process, – līdzekļu legalizācija.²⁶

P. Pikamē secina, ka Latvijas kriminālprocesuālās konfiskācijas procesa objekts, iespējams, varētu ietilpt minēto tiesību aktu tvērumā. Process, kurā tiesa spriež tikai par mantas izcelsmi, nevis par personas vainu un notiesāšanu, izslēdz Direktīvas 2014/42 4. panta 1. punkta piemērošanu, bet liek izvērtēt tā paša panta 2. punkta attiecināmību. Viņa ieskatā, šeit varētu būt piemērojams Direktīvas 2014/42 4. panta 2. punkts, kura interpretācija šādā gaismā tika atzīta par iepriekš neskatītu juridisku jautājumu, tāpēc ģenerālvokāts veica tiesību normas interpretāciju, izmantojot vispārzināmās trīs interpretācijas metodes. Pielietojot gramatisko interpretācijas metodi, secināts, ka Direktīvas 2014/42 4. panta 2. punkts attiecināms uz tādu konfiskāciju, kas nav “klasiskā konfiskācija”, kura ir saistīta ar noziedzīgā nodarījuma izdarītāja notiesāšanu. Kontekstuālās interpretācijas metode ļauj apskatīt piemērojamības jautājumu apgrieztā konstrukcijā – ja 4. panta 2. punkts no savas piemērošanas jomas izslēgtu pamatlietās aplūkojamo kriminālprocesu par mantas konfiskāciju, tas novestu pie tā, ka skartajām personām tiktu nepamatoti liegta direktīvā paredzētā tiesību aizsardzība tiesā. Direktīvas mērķis, kā izkristalizējies, izmantojot teleoloģiskās interpretācijas metodi, ir “uzlabot” īpašuma konfiskāciju krimināllietās un aizsargāt to personu, kuras skar konfiskācijas pasākumi, tiesības. Tāpēc ģenerālvokāts rosinājis izvēlēties Direktīvas 2014/42 4. panta 2. punkta dinamisku interpretāciju, ietverot tā piemērošanas sfērā arī pamatlietās īstenotos konfiskācijas procesus,

26 Turpat, 20.–23. punkts.

lai nodrošinātu ES tiesību normu lietderīgu iedarbību. Tomēr gadījumā, ja EST lemtu, ka Direktīvas 2014/42 4. pants nav piemērojams, ģenerālvokāts piedāvā apkārtceļu – nosakot, ka EST būtu jāatbild uz Satversmes tiesas uzdotajiem jautājumiem, sniedzot Direktīvas 2014/42 8. panta, aplūkojot to Pamattiesību hartas 47. un 48. panta gaismā, interpretāciju.²⁷

Savos ievada apsvērumos par lietas būtību P. Pikamē atgādina, ka tieši iesniedzējtiesai (jebšu Satversmes tiesai) būs galu galā jālemj, vai pamatlietā apskatītie konfiskācijas pasākumi ir kvalificējami kā “krimināltiesiska rakstura sodi”. Minētais ir būtiski, jo Pamattiesību hartas 48. pants aptver ne tikai tos procesus un sodus, kurus nacionālais likums kvalificē kā krimināltiesiskus, bet arī tos, kas pēc to rakstura un soda smaguma ir uzskatāmi kā krimināltiesiski. Tomēr ģenerālvokāts sniedz arī savu ieskatu par pasākumus definējošām izēmēm:

- konfiskācija tiek veikta pret mantu;
- konfiskācija ir vērsta uz noziedzīgi iegūta īpašuma izņemšanu no aprites;
- konfiskācijas mērķis ir novērst noziedzīgas darbības, atņemot tām līdzekļus;
- procesi par noziedzīgi iegūtu mantu uzsākti pret personām, pret kurām paralēli notiek atsevišķi kriminālprocesi kriminālatbildības noteikšanai par līdzekļu legalizāciju;
- Latvijas kriminālprocesuālajā regulējumā pastāv noziedzīgas izcelsmes prezumpcija, kas ļauj tiesai konfiscēt mantu, balstoties uz “pārliecības pakāpi, kuras pamatā ir tikai iespējamību izsvēršana”;
- soda smagums norāda uz krimināltiesisku pasākuma raksturu.²⁸

Ievērojot minēto, P. Pikamē ieskatā, konfiskācijas pasākums būtu atzīstams par krimināltiesiska rakstura sodu.²⁹

Izceļams ir arī tas, ka Direktīvas 2014/42 normas būtiski ietekmē trešo personu tiesības,

27 Turpat, 24.–49. punkts.

28 Turpat, 58.–59. punkts.

29 Turpat, 59. punkts.

kas noteiktas Pamattiesību hartā, tai skaitā tiesības uz īpašumu, nevainīguma prezumpciju un tiesību aizstāvības ievērošanas principu, kā arī īpašās Direktīvas 2014/42 garantijas konfiskācijas pasākumiem. Šajā sakarā jāatgādina, ka ikvienam Pamattiesību hartas tiesību ierobežojumam, kurš noteikts saskaņā ar kādu tiesību aktu, piemēram, Direktīvu 2014/42, jāatbilst Pamattiesību hartas prasībām un Savienības vispārējo interešu mērķiem.³⁰

4.1. Par piekļuvi lietas materiāliem

Latvijas tiesiskais regulējums konfiskācijai paredz, ka personas, kas ir saistītas ar mantu, kas ir konfiskācijas procesa priekšmets, tiesības iepazīties ar lietas materiāliem var tikt ierobežotas, ja tādējādi tiktu apdraudētas trešo personu pamattiesības, sabiedrības intereses vai iespēja sasniegt kriminālprocesa mērķi. Šajā sakarā ģenerāladvokāts atgādina, ka tiesībām uz lietas taisnīgu izskatīšanu būtisks priekšnoteikums ir tas, lai lietas dalībnieki zinātu faktiskos un tiesiskos apstākļus, kas ir izšķiroši attiecībā uz tiesvedības iznākumu. Tomēr minētajam ir pieļaujami izņēmumi, ja šāda lietas dalībnieku piekļuve lietas materiāliem varētu radīt nopietnu apdraudējumu, kamēr vien tiek ievērotas tiesības uz taisnīgu tiesu un tiesības uz aizstāvību, kā arī tiesības prasīt piekļuves atteikuma lēmuma pārskatīšanu tiesu iestādē.³¹

Attiecībā uz Latvijas situāciju P. Pikamē norāda, ka, pirmkārt, ar konfiscējamo mantu saistītajām personām ir iespēja iepazīties ar faktisko pamatu procesam, jo tām nosūta lēmuma uzsākt procesu par noziedzīgi iegūtu mantu kopiju. Otrkārt, minētajām personām ir tiesības piedalīties procesā par noziedzīgi iegūtu mantu un izteikt savu attieksmi, kā arī mudināt tiesu iepazīties ar izmeklēšanas noslēpumā esošajiem lietas materiāliem. Treškārt, iestādes atteikums piekļuvei lietas materiāliem ir pakļauts pārbaudei tiesā. Ievērojot minēto, ģenerāladvokāts rosināja EST pieņemt lēmumu, ka

Latvijas “tiesiskais regulējums, kas iestādēm, kuras uzsāk procesu par noziedzīgi iegūtu mantu, neparedz vispārēju pienākumu sniegt pilnīgu piekļuvi procesa lietas materiāliem personām, ko skar plānotais konfiskācijas pasākums, bet attiecinā uz šo piekļuvi nosacījumu par šo personu lūgumu un šo iestāžu vērtējumu,” nav pretrunā Savienības tiesību aktiem. Tomēr minētais nenozīmē, ka attaisnojama būtu situācija, kad ar kādu citu tiesisko interesi tiek nepamatoti ierobežota piekļuve informācijai un dokumentiem.³²

Būtisks ir arī tālākais P. Pikamē secinājums, ka gadījumā, ja piekļuves tiesību procesa lietas materiāliem atteikums tiek pārbaudīts tiesā, tai “jānodrošina pienācīgs līdzsvars starp tiesību uz aizstāvību un lietas taisnīgu izskatīšanu ievērošanu, no vienas puses, un nepieciešamību aizsargāt pierādījumos minēto personu pamattiesības, nodrošināt notiekošās kriminālizmeklēšanas efektivitāti un sodīšanu par noziedzīgiem nodarījumiem, no otras puses”. Saskaņā ar Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 6. panta 1. punktu “leģitīmi ir tikai tādi tiesības uz aizstāvību ierobežojoši pasākumi, kas ir absolūti nepieciešami”.³³

4.2. Par mantas izcelsmes pierādīšanas kārtību

Latvijas kriminālprocesa regulējums ietver faktisku prezumpciju par mantas, ar kuru veiktas legalizēšanas darbības, noziedzīgo izcelsmi un uzliek pienākumu personai, kura ir saistīta ar šo mantu, pierādīt tās likumīgo izcelsmi. Tādēļ, ja mantas īpašnieks nevar pierādīt tās likumīgo izcelsmi, bet procesa virzītāja pierādījumi norāda, ka attiecīgajai mantai, visticamāk, ir noziedzīga izcelsme, tā tiks atzīta par mantu ar noziedzīgu izcelsmi.³⁴

Sakarā ar Satversmes tiesas šaubām par minētā Latvijas tiesiskā regulējuma saderību ar

32 Turpat, 72.–75. punkts.

33 Turpat, 76.–77. punkts.

34 Turpat, 78.–79. punkts.

30 Turpat, 60.–64. punkts.

31 Turpat, 65.–70. punkts.

Direktīvas 2014/42 8. panta 1. punktu, to skatot Pamattiesību hartas 47. un 48. panta gaismā, ģenerāladvokāts atgādina, ka pamatlietā apskatītā procesa mērķis ir nolemt, vai manta ir konfiscējama, ņemot vērā tās noziedzīgo raksturu, nevis noteikt attiecīgās personas vainu vai mantas izcelsmi. P. Pikamē uzsver, ka Pamattiesību hartas 47. un 48. pantā noteiktais nevainīguma prezumpcijas princips un tiesības klusēt pēc analogijas ir piemērojamas arī pamatlietā. Ievērojot minēto un integrējot Eiropas Cilvēktiesību tiesas saistīto judikatūru, viņš vērš uzmanību uz to, ka “tiesības uz tās nevainīguma prezumpciju un to, lai apsūdzībai būtu pierādīšanas pienākums attiecībā uz pret šo personu izvirzītajiem apgalvojumiem, nav absolūtas, jo ikvienā tiesību sistēmā ir fakta legālā prezumpcija vai juridiskā prezumpcija”. Ievērojot izskatāmās lietas raksturu un nodrošinot, ka tiek saglabātas tiesības uz aizstāvību, valstis var īstenot krimināltiesību prezumpcijas saprātīgās robežās.³⁵

Lai gan tiesības klusēt ir vispārārstāta starptautiska norma, kas ir centrā lietas taisnīgas izskatīšanas principam, P. Pikamē norāda, ka arī šīs tiesības “nav absolūta prerogatīva” un ar tām “nevar attaisnot nesadarbošanos ar kompetentajām iestādēm”. Jebkurā gadījumā pienākums pārliecināties un pierādīt, ka īpašumam ir noziedzīga izcelsme, ir procesa virzītājam un pēc tam tiesai. Jebkurš standarts, kas nesasniedz kvalifikāciju, ka “mantai, visticamāk, ir noziedzīga izcelsme”, nebūs pietiekams, lai mantu par tādu atzītu. Turklāt persona var brīvi atspēkot minēto prezumpciju, sniedzot ticamu izskaidrojumu par mantas izcelsmes likumību.³⁶

Ģenerāladvokāta ieskatā, Latvijas tiesiskais regulējums nav tāds, kas nesamērīgi pārkāptu nevainīguma prezumpcijas principu un tiesības uz aizstāvību, un lūgums mantas īpašniekam sniegt pierādījumus par pozitīvu faktu ir “pilnīgi loģisks un saprātīgs”, jo tieši minētā persona ir vislabāk pozicionēta, lai izskaidrotu īpašuma

juridisko un ekonomisko konstrukciju. Turklāt minētā prezumpcija nemazina apsūdzošās iestādes pierādīšanas pienākumu, jo tieši apsūdzošajai iestādei ir jāsaģādā tādi pierādījumi, kas tiesai, kas skata lietu, dod pārliecību par īpašuma nelikumīgu izcelsmi.³⁷

Atsaucoties uz Eiropas Cilvēktiesību tiesas judikatūru par nevainīguma prezumpcijas principu, ģenerāladvokāts uzsver to, cik liela nozīme ir dažādiem publiskiem paziņojumiem un to formulējumiem, kas pirms galīgā sprieduma varētu paust apliecinājumu personas vainai. Arī attiecībā uz konfiskācijas rīkojumu pamatojums par to, ka konkrētajai mantai, visticamāk, ir noziedzīga izcelsme, būtu jāformulē tādā veidā, lai neizteiktu priekšlaicīgu spriedumu par ar mantu saistītās personas vainu. Ja konfiskācijas rīkojumā varētu tikt ielasīts šāds spriedums par trešās personas – kuras valdījumā ir attiecīgā manta – vainu, tas apdraudētu “taisnīgu vērtējumu par apsūdzībām, kuras celtas pret šīm personām atsevišķā procesā attiecībā uz noziedzīgu nodarījumu, kas ir radījis šo mantu, vai uz līdzekļu legalizācijas nodarījumu”.³⁸

Kopsavelkot iepriekš minēto, ģenerāladvokāts aicināja EST lemt, ka Latvijas tiesiskajā regulējumā paredzētā konfiskācijas procesa objekta izcelsmes pierādīšanas kārtība “nav tāda, kas acimredzami nesamērīgi pārkāptu nevainīguma prezumpcijas principu un tiesības klusēt, kā arī tiesības uz aizstāvību, kas personai, kuras turējumā ir šī manta, ir garantētas atbilstoši Direktīvas 2014/42 8. panta 1. punktam, to aplūkojot kopsakarā ar Direktīvas 2016/343 4. panta 1. punktu un Pamattiesību hartas 47. un 48. panta gaismā”.³⁹

4.3. Par efektīvu tiesību aizsardzību

Latvijas tiesiskais regulējums konfiskācijai neparedz tiesības pārsūdzēt mantas konfiskācijas rīkojumu, kuru izdevusi otrās instances

35 Turpat, 80.–82. punkts.

36 Turpat, 83.–85. punkts.

37 Turpat, 86.–87. punkts.

38 Turpat, 91. punkts.

39 Turpat, 92. punkts.

tiesa, ja pirms tam pirmās instances tiesa lēmusi izbeigt procesu par noziedzīgi iegūtu mantu, konstatējot, ka nav pietiekamu pierādījumu par saikni starp šo mantu un noziedzīgo nodarījumu vai par mantas noziedzīgo izcelsmi.⁴⁰

Atbildot uz Satversmes tiesas bažām par minētā regulējuma saderību ar Direktīvas 2014/42 8. panta 6. punktu, to aplūkojot Pamattiesību hartas 17. un 47. panta gaismā, ģenerālvokāts norāda, ka minētā direktīvas norma neuzliek dalībvalstīm pienākumu ieviest divu instanču pārsūdzību un ar tiesību normām “piesšķirtā aizsardzība ietver tikai viena tiesību aizsardzības līdzekļa tiesā esamību, bet ne prasību par vairāku tiesvedības instanču ieviešanu”. Būtiski ir tas, ka personai ir iespēja vērsties tiesā, kur jautājumu, vai īpašumam ir noziedzīga izcelsme un vai tas būtu konfiscējams, izvērtē divas dažādas un neatkarīgas tiesas, katrai no tām individuāli vērtējot mantas izcelsmes jautājumu.⁴¹

Ģenerālvokāts uzskata, ka Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 6. panta 1. punkts un 13. pants nenosaka pienākumu ieviest otro tiesas instanci un vairākus tiesvedības līmeņus, kad persona netiek tiesāta par noziedzīgu nodarījumu. Turklāt pat tad, ja pieņem, ka Latvijas kriminālprocesuālajā regulējumā paredzētā mantas konfiskācija ir ar krimināltiesisku raksturu, arī saskaņā ar Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 7. protokola 2. panta 2. punktu tiesības pārsūdzēt var tikt ierobežotas tad, ja persona ir atzīta par vainīgu pēc tam, kad ticis pārsūdzēts agrāks attaisnojošs spriedums.⁴²

Līdz ar to P. Pikamē aicināja EST lemt, ka Latvijas “tiesiskais regulējums, kurā nav paredzētas tiesības pārsūdzēt mantas, kas kvalificēta par noziedzīgi iegūtu, konfiskācijas rīkojumu, ko izdevusi otrās instances tiesa, kurā pārsūdzēts pirmās instances tiesas lēmums, ar ko noraidīts procesa virzītāja lūgums konstatēt, ka šai

mantai ir noziedzīga izcelsme,” nav pretrunā ES tiesību aktiem.⁴³

5. Ģenerālvokāta ierosinājums lietas izspriešanai

P. Pikamē aicināja EST lemt, ka attiecīgajiem ES tiesību aktiem “nav pretrunā [Latvijas] tiesiskais regulējums, ar kuru ieviests noziedzīgi iegūtas vai ar noziedzīgu nodarījumu saistītas mantas konfiskācijas bez iepriekšēja notiesājoša sprieduma process, kurš uzsākts tāda procesa gaitā, ar ko tiecas pierādīt noziedzīga nodarījuma iespējamā izdarītāja – kura manta tikusi iesaldēta – vainu un kas notiek vienlaikus ar šo procesu”, ja Latvijas noziedzīgi iegūtas vai ar noziedzīgu nodarījumu saistītas mantas konfiskācijas procesa tiesiskajā regulējumā nodrošināta šādu priekšnoteikumu izpilde:

1) piekļuves liegšana lietas materiāliem personai, kuras valdījumā ir attiecīgā manta, kas pamatota ar dzīvības, pamattiesību aizsardzības vai notiekošas kriminālizmeklēšanas pienācīgas norises aizsardzības interesi, ir pakļauta pārbaudei tiesā, nodrošinot tiesību uz aizstāvību ievērošanu, lietas taisnīgu izskatīšanu un to, ka piekļuves tiesības ierobežotas tikai tiktāl, ciktāl noteikti nepieciešams;

2) mantas konfiskācijas rīkojums tiek izdots, balstoties uz likumīgu noziedzīgās izcelsmes prezumpciju, kas balstīta uz procesa virzītāja sniegtu pierādījumu kopumu, un mantas valdītājam ir bijusi faktiskā iespēja pierādīt mantas ticami likumīgo izcelsmi, turklāt šajā rīkojumā mantas valdītājs nav norādīts kā vainīgs noziedzīgā nodarījumā, uz ko attiecas atsevišķs parāls kriminālprocess;

3) mantas konfiskācijas rīkojums var tikt pārsūdzēts tiesā, kas neietver prasību pēc tiesībām apstrīdēt rīkojumu, ko izdevusi otrās instances tiesa pēc tam, kad tiesa pirmajā instancē nolēma noraidīt konfiskācijas lūgumu.⁴⁴ ■

40 Turpat, 93. punkts.

41 Turpat, 96.–97. punkts.

42 Turpat, 98.–99. punkts.

43 Turpat, 100. punkts.

44 Turpat, 102. punkts.

Foto no personīgā arhīva

Egons Rusanovs

Zvērināts advokāts
ZAB "Rusanovs & Partneri"

Foto no personīgā arhīva

Santa Oborenko

Zvērināta advokāte
ZAB "Rusanovs & Partneri"

Lielbriede: Alina Klavina

Linda Lielbriede

Zvērināta advokāta palīdzē
ZAB "Rusanovs & Partneri", CAMS

Eiropas Savienības Tiesas vērtējums par sevišķā procesa par noziedzīgi iegūtu mantu tiesiskā ietvara robežām

Eiropas Savienības Tiesa (turpmāk – Tiesa) 2024. gada 4. oktobrī pasludināja spriedumu apvienotajās lietās C-767/22, C-49/23 un C-161/23, atbildot uz Satversmes tiesas lūgumu sniegt prejudiciālu nolēmumu par Eiropas Savienības tiesību interpretāciju saistībā ar Latvijā īstenotajā mantas konfiskācijas procesā piemēroto tiesību normu iztulkošanas niansēm. Šis publikācijas mērķis ir ielūkoties spriedumā paustajās atziņās un ieskicēt aspektus, kas pēc Tiesas konstatējuma par 2005. gada 24. februāra Padomes Pamatlēmuma Nr. 2005/212/TI un 2014. gada 3. aprīļa Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīvu 2014/42/ES par nozieguma rīku un noziedzīgi iegūtu līdzekļu iesaldēšanu un

konfiskāciju Eiropas Savienībā attiecināšanas neiespējamību uz Kriminālprocesa likuma 59. nodaļas kārtībā risinājamiem jautājumiem varētu kļūt aktuāli Latvijas kriminālprocesuālo tiesību turpmākajā izpratnē.

Satversmes tiesas uzdoto prejudiciālo jautājumu būtība

Jautājumu loks, kas saistīts ar Kriminālprocesa likuma 59. nodaļas "Process par noziedzīgi iegūtu mantu" tiesiskā regulējuma konstitucionalitātes defektiem, Satversmes tiesas dienaskārtībā nonāca jau 2022. gada sākumā, un turpmāko mēnešu laikā ierosināto lietu skaits arvien pieauga. Tomēr kritika par diskutablu personas pamattiesību – tiesību uz īpašumu un tiesību uz taisnīgu tiesu – ierobežošanas praksi, kas tika leģitimēta ar Kriminālprocesa likuma 59. nodaļas tiesiskā ietvara piemērošanu, vēl krietni pirms tam tika atspoguļota gan vairākās

zinātniskās konferencēs un publikācijās, gan juridiskajā periodikā.¹

Ielāgojot ievērojamo lietu skaitu, Satversmes tiesas izskatīšanā esošo konstitucionālo sūdzību par procesa par noziedzīgi iegūtu mantu kriminālprocesuālā noregulējuma problemātiku loks principiāli kategorizējams šādi:

1) par Kriminālprocesa likuma 631. panta trešās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. panta pirmajam teikumam jeb par tiesas nolēmuma pārsūdzības kārtības konstitucionalitātes trūkumiem;

2) par Kriminālprocesa likuma 627. panta ceturtais un piektais daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. panta pirmajam teikumam jeb par tiesībām iepazīties ar procesa par noziedzīgi iegūtu mantu lietā esošajiem materiāliem; un

3) par Kriminālprocesa likuma 124. panta sestās daļas, 125. panta trešās daļas un

1 Skat.: Meikališa Ā., Strada-Rozenberga K. Pārmaiņu laiks kriminālprocesā turpinās – 2017. gada grozījumi (II). Jurista Vārds, 17.10.2017., Nr. 43 (997), 28.–36. lpp.; Strada-Rozenberga K. Kriminālprocesa regulējuma pietiekamība un skaidrība attiecībā uz pierādīšanas standartu un pierādījumu pietiekamību. Grām.: Meikališa Ā., Strada-Rozenberga K. Kriminālprocess. Raksti, 2015–2020. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2021, 589. lpp.; Strada-Rozenberga K. Vispārīgs ieskaits jautājumos, ko rada 21.11.2019. grozījumi Kriminālprocesa likumā. Grām.: Starptautisko un Eiropas Savienības tiesību piemērošana nacionālajās tiesās. Latvijas Universitātes 78. starptautiskās zinātniskās konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2020, 196. lpp.; Strada-Rozenberga K. Mantisko jautājumu pierādīšana un tās aktualitātes kriminālprocesā. Grām.: Meikališa Ā., Strada-Rozenberga K. Kriminālprocess. Raksti, 2015–2020. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2021, 289. lpp.; Kūtris G. Noziedzīgi iegūtā konfiskācijas iespējas un pamats. Grām.: Starptautisko un Eiropas Savienības tiesību piemērošana nacionālajās tiesās. Latvijas Universitātes 78. starptautiskās zinātniskās konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2020, 205. lpp.; Kūtris G. Speciālās konfiskācijas aktualitātes kriminālprocesā. Grām.: Ārvalsts investīcijas: kad tiesības mijiedarbojas. Latvijas Universitātes 74. zinātniskās konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2016, 352. lpp.; Kūtris G. Mantas konfiskācija un nevainīguma prezumpcija. Grām.: Tiesību zinātnes uzdevumi, nozīme un nākotne tiesību sistēmās. Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes 7. starptautiskā zinātniskā konference 2019. gada 16.–18. oktobrī Rīgā. Konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2019, 358. lpp.; Smans A. Procesuālās līdztiesības principa izpratne kriminālprocesā. Grām.: Centrālās un Austrumeiropas juridiskās tradīcijas un juridiskās identitātes jautājumi. Latvijas Universitātes 76. starptautiskās zinātniskās konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2018, 291. lpp., u.c. publikācijas.

126. panta 3.¹ daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. panta pirmajam un otrajam teikumam jeb par pierādīšanas aspektiem procesā par noziedzīgi iegūtu mantu.

Pirmo divu kategoriju lietās Satversmes tiesa vispirms apvienoja visas iesniegtās konstitucionālās sūdzības vienā lietā, pēc kā apturēja tiesvedību, pieņemot lēmumu par vēršanos Tiesā ar lūgumu pieņemt prejudiciālo nolēmumu. Arī trešajā lietu kategorijā 2023. gada pavasarī tika pieņemts analogisks lēmums, apvienojot ierosinātās lietas vienā tiesvedībā un vēršoties Tiesā ar lūgumu taisīt prejudiciālo nolēmumu saistībā ar tiem tiesību jautājumiem, kas reglamentē noziedzīgi iegūtas mantas pierādīšanas kārtību.

Pamatjautājums, kuru Satversmes tiesa uzdeva Tiesai, bija saistīts ar lūgumu sniegt atbildi, vai Kriminālprocesa likuma 59. nodaļā regulētais sevišķais process par noziedzīgi iegūtu mantu ietilpst 2005. gada 24. februāra Padomes Pamatlēmuma Nr. 2005/212/TI (turpmāk – Pamatlēmums Nr. 2005/212/TI) un 2014. gada 3. aprīļa Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīvas 2014/42/ES par nozieguma rīku un noziedzīgi iegūtu līdzekļu iesaldēšanu un konfiskāciju Eiropas Savienībā (turpmāk – Direktīva Nr. 2014/42/ES) piemērošanas jomā.

Tāpat Tiesai tika lūgts sniegt atbildi, vai sevišķajā procesā par noziedzīgi iegūtu mantu noteiktie ierobežojumi iepazīties ar procesa par noziedzīgi iegūtu mantu materiāliem (ievērojot Kriminālprocesa likuma 627. panta regulējumu līdz 2022. gada 6. oktobra grozījumiem) un pārsūdzēt tiesas lēmumu par mantas konfiskāciju, ja personai nelabvēlīgs nolēmums pieņemts augstākas instances tiesā, ir saderīgi ar Eiropas Savienības Pamattiesību hartas regulējumu tiesību uz taisnīgu tiesu nodrošināšanas dimensijā. Līdztekus tam Satversmes tiesa lūdza sniegt vērtējumu, vai nacionālais regulējums attiecībā uz mantas noziedzīgās izcelsmes pierādīšanu procesā par noziedzīgi iegūtu mantu ir atbilstošs tiesībām uz taisnīgu tiesu un nevainīguma prezumpcijas būtībai.

Atsevišķs jautājums, kuru visās apvienotajās lietās Satversmes tiesa arī tika lūgusi Tiesu vērtēt, bija saistīts ar Eiropas Savienības tiesību pārākuma principa interpretāciju, proti: vai apstākļos, ja ar konstitucionālās tiesas nolikuma apstrīdētās normas tiktu atzītas par neatbilstošām Eiropas Savienības tiesību normām, piemērotā kriminālprocesuālā regulējuma tiesiskās sekas būtu atstājamas spēkā?

Tiesas secinājumi

Apvienotajās lietās C-767/22, C-49/23 un C-161/23 2024. gada 15. aprīļa tiesas sēdē Tiesa uzklaušoja procesa dalībnieku un viņu pārstāvju viedokļus, kas bija saistīti ar Tiesai uzdotajiem jautājumiem, kā arī Eiropas Komisijas un Latvijas valdības pārstāvju pozīcijas. Savukārt 2024. gada 11. jūlijā šajā lietā savus secinājumus sniedza Tiesas ģenerālvokāts Prīts Pikamē (*Priit Pikamäe*).²

Izvērtējusi uzdotos jautājumus un izskatnējušos apsvērumus, Tiesa 2024. gada 4. oktobra spriedumā atzina, ka Pamatlēmums Nr. 2005/212/TI un Direktīva Nr. 2014/42/ES ir jāinterpretē tādējādi, ka šo tiesību aktu piemērošanas jomā neietilpst Kriminālprocesa likuma normas, kas uzsākta kriminālprocesa laikā ļauj izdalīt materiālus sevišķā procesa par noziedzīgi iegūtu mantu uzsākšanai, ja “konfiskācijas process neattiecas uz šāda noziedzīga nodarījuma konstatāciju un ja pat nav neviena ar šīs personas slimību vai bēguļošanu saistīta iemesla, kas rada šķērslī tai ierasties tiesā”.³ Citiem vārdiem sakot, Kriminālprocesa likuma 59. nodaļas “Process par noziedzīgi iegūtu mantu” regulējums nav saistīts ar Pamatlēmumu

Nr. 2005/212/TI un Direktīvu Nr. 2014/42/ES.

Pamatojot šādu secinājumu, Tiesa norādīja, ka Latvijas kriminālprocesā paredzētā procesa par noziedzīgi iegūtu mantu mērķis nav konstatēt noziedzīga nodarījuma faktu, par kuru uzsākts kriminālprocess, no kura savukārt izdalīti materiāli procesam par noziedzīgi iegūtu mantu.⁴ Spriedumā uzsvērts, ka Pamatlēmuma Nr. 2005/212/TI un Direktīvas Nr. 2014/42/ES piemērošanai ir nepieciešama saistība starp konfiskāciju un noziedzīgu nodarījumu.⁵ Tādējādi minētie Eiropas Savienības tiesību akti neattiecas uz tādu mantas konfiskācijas procedūru, “ko kāda dalībvalsts tiesa uzdevusi veikt tādā procedūrā, kura neattiecas uz vienu vai vairāku noziedzīgu nodarījumu konstatēšanu, vai pēc tās”.⁶

Saskaņā ar Tiesas sniegto interpretāciju Pamatlēmums Nr. 2005/212/TI un Direktīva Nr. 2014/42/ES neregulē mantas konfiskācijas procedūru, ja tiesai šāda procesa ietvaros nav piešķirtas procesuālās pilnvaras konstatēt noziedzīga nodarījuma izdarīšanas faktu.⁷ Pamatojot šo konstatējumu, Tiesa jo īpaši pievērsās Direktīvas Nr. 2014/42/ES 4. panta 1. un 2. punkta izvērtējumam. Šajā ziņā aktuāls ir Tiesas norādījums, ka Direktīvas Nr. 2014/42/ES 4. panta 2. punkts ir tulkojams kā pretstats šīs normas 1. punktā definētajai konfiskācijas kārtībai.

Saskaņā ar Direktīvas Nr. 2014/42/ES 4. panta 1. punktu tiek regulēta aizdomās turētā vai apsūdzētā mantas (tas ir, nozieguma rīku, noziedzīgi iegūtu līdzekļu un īpašuma) konfiskācija, ja šī manta izmantota noziedzīga nodarījuma izdarīšanai vai “izriet no noziedzīga nodarījuma, par kuru aizdomās turētajam vai apsūdzētajam ir pasludināts galīgs notiesājošs spriedums”.⁸ Savukārt minētās tiesību nor-

2 Ģenerālvokāta Prīta Pikamē 2024. gada 11. jūlija secinājumi apvienotajās lietās C-767/22, C-49/23 un C-161/23, ECLI:EU:C:2024:608. Pieejami: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=288160&pageIndex=0&doclang=LV&mode=req&dir=&occ=first&part=1&cid=4730815> [aplūkoti 06.10.2024.].

3 Tiesas pirmās palātas 2024. gada 4. oktobra spriedums apvienotajās lietās C-767/22, C-49/23 un C-161/23, ECLI:EU:C:2024:823, rezolutīvā daļa.

4 Turpat, para. 70.

5 Turpat, para. 75.

6 Turpat, para. 78.

7 Turpat, para. 80.

8 Turpat, para. 85.

mas 2. punkts regulē tādu mantas konfiskācijas īstenošanu, kas saistīta ar apstākļiem, kad notiesājošu spriedumu nav iespējams taisīt aizdomās turētā vai apsūdzētā neierašanās tiesā dēļ, tostarp slimības vai bēgulošanas gadījumā. Kā uzsvēra Tiesa, arī šīs normas piemērošanas gadījumā neatkarīgi no tā, vai pret noziedzīgā nodarījuma izdarītāju taisīts notiesājošs spriedums, ir nepieciešams, lai tiesa, iekams lemj par mantas konfiskāciju, izvērtē pašu noziedzīgā nodarījuma izdarīšanas faktu.

Sprieduma motīvu daļas izklāstā būtiska ir Tiesas norāde, ka, lai gan uz mantas konfiskācijas procedūru, kas tiek īstenota Kriminālprocesa likuma 59. nodaļas kārtībā, nav attiecināms Pamatlēmums Nr. 2005/212/TI un Direktīva Nr. 2014/42/ES, tas nebūt nenozīmē, ka uz šo procesu nav attiecināmas tā dēvētās procesuālās direktīvas. Tiesa atzīmēja, ka spriedumā paustie apsvērumi nav attiecināmi uz Satversmes tiesas vērtējumu par 2012. gada 22. maija Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīvas 2012/13/ES par tiesībām uz informāciju kriminālprocesā un 2016. gada 9. marta Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīvas (ES) 2016/343 par to, lai nostiprinātu konkrētus nevainīguma prezumpcijas aspektus un tiesības piedalīties klātienē lietas izskatīšanā tiesā kriminālprocesā, iespējamu piemērojamību un attiecināmību uz procesu par noziedzīgi iegūtu mantu.⁹ Tādējādi Kriminālprocesa likuma 59. nodaļas regulējuma konstitucionalitātes izvērtējuma procesā būtu sagaidāms, ka Satversmes tiesa pievērsīsies arī šī tiesību jautājuma attīstīšanai.

Ar skatu nākotnē

Šobrīd, kad Tiesa nu teikusi savu vārdu saistībā ar Satversmes tiesas formulētajiem jautājumiem par tās lietvedībā esošajās lietās fiksētajiem iespējamiem Eiropas Savienības tiesību interpretācijas aspektiem, gan skaidrāka, gan vienlaikus pārsteidzošā kārtā arī komplikētāka kļūst šī

sprieduma tiesisko seku ietekme uz Satversmes tiesā esošo lietu juridisko novērtējumu.

“Sausajā atlikumā” visnotaļ nepārprotami gan likumdevēja, gan tiesību normu piemērotāju uzmanība vērsta uz to, ka nedz Pamatlēmuma Nr. 2005/212/TI, nedz Direktīvas Nr. 2014/42/ES piemērošanas jomā neietilpst Kriminālprocesa likuma 59. nodaļas kārtībā risināmie sevišķā procesa par noziedzīgi iegūtu mantu jautājumi. Savukārt tas liek uzdot pamatotus jautājumus par Direktīvas Nr. 2014/42/ES atbilstīgu transponēšanu nacionālajās tiesībās un tiesu nolēmumos paustajiem motīviem, pamatojot mantas konfiskācijas tiesiskumu ar minēto Eiropas Savienības tiesību aktu.

Saskaņā ar Direktīvas Nr. 2014/42/ES 12. pantu tās transponēšana nacionālajās tiesībās bija veicama līdz 2016. gada 4. oktobrim. Likumprojekta “Grozījumi Kriminālprocesa likumā” sākotnējās ietekmes novērtējuma ziņojumā (anotācijā), ar kuru direktīva tika ieviesta Kriminālprocesa likumā, norādīts, ka Direktīvas Nr. 2014/42/ES 4. panta 1. punkts pārņemts Kriminālprocesa likuma 240., 356., 357., 358., 358.¹, 465., 514., 528., 529., 790., 791., 793., 794., 795., 796., 797., 798., 832., 834., 835., 836., 837., 838., 839. pantā. Savukārt Direktīvas Nr. 2014/42/ES 4. panta 2. punkts pārņemts šādās tiesību normās: Kriminālprocesa likuma “240., 356. pants, 392.¹ panta ceturrtā daļa; [...] 605. panta sestā daļa, **K[riminālprocesa likuma] 59. nodaļa (autoru izcēlums)**”, kā arī 357., 358., 358.¹, 392.¹, 626. un 630. pantā.¹⁰

Mēģinājumi Kriminālprocesa likuma 59. nodaļas kārtībā skatāmos jautājumus ietilpināt Direktīvas Nr. 2014/42/ES piemērošanas jomā turpinājušies arī pēc direktīvas transponēšanas termiņa beigām. Spilgts apliecinājums tam ir tiesībsarga ziņojumā norādītais, ka 2020. gada nogalē jautājums par “Kriminālprocesa likuma 59. nodaļā noteiktā procesa par noziedzīgi iegūtu mantu atbilstību Direktīvai 2014/42/ES ir

¹⁰ Grozījumi Kriminālprocesa likumā, Nr. 90/TA-1094 (2016). Pieejams: <https://titania.saeima.lv/LIVS12/SoeimaLIVS12.nsf/0/AB2871419A747C7FC2258011002DD2FA?OpenDocument> [aplūkots 06.10.2024.].

⁹ Turpat, para. 90.

ticis skatīts Tieslietu ministrijas pastāvīgās Kriminālprocesa likuma darba grupā” un ka “darba grupa nolēma, ka par konfiskācijas rīkojumu Direktīvas 2014/42/ES izpratnē ir jāuzskata ne tikai tāds lēmums, ar kuru manta ir konfiscēta, bet arī lēmums, ar kuru pirmās instances tiesa lemj izbeigt procesu. Līdz ar to tika nolemts, ka Kriminālprocesa likuma regulējums atbilst Direktīvas 2014/42/ES prasībām un nav nepieciešams veikt grozījumus Kriminālprocesa likumā”.¹¹

Eiropas Savienības direktīvu transponēšana nacionālajās tiesībās ir process, kas prasa skrupulozu izpratni par pārņemamā regulējuma atbilstošu ieviešanu nacionālajās tiesību normās. Regulāru uzraudzību pār to, kā dalībvalstis šīs vienotās prasības izpratušas un ieviesušas, īsteno Eiropas Komisija. Vērtējot Eiropas Savienības tiesību aktu ieviešanas kvalitāti, dažādos viedokļos tiek izmantots *gold-plating* jēdziens, kas raksturo tendenci aizbildināties ar direktīvas transponēšanu, lai pārskatītu nacionālos tiesību aktus un tādējādi ierobežotu individuālo tiesību apjomu kādās konkrētās tiesību jomās.¹² Vairoties no galīgo secinājumu paušanas, šis Tiesas spriedums būtu jātulko kā laipns pamudinājums apdomāt Eiropas Savienības tiesību līdzšinējās transponēšanas kvalitāti nacionālajās tiesībās un vairīties no nepamatotu atsauču izdarīšanas uz attiecīgajiem aktiem tur, kur tas it nemaz nav iederīgi.

Tādējādi 2024. gada 4. oktobra spriedums zināmā mērā viesis skaidrību par iespējām attiecināt minētās direktīvas regulējumu uz procesa par noziedzīgi iegūtu mantu norisi. Vienlaikus tas tomēr rada vietu ne sevišķi glaimojošam konstatējumam, ka visus līdzšinējos

gadus, ar mainīgām sekmēm raugoties pārlicināt procesa virzītājus un tiesas par sevišķā procesa par noziedzīgi iegūtu mantu regulējuma diskutablajiem trūkumiem, gan tiesību normu piemērotāji, gan praktizējoši advokāti, gan šo normu adresāti dziļi maldījušies par konkrētā regulējuma “atbilstību” Eiropas Savienības tiesību normām.

Šis Tiesas spriedums būtu jātulko kā laipns pamudinājums apdomāt Eiropas Savienības tiesību līdzšinējās transponēšanas kvalitāti nacionālajās tiesībās.

Jebkurā gadījumā – lielākais vairums šobrīd izskatīšanā esošo lietu nepārprotami tiek konfrontētas ar Tiesas spriedumā izteikto atziņu sekām, tas ir, Kriminālprocesa likuma 59. nodaļa nepārprotami neatbilst vismaz tām tiesiskajām garantijām, kas noteiktas tā dēvētajās procesuālajās direktīvās. Citiem vārdiem, autori uzdrīkstētos apgalvot, ka Latvijā iedibinātais regulējums, kas saistīts ar procesa par noziedzīgi iegūtu mantu norisi, vismaz pirmšķietami neatbilst nedz 2012. gada 22. maija Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīvai 2012/13/ES par tiesībām uz informāciju kriminālprocesā, nedz 2016. gada 9. marta Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīvai (ES) 2016/343 par to, lai nostiprinātu konkrētus nevainīguma prezumpcijas aspektus un tiesības piedalīties klātienē lietas izskatīšanā tiesā kriminālprocesā.

Bet, ja vēl konkrētāk, tad mantas konfiskācija Kriminālprocesa likuma 59. nodaļas kārtībā bez predikatīvā noziedzīgā nodarījuma konstatēšanas ārpus saprātīgām šaubām (pat ievērojot to, ka nav nepieciešams konstatēt konkrēti to, no kura predikatīvā noziedzīgā nodarījuma manta iegūta) ir antikonstitucionāla.

11 2021. gada 6. aprīļa atzinums pārbaudes lietā Nr. 2020-40-4AD. Pieejams: <https://www.tiesibsargs.lv/wp-content/uploads/2022/11/atzinums-parbaudes-lieta-2020-40-4ad.pdf> [aplūkots 06.10.2024.].

12 Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas Atzinums par tematu “Eiropas Komisijas paziņojums “Rezultātu Eiropa – Kopienas tiesību aktu piemērošana”, COM(2007) 502 galīgā redakcija. Pieejams: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/?uri=uriserv%3AOJ.C_.2008.204.01.0009.01.LAV&toc=OJ%3AC%3A2008%3A204%3ATOC [aplūkots 06.10.2024.].

Šeit vietā atgādināt, ka Kriminālprocesa likuma 59. nodaļa šajā likumā bija iestrādāta un stājās spēkā jau tā pamatredakcijā tālajā 2005. gada 1. oktobrī. Ilustrējot šī sevišķā procesa veida praktisko nepieciešamību un īsteno piemērošanas mērķi, zinātniskajā literatūrā norādīts šāds piemērs – “atverot cauri Latvijai tranzītā vesto konteineru, tā pavaddokumentos norādītā prece (piem., tualetes papīrs) nesakrīt ar konteinerā konstatēto (cigaretēs), vai arī – vestajā kokmateriālu kravā baļķos ierīkotajos slēņos ir atrasta kontrabandas prece. Autovadītājs patiešām varētu nezināt šo dokumentu un preču nesakrītību vai “pildīto baļķu” esamību. Turklāt izmeklēšana šādos gadījumos bieži noskaidro tikai fiktīvu firmu esamību. Taču pierādījumu kopums neļauj šaubīties, ka konkrētajai mantai ir noziedzīga izcelsme”.¹³ Šobrīd un arī it sevišķi pēdējās piecgades laikā tiesai nodoto sevišķo procesu par noziedzīgi iegūtu mantu faktiskie apstākļi un to juridiskais novērtējums diametrāli atšķiras no tamlīdzīgām situācijām, kad patiešām varētu būt konstatējami objektīvi apstākļi, kas liegtu saprātīgā laika posmā nodot krimināllietu iztiesāšanai pēc būtības.

Tādējādi, kā pamatoti uzsvērts tiesību literatūrā, Kriminālprocesa likuma 59. nodaļa reglamentētā sevišķā procesa par noziedzīgi iegūtu mantu patiesais piemērošanas mērķis gan ir cits, proti, apstākļi, ka drīz beigsies personas īpašuma tiesību ierobežošanas termiņi,¹⁴ kas attiecīgi varētu apgrūtināt mantisko jautājumu izlemšanu vēlāk kriminālprocesa gaitā

gadījumos, ja kriminālprocess vispār tiek turpināts pēc mantas konfiskācijas. Jāpiebilst, ka uz Latvijā iedibinātā konfiskācijas procesa īsteno mērķi – ātru mantas konfiskāciju – uzmanību vērsa arī Tiesa savā spriedumā, atzīmējot, ka Direktīvas Nr. 2014/42/ES piemērošanas mērķis nav tāds, kā to paredz Kriminālprocesa likuma 59. nodaļa, proti, “ātri panākt konfiskāciju, bet kura mērķis nav noziedzīga nodarījuma fakta konstatēšana”.¹⁵

Mantas konfiskācija
Kriminālprocesa likuma
59. nodaļas kārtībā bez
predikatīvā noziedzīgā
nodarījuma konstatēšanas
ārpus saprātīgām šaubām
ir antikonstitucionāla.

Noslēdzot lakonisko ieskatu 2024. gada 4. oktobra sprieduma būtībā, vienlaikus jācer, ka tajā paustās tēzes raisīs plašākas diskusijas un vērtējumus par sevišķā procesa par noziedzīgi iegūtu mantu atbilstību individuālo pamattiesību nodrošinājumam, kas nostiprināts gan pamatlikumā, gan kriminālprocesuālajās normās. Domājams, ka demokrātiskas un tiesiskas valsts kriminālprocesuālajā sistēmā ātruma un procesuālās ekonomijas interesēm būtu jāpiekāpjas indivīda tiesību garantiju priekšā, sniedzot atbilstošu izvērtējumu gan par tiesību uz īpašumu ierobežošanas pieļaujamību, gan tiesību uz taisnīgu tiesu īstenošanas būtiskajiem defektiem, kas, autoru ieskatā, vērojami mantas konfiskācijas procesos un kas pamatoti izvirzīti kā galvenie izvērtējuma punkti patlaban Satversmes tiesas vērtējumam nodotajās lietās. ■

13 Kūtris G. Process par noziedzīgi iegūtu mantu: tiesiskais regulējums Eiropā un problemātika. Grām.: Tiesību harmonizācija Baltijas jūras reģionā pēc ES paplašināšanās. 2007. gada starptautiskās zinātniskās konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2012, 203. lpp.

14 Sal.: Berezins A. Process par noziedzīgi iegūtu mantu: sevišķs process vai atsevišķs jautājums. Jurista Vārds, 2014. gada 15. aprīlis, Nr. 15 (817), 24.–28. lpp.; Kolomijceva J. Piezīmes par E. Rusanova rakstu “Processa par noziedzīgi iegūtu mantu regulējums Kriminālprocesa likumā”, 08.01.2016. Pieejams: <https://juristavards.lv/eseja/267893-piezimes-par-erusanova-rakstu-procesa-par-noziedzīgi-iegutu-mantu-regulejums-kriminalprocesa-likuma/> [skatīts 06.10.2024.].

15 Tiesas pirmās palātas 2024. gada 4. oktobra spriedums apvienotajās lietās C-767/22, C-49/23 un C-161/23, para. 88.

Mg. iur. **Dmitrijs Skačkovs**
Zvērināts advokāts

Grozījumi tiesas procesā par noziedzīgi iegūtu mantu: veiksmes vai neveiksmes stāsti

Kriminālprocesa likumā (turpmāk – KPL) 59. nodaļa ir viena no bieži grozītajām. Nepilnos divdesmit gados kopš KPL spēkā stāšanās ir pieņemts vairāk nekā desmit likumu, ar kuriem būtiski tika pārbūvēts tiesas process par noziedzīgi iegūtu mantu, turklāt nereti vienā likumprojektā iekļaujot pat konceptuāli pretējas normas. Lai arī šādas situācijas mēdz skaidrot ar vienotas politikas trūkumu krimināltiesībās un kriminālprocesā, šis gadījums noteikti ir cits. Tieši mantiskajos jautājumos, kaut ne vienmēr oficiāli, deputāti, ministri, prokurori un augsta līmeņa ierēdņi jau gadiem ir formulējuši šādu politiku: Esmu par konfiskāciju! Atņemt vajag visu, visiem un ātri!¹

Tāda valsts pārstāvju nostāja ir vispārzināms fakts. Un vienlaikus pieņemto grozījumu

kvantitāte un kvalitāte signalizē par līdzšinējās tiesībspolitikas atrautību no reālekonomikas un pilnīgu neatbilstību civilizētas (ne obligāti demokrātiskas, bet vienkārši civilizētas) valsts tiesību sistēmas pamatprincipiem. Šīs situācijas izpaušmes var iedalīt trijās grupās:

1) KPL grozījumi, kurus nevajadzēja izdarīt, jo tie aizskar personas pamattiesības un vienlaikus nesasniedz mērķi, kā vārdā tie pieņemti, tas ir, nenodrošina ātru un efektīvu procesu;

2) grozījumi, ar kuriem KPL 59. nodaļas regulējums tiek normalizēts un pietuvināts kriminālprocesa pamatprincipiem;

3) tiesas procesos konstatētās tipiskās kļūdas un problēmas, ko nerisina izdarītie KPL grozījumi un ko likumdevējs visticamāk neplāno risināt.

1 Šo viedokļu piemēri: Znotiņa I. Process par noziedzīgi iegūtas mantas konfiskāciju: priekšrocības un izaicinājumi. Jurista Vārds, 06.12.2022., Nr. 49 (1263), 22.–27. lpp.; Vēbers D. Ārvalstu noziedzīgas izcelsmes līdzekļu konfiskācija procesā par noziedzīgi iegūtu mantu. Jurista Vārds, 14.11.2023., Nr. 46/47 (1312/1313), 36.–40. lpp.; Ģenerālprokuratūras Krimināltiesiskā departamenta NILLAKN virsprokurora Dr. iur., doc. Jura Jurisa lekcija “Aktualitātes NILL apkarošanas jomā”, 2023.

Raksta pamatā ir autora referāts, kas nolasīts 2024. gada 21. martā Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes sadarbībā ar Latvijas Zvērinātu advokātu padomi rīkotajā konferencē “Normatīvo aktu grozījumu efektivitātes vērtējums no advokatūras skatu punkta”.

KPL 631. panta trešās daļas problemātika

Kā svarīgāko likuma trūkumu pirmajā grupā nevar nepieminēt KPL 631. panta trešo daļu.

No 2005. gada 1. oktobra līdz 2009. gada 1. jūlijam, kad stājās spēkā 2009. gada 12. marta likums, KPL 631. panta tekstu veidoja viens teikums: “Tiesas lēmums ir pārsūdzams apelācijas instances tiesā vispārējā kārtībā.”

Ministru kabineta iesniegtajā likumprojektā “Grozījumi Kriminālprocesa likumā” (Nr. 192/Lp9) grozījumi KPL 631. pantā nebija paredzēti. Tie nebija ietverti arī likumprojektā Nr. 582/Lp9 un likumprojektā Nr. 975/Lp9, kuri tika apvienoti likumprojektā Nr. 192/Lp9. Līdz ar to secināms, ka likumprojektu izstrādātāji un valdība nebija plānojuši atņemt mantas īpašniekam vienu no procesuālajām tiesību aizsardzības garantijām, kuras KPL tam piešķīra, – Ministru kabinets nav pamatojis ar juridiskiem apsvērumiem nepieciešamību ierobežot mantas īpašnieka procesuālās tiesības.

Pirms likumprojekta izskatīšanas trešajā lasījumā Tieslietu ministrija nosūtīja Saeimas Juridiskajai komisijai 2008. gada 13. augusta vēstuli Nr. 1-7.2/3609, kurai tieslietu ministra G. Bērziņa priekšlikumi tika pievienoti tabulas veidā. Jauna regulējuma pieņemšanas nepieciešamība faktiski tika pamatota ar jaunās normas teksta atstāstījumu,² neminot nevienu faktu, kas pierādītu, ka kasācijas instance šajā lietu kategorijā padarītu procesu būtiski lēnāku vai pārslōgotu tiesu sistēmu.

Kā redzams no stenogrammas, arī Saeimas plenārsēdē par šo tieslietu ministra priekšlikumu debātes nav notikušas un neviens deputāts nebija motivēti izteicies par nepieciešamību sašaurināt aizskartā mantas īpašnieka procesuālās tiesības: debāšu centrā bija cīņa par legālo prezumpciju. Tomēr grozījumi tika pieņemti, un kopš 2009. gada 1. jūlija KPL 631. panta trešā daļa neparedz kasācijas instanci procesā par noziedzīgi iegūtu mantu.

Nav brīnums, ka Satversmes tiesā ierosinātas piecas lietas, kuras tika apvienotas vienā, piešķirot tai nosaukumu “Par Kriminālprocesa likuma 631. panta trešās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. panta pirmajam teikumam” (turpmāk – lieta Nr. 2021-44-01).

Lai gan Satversmes tiesa vēl nav nonākusi pie gala secinājumiem, lietu ierosināšanas fakts pats par sevi, iesniegto sūdzību daudzums un to

pārlicinošais pamatojums norāda uz likumdošanas brāķi, paviršību vai apzinātu cilvēka pamattiesību ignorēšanu normrades gaitā. Faktiski ātra procesa vārdā, neapsverot, vai tāds tiks sasniegts, aizskartajam mantas īpašniekam tika atņemta jau pietiekami noturīga, vairākus gadus pastāvējusi procesuālā garantija, kura tika aktīvi izmantota procesos par noziedzīgi iegūtu mantu.

Likumdevēja sākotnējā izšķiršanās par labu kasācijas instances iekļaušanai KPL 59. nodaļā atbilst arī kasācijas institūta funkcijām – vienveidīgas likuma izpratnes un piemērošanas prakses veidošanas mērķim. KPL 59. nodaļa ir visai lakoniska, tādat pareiza lietu izspriešana ir ļoti atkarīga no sešu pantu interpretācijas un to normu pareizas piemērošanas. Sevišķajā procesā kasācijai raksturīgie jautājumi par materiālo un procesuālo tiesību normu interpretāciju reizēm ir nozīmīgāki nekā vispārīgajā kriminālprocesā, jo mantisko jautājumu risināšana atsevišķi no personas vainīguma konstatēšanas pati par sevi rada juridiski sarežģītas situācijas un lielāku personas pamattiesību aizskāruma risku. Piemēram, pazeminātais pierādīšanas standarts var novest pie mantas atzīšanas par noziedzīgi iegūtu, kamēr vēlāk persona var tikt rehabilitēta. Šādas situācijas ne vien aizskar personas pamattiesības, bet arī rada tiesisku nenoteiktību.

Nepieciešamība pēc Augstākās tiesas kontroles ir tikai augusi pēc tam, kad Krimināllikums tika papildināts ar VIII1 nodaļu un vairākkārt tika grozīts mantisko jautājumu kriminālprocesuālais regulējums.

Mēģinot šo kontroli īstenot, 2019. gada 19. jūnijā Augstākās tiesas Krimināllietu departamenta senatoru kopsapulce pieņēma lēmumu “Par tiesību normu par noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas novēršanu interpretāciju”. Šis lēmums attiecas kā uz vispārējiem kriminālprocesi, kuri var tikt iztiesāti trijās instancēs, tā arī uz sevišķo procesu, kas paredzēts KPL 59. nodaļā. Taču, lai kā Augstākā tiesa censtos aizpildīt robus, ko tajā rada kasācijas instances neesamība, Senātam joprojām nav pilnvaru

2 Skat.: [https://titania.saeima.lv/LIVS/SaeimaLIVS.nsf/0/198afce149665273c22574a40048ad29/\\$FILE/2972-Jur.pdf](https://titania.saeima.lv/LIVS/SaeimaLIVS.nsf/0/198afce149665273c22574a40048ad29/$FILE/2972-Jur.pdf)

kontrolēt savu vadlīniju ievērošanu tiesu praksē. Šī situācija, mazākais, ir neloģiska. Līdz ar to vienīgais nepretrunīgais risinājums šai situācijai ir kasācijas instances atjaunošana KPL 59. nodaļā.

Tā pretinieki gan varētu atsaukties uz 2024. gada 11. jūlija secinājumiem lietās C-767/22, C-49/23 un C-161/23, kuros Eiropas Savienības Tiesas ģenerālvokāts puda viedokli, ka divas instances procesā par noziedzīgu iegūtu mantu nav pretrunā Direktīvas 2014/42 8. panta 6. punktam.³ Taču, ja lasām šos secinājumus uzmanīgi, tad būs jāatzīst, ka ģenerālvokāts vispār neminēja vārdu “kasācija” un vērtēja tikai jautājumu par ES dalībvalstu pienākumu ieviest procedūru, kas noteikti ietver tiesas instanci, kura ļauj veikt pārbaudi par konfiskācijas rīkojuma tiesiskumu neatkarīgi no stadijas, kurā rīkojums izdots. Šis jautājums nav par to, vai kasācijas instance principā būtu nepieciešama nacionālās valsts tiesību un tiesu sistēmās. Citiem vārdiem sakot, Eiropas Savienības akti nav iemesls nenodrošināt Augstākās tiesas kontroli KPL 59. nodaļas lietās.

Te ir vietā pievērsties jautājumam, kas tiek aktualizēts ikreiz, kad sākas debātes par KPL 59. nodaļu. Tiklīdz tiek aktualizēts jautājums par procesuālajām garantijām tiesas procesā par noziedzīgi iegūtu mantu, seko universāls iebildums, ka tas ir ātrs process un ātruma vārdā šīs garantijas ir jāsašaurina. Gadījumā ar kasācijas instanci tiek piebilsts, ka tās atjaunošana palielinās Augstākās tiesas slodzi.

Lai arī šis pēdējais arguments nav gluži bez pamata, tomēr ātrā procesa teju reliģiska sludināšana neiztur kritiku. Bez īpašiem pierādījumiem un statistikas skaitļiem var apgalvot, ka ātrais process sen vairs nav ātrs un tā noteikti nav tiesas vaina, bet gan neizbēgamas sekas tam, ka izmeklēšanas iestādes regulāri pieņem prettiesiskus un nepamatotus lēmumus par

procesa izdalīšanu un nosūtīšanu tiesai.⁴ Šo ainu papildina statistikas dati par Augstākās tiesas darbu. Tie, pirmkārt, parāda, ka kasācijas tiesvedība praktiski nekad netiek ierosināta visās lietās (2020. gadā atteikts ierosināt kasācijas tiesvedību 65 % lietu, 2021. – 63 %, 2022. – 67 %),⁵ kas nozīmē, ka Augstākajā tiesā ir izveidots pietiekami efektīvs filtrs, kas ļauj nepārslogot senatorus.

Otrkārt, Krimināllietu departaments jau ilgstoši ir mazskaitlīgākais Augstākajā tiesā, kas daļēji ir saprotams, ņemot vērā līdzīgu lietu skaitu uz vienu senatoru katrā departamentā. Taču jau sen paši senatori atgādina, ka Krimināllietu departamentā viņi pilda arī operatīvās darbības uzraudzības funkciju un viņu faktiskā slodze nav izsakāma tikai ar lietu skaitu uz vienu senatoru. Līdz ar to iespējama risks, ka kasācijas sūdzības un protesti KPL 59. nodaļas lietās palielinās Krimināllietu departamenta slodzi, ir tikai labs iemesls aizdomāties par Augstākās tiesas finansējuma un kapacitātes palielināšanu.

Likumdevēja politika un citi grozījumi KPL 59. nodaļā

Starp KPL grozījumiem, kurus nevajadzēja izdarīt, jāmin arī 2022. gada 6. oktobra likuma 79. pants, ar kuru KPL 629. panta ceturrtā daļa tika izteikta jaunā redakcija, turpmāk liedzot iesniegt jaunus pierādījumus apgabaltiesā. Likumprojekta anotācijā tika solīts, ka tādējādi tiks nodrošināts, ka gan rajona (pilsētas) tiesa, gan apgabaltiesa vērtēs vienus un tos pašus pierādījumus, tādējādi nodrošinot taisnīgu un objektīvu lietas izskatīšanu. Ar atsauci uz KPL 626. panta pirmās daļas 1. punktu tika argumentēts, ka pierādījumiem jau ir jābūt savāktiem līdz procesa par noziedzīgi iegūtu mantu

3 Skat.: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?jsessionid=1677FE284C1B088E7A2644FF759BE61E?text=&docid=288160&pageIndex=0&doclang=LV&mode=req&dir=&occ=first&part=1&cid=41230>

4 Plašāk par šo tematu esmu izteicies rakstā “Mantas izcelsmes pierādīšana kriminālprocesā”. Jurista Vārds, 22.08.2023., Nr. 34

5 Pārskati par Augstākās tiesas darbību: <https://www.at.gov.lv/lv/par-augstako-tiesu/darbiba/publiskie-parskati>

izdalīšanai. Savukārt saskaņā ar KPL 356. pantu, ja tiek izteikts pieņēmums, ka manta ir noziedzīgi iegūta vai saistīta ar noziedzīgu nodarījumu, procesa virzītājs paziņo personai, ka šī persona 45 dienu laikā no paziņošanas brīža var iesniegt ziņas par attiecīgās mantas izcelsmes likumību, kā arī informē personu par šādu ziņu neiesniegšanas sekām. Turklāt personai ir tiesības iesniegt pierādījumus par mantas izcelsmi pirmstiesas procesā arī pēc minēto 45 dienu termiņa notecējuma, proti, tik ilgi, kamēr mantai ir spēkā esošs arests. Tāpat tiek saglabātas tiesības pierādījumus iesniegt pēc procesa nodošanas tiesai, līdz rajona (pilsētas) tiesa pieņem vienu no KPL 630. pantā noteiktajiem lēmumiem.⁶

Ātra procesa vārdā, neapsverot, vai tāds tiks sasniegts, aizskartajam mantas īpašniekam tika atņemta jau pietiekami noturīga, vairākus gadus pastāvējusi procesuālā garantija, kura tika aktīvi izmantota procesos par noziedzīgi iegūtu mantu.

Deputātus nebija grūti pārliecināt ar vēlamās situācijas uzdošanu par esošo, taču vispirms jau nav īsti skaidrs, kāda ir vajadzība tiekties uz to, lai divās tiesu instancēs pierādījumi būtu vieni un tie paši, un kādēļ tieši šāda situācija būtu raksturojama kā “taisnīgs un objektīvs process”. Iespējams, tas atbilst kāda ierēdņa estētiskajām izjūtām un gaumei, taču reālajā dzīvē objektīva un taisnīga tiesas procesa mērķis vienmēr ir patiesības noskaidrošana,

nevis vienu un to pašu pierādījumu vērtēšana. Tādēļ likumprojekta izstrādātājiem vajadzēja apsvērt pilnīgi citu jautājumu, proti: kāds ir iemesls KPL 59. nodaļā ietvert regulējumu, kas ierobežo personas tiesības vairāk nekā vispārīgā kriminālprocesā?

KPL 455. panta pirmajā daļā noteikts: tiesas sēdē apsūdzētajam, viņa pārstāvim un aizstāvim, cietušajam un viņa pārstāvim, kā arī kriminālprocesā aizskartajam mantas īpašniekam, kura mantai uzlikts arests, un prokuroram ir vienādas tiesības pieteikt noraidījumus, pieteikt lūgumus, iesniegt pierādījumus, norādot, kādēļ tie nebija iesniegti tiesā līdz šim, kā arī KPL 551. panta pirmās daļas 5. punkts paredz analogu pienākumu apelācijas instancē: apelācijas sūdzībā vai protestā norāda vai tiek pieteikti jauni pierādījumi, kādi, par kādiem apstākļiem un kādēļ šie pierādījumi nebija iesniegti vai pārbaudīti pirmās instances tiesā.

Līdz ar to arī KPL 59. nodaļā bija un ir saudzējošāki līdzekļi procesa ātruma kā leģitīmā mērķa sasniegšanai, piemēram, nosakot, ka, iesniedzot pierādījumus apgabaltiesā, ir norādāms, “kādēļ tie nebija iesniegti tiesā līdz šim”. Nav šaubu, ka daudzos gadījumos atbilde uz šo jautājumu būtu vienāda un acīmredzami pamatota: izmeklētāja pieņēmums par arestētās mantas izcelsmi kļuvis zināms tikai pirmās instances tiesā, un tikai no pirmās instances tiesas lēmuma kļuvis zināms, kādus apstākļus tiesa ir atzinusi par nepierādītiem un kādus pierādījumus par nepietiekošiem.

Pie pašreizējā regulējuma gan procesa dalībniekiem, gan apgabaltiesai ir tikai viena iespēja, kā pieļaut jaunu pierādījumu vērtēšanu procesā, – rast pamatu KPL 631. panta ceturtais daļas piemērošanai, kā rezultātā lieta atkal varētu nonākt pirmās instances tiesā. Lieki piebilst, ka pozitīvu iespaidu uz ātrā procesa ātrumu tāda situācija neatstāj.

KPL 631. panta ceturtais daļa ir viens no apsvēcamiem uzlabojumiem KPL 59. nodaļā. Pozitīvi vērtējama arī KPL 629. panta piektās daļas izslēgšana un 627. panta ceturtais daļas jaunā redakcija, kas ļauj procesa dalībniekiem iepazīties

⁶ Skat.: <https://titania.saeima.lv/LIVS13/SaeimaLIVS13.nsf/0/1493B4CCDCBD851EC22587DB0029DF4D?OpenDocument>

ar visiem izdalītā procesa materiāliem, kā arī jaunā KPL 630. panta ceturtnā daļa, kura paredz izdalītā procesa izbeigšanu sakarā ar pamatprocesa nodošanu tiesai.

Tomēr likumdevējs izstrādāja šos grozījumus tikai tad, kad, runājot klasika vārdiem, nebija cita varianta. Proti, KPL 627. panta ceturtnā daļa tika izstrādāta tikai pēc tam, kad Ekonomisko lietu tiesa neskaitāmās lietās noraidījusi izmeklētāju iebildumus pret mantas īpašnieku iepazīstināšanu ar procesu materiāliem, un pēc KPL 629. panta piektās daļas apstrīdēšanas Satversmes tiesā.⁷ KPL 630. panta ceturtnās daļas tapšanu lielā mērā ietekmējusi Rīgas apgabaltiesas prakse.⁸ KPL 631. panta ceturtnā daļa lielā mērā radās Tiesībsarga biroja ieteikumu iespaidā paralēli ar diskusiju par divu tiesu instanču darbības un regulējuma atbilstību Direktīvas 2014/42 8. pantam laikā, kad Satversmes tiesā ir ierosināta lieta Nr. 2021-44-01, kurā tiek apstrīdēta KPL 631. panta trešā daļa.

KPL 59. nodaļas vieta kriminālprocesa sistēmā

Ņemot vērā šādu likumdevēja attieksmi pret problēmām procesā par noziedzīgi iegūtu mantu, grūti prognozēt savlaicīgus un saprātīgus risinājumus daudzām praksē konstatētajām procesa nepilnībām.

Piemēram, arvien aktuālāks kļūst jautājums par KPL 59. nodaļas vietu kriminālprocesa sistēmā un no tā izrietoši jautājumi par tiesas statusu un pilnvarām šajā procesā un par vispārīgo tiesvedības noteikumu attiecināmību uz KPL 59. nodaļu.

Kā zināms, tā ir ievietota KPL 11. sadaļā “Kriminālprocesa īpatnības atsevišķu kategoriju lietās”, kas vedina domāt, ka teorētiski uz KPL

59. nodaļu varētu attiecināt 40.–46. nodaļas noteikumus. Tomēr arī šos secinājumus nevar izdarīt gluži bez korekcijām un atrunām vispirms jau tāpēc, ka praktiski visas šo nodaļu normas reglamentē situācijas, kurās iesaistīti apsūdzētais un viņa aizstāvis.

Lai kā Augstākā tiesa censtos aizpildīt robu, ko tajā rada kasācijas instances neesamība, Senātam joprojām nav pilnvaru kontrolēt savu vadlīniju ievērošanu tiesu praksē. Šī situācija mazākais ir neloģiska.

Tā, piemēram, KPL 486. panta pirmā un trešā daļa ļauj tiesnesim nosūtīt krimināllietu ar pavadrakstu virsprokuroram trūkumu novēršanai tikai situācijās, kad procesā ir apsūdzētais, kura tiesības pirms krimināllietas nodošanas tiesai tika pārkāptas. Procesā par noziedzīgi iegūtu mantu tiesnesim šis ļoti iedarbīgais instruments prokuratūras un izmeklēšanas iestāžu disciplinēšanai ir atņemts. Parasti tas noved pie tā, ka izmeklētājs, kurš pārkāpis visus iespējamus termiņus, pēdējā brīdī iesniedz tiesas kancelejā procesa materiālus, kas pārsātināti ar tādiem pierādījumiem, kurus tiesu praksē sen jau atzīst par nepietiekamiem, nereti bez tulkojuma latviešu valodā. Autoram ir zināms pat gadījums, kad materiāli tiesai tika iesniegti pēc aresta termiņa notecējuma. Šādā izmeklētāju rīcībā izpaužas ne tikai necieņa pret tiesu, bet arī tiesiskais nihilisms un dubultmorāle. Šādi mēdz rīkoties izmeklētāji, kuri paši ir prasījuši no aizskartā mantas īpašnieka iesniegt dokumentu tulkojumus latviešu valodā pat arī tad, kad tie sastādīti Eiropas Savienības darba valodās, izmantojot Latvijas skolās apgūstamo latīņu alfabētu. Līdz ar to kvalificēts izmeklētājs tos principā varētu arī

7 Satversmes tiesas 2017. gada 23. maija sprieduma lietā Nr. 2016-13-01 14.2. punkts.

8 Dundurs Z. Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas prakse procesos par noziedzīgi iegūtu mantu. Jurista Vārds, 14.11.2023., Nr. 46/47 (1312/1313), 42. lpp.

saprast un varētu arī pieņemt bez tulkojuma, piemērojot Valsts valodas likuma 10. panta ceturto daļu, taču parasti to nedara, jo var atļauties pilnīgi nesodīti apgrūtināt ar mantu saistītās personas procesuālo tiesību realizēšanu. Savukārt sevi šāds procesa virzītājs neapgrūtiņa ar tikpat striktu KPL 11. panta ievērošanu, kādu prasa no citiem. Šajā un daudzās citās situācijās tiesnesis diemžēl nevar nepieņemt tiesā iesniegtos procesa materiālus ar acīmredzamiem trūkumiem.

Diemžēl ir maza varbūtība, ka likumdevējs būs gatavs nopietni piestrādāt pie tā, lai KPL 59. nodaļas procesos izveidotu filtru, kas ļautu tiesnesim nepieņemt izskatīšanai acīmredzami nesagatavotus materiālus.

Iespējams, ja šādu materiālu tiesās būtu mazāk, pirmās instances tiesai procesā par noziedzīgi iegūtu mantu nerastos objektīvas grūtības sastādīt termiņā lēmumus. Šo rindu autoram nācās saskarties ar gadījumu, kad tiesa pagarināja nolēmuma sastādīšanu četras reizes un kopumā to rakstīja vairākus mēnešus. Jāatzīst gan, ka šajā lietā, kuras numuru neminēšu, ir novērotas pazīmes, ka tiesa ilgi rakstīja lēmumu tādēļ, ka tā gala redakcija acīmredzami neatbilda tiesas sēdēs novērotajai tiesneša iekšējai pārlicībai. Taču arī tiesiski pamatotu nolēmumu tiesnesis visdrīzāk sastādīt ātrāk nevarētu lietas apjoma un juridiskās sarežģītības dēļ, un te nevar nerasties jautājums arī par to, vai ar mantu saistītā persona var 10 dienu laikā efektīvi pārsūdzēt nolēmumu, kurš tika gatavots vairākus mēnešus. Praksē nav vienotas izpratnes par to, kā interpretēt vārdu "nolēmums" KPL 549. pantā un 550. panta pirmajā daļā, līdz ar to nav arī vienotas izpratnes par to, vai tiesa var pagarināt sūdzības iesniegšanas termiņu, piemērojot normas par spriedumu pārsūdzēšanu apelācijas kārtībā. KPL 47. nodaļa reglamentē spriedumu pirmās instances tiesā un ne vienmēr tiek attiecināta uz lēmumu procesā par noziedzīgi iegūtu mantu.

Zināmu loģiku var saskatīt viedokli, ka process apgabaltiesā KPL 59. nodaļā nemaz arī nav apelācijas tiesvedība KPL 52. un 53. nodaļas

izpratnē. Kā jau minēts iepriekš, līdz 2009. gada 30. jūnijam KPL 631. pants tik tiešām paredzēja, ka tiesas lēmums procesā par noziedzīgi iegūtu mantu ir pārsūdzams apelācijas instances tiesā vispārējā kārtībā. Taču, stājoties spēkā 2009. gada 12. marta likumam, ir mainījusies šī procesa juridiskā daba no vispārējās apelācijas kārtības uz sevišķo procesa veidu. Līdz ar to mēģinājumi te piemērot, te nepiemērot KPL normas par vispārējo apelācijas tiesvedību ir notikuši un visdrīzāk notiks arī turpmāk, jo pastāv zināma nenoteiktība par to attiecināmību uz KPL 59. nodaļas procesu.

Procesu apturēšana KPL 59. nodaļā

Par pēdējā laika aktualitāti var uzskatīt arī daudzus apgabaltiesas lēmumus par kriminālprocesa apturēšanu tiesību normas interpretācijas dēļ saistībā ar Satversmes tiesas lietu Nr. 2021-44-01. Tajos tiek vērtēts dažādās tiesību nozarēs atšķirīgs procesuāls regulējums tiesas tiesībām apturēt tiesvedību, ja konstatē, ka Satversmes tiesā iesniegts pieteikums par tādas tiesību normas satversmību, kura tiesai būs jāpiemēro izskatāmajā lietā. Kriminālprocesā tiesai tiesības apturēt tiesvedību ir tikai tadā gadījumā, ja pati tiesa vēršas konkrētajā lietā ar pieteikumu Satversmes tiesā. Savukārt Administratīvā procesa likuma (turpmāk – APL) 274. panta pirmās daļas 3. punktā tiesai ir paredzētas tiesības apturēt tiesvedību, ja tiesa konstatē, ka par iestādes piemērotās vai administratīvajā tiesas procesā piemērojamās tiesību normas atbilstību augstāka juridiskā spēka tiesību normām Satversmes tiesā ir ierosināta lieta. Un tomēr praksē konstatētas vairākas lietas, kurās apgabaltiesa atzina, ka KPL 478. panta pirmā daļa ir iztulkojama plašāk un pēc analogijas piemērojama APL paredzētā kārtība. Proti, arī kriminālprocesā apgabaltiesa aptur tiesvedību, pašai nevērsoties konkrētajā lietā ar pieteikumu Satversmes tiesā, ja konstatē, ka par piemēroto tiesību normu satversmību jau ir ierosināta lieta Satversmes tiesā. Šāds uzskats

tiek pamatots ar atsaucēm uz konstitucionālo tiesību doktrīnu.⁹

Neiedziļinoties iemeslos, kādēļ Satversmes tiesa ir uzdevusi prejudiciālo jautājumu lietā Nr. 2021-44-01, un iemeslos, kādēļ ne katrā procesā šis prejudiciālais jautājums ietekmē lietas iznākumu, svarīgi ir uzsvērt, ka apturēt kriminālprocesu var tikai procesa virzītājs. Saskaņā ar KPL 378. panta 1.¹ daļu, ja kriminālprocesa pareizai izlemšanai būtisks pierādījums ir nolēmums kādā citā nepabeigtā procesā, procesa virzītājs kriminālprocesu var apturēt līdz laikam, kad spēkā stājas nolēmums tajā procesā. Arī speciālās normas KPL 478. pantā attiecas tikai uz tādu tiesu, kura izskata krimināllietu pilnā apjomā. Procesā par noziedzīgi iegūtu mantu tiesa nav procesa virzītājs KPL 48. panta pirmās daļas izpratnē, kas cita starpā izriet no KPL 356. panta otrās daļas noteikumiem un no KPL 59. nodaļas teksta kopumā.

Līdz ar to tiesas pilnvaru precīzāka noteikšana šajā procesā kļūst aizvien aktuālāka. Savu risinājumu 2021. gada oktobrī sarakstē ar Saimes Juridisko komisiju ir piedāvājusi arī Latvijas Zvērinātu advokātu padome (turpmāk – LZAP), rosinot apsvērt KPL 27. panta otrās daļas papildināšanu, nosakot, ka procesos par noziedzīgi iegūtu mantu procesa virzītājs ir tiesa. Brīdī, kad tika apspriests attiecīgās vēstules projekts, šo rindu autors kopumā sliecās piekrist šai idejai, taču šobrīd gribētu daļēji mainīt savas domas.

Pirmkārt, pilnībā pielīdzināt tiesu krimināllietā un tiesu procesā par noziedzīgi iegūtu mantu nav iespējams, jo vispārējā kriminālprocesā nevar rasties situācija, ka vienā procesā ir divi procesa virzītāji. Realizējot LZAP priekšlikumu, procesā par noziedzīgi iegūtu mantu rastos tieši tāda situācija.

Otrkārt, ja procesā par noziedzīgi iegūtu mantu tiesa kļūtu par procesa virzītāju, tas būtu loģiski tikai ar nosacījumu, ka turpmāk visus mantiskos jautājumus, kas izriet no

pamatprocesa (tostarp aresta atcelšanu), vairs nelemtu izmeklētājs, prokurors vai tiesa, kurai tiktu nodota krimināllietā, bet gan tikai tiesa, kura izskata procesu KPL 59. nodaļā noteiktajā kārtībā. Vai šādam risinājumam nebūtu vēl lielākas nepilnības kā esošajam, grūti spriest. Visdrīzāk tas būtu izvērtējams un iztirzājams atsevišķā rakstā, referātā vai diskusijā.

Secinājumi

Pats par sevi LZAP priekšlikums un citi iepriekš aprakstītie problēmjautājumi ļauj izdarīt vairākus secinājumus attiecībā uz esošo un vēlamo tiesas procesu par noziedzīgi iegūtu mantu.

1. Kā pirmais ir jāmin tas, ka faktiski process par noziedzīgi iegūtu mantu pārauga KPL 59. nodaļas šaurās robežas, kļūstot par iztiesāšanas stadiju tādiem pirmstiesas procesiem, kuri uzsākti ar vienīgo mērķi – nodot tiesas izlemšanai mantiskos jautājumus. Sarežģītības, ilguma, apjoma, nozīmīguma personas tiesībām ziņā process par mantu ir kļuvis par pilnvērtīgu tiesvedību krimināllietā ar to vienīgo atšķirību, ka tajā netiek lemts jautājums par personas vainīgumu, taču tā iznākums ietekmē personas dzīvi tādā pakāpē, kādā ietekmētu ne katrs kriminālsods. Visu vai nozīmīgas daļas sava īpašuma zaudēšana pilnībā noteikti ietekmē personu nelabvēlīgāk kā dažu mēnešu arests vai probācijas uzraudzība. Līdzību ar pilnvērtīgu tiesvedību krimināllietās pastiprina fakts, ka ļoti daudzos šīs kategorijas kriminālprocesos personas vaina tā arī netiek pierādīta. Tātad faktiski kriminālprocess notiek tikai par mantu un iespējamais personas vainīgums tiek izmantots tikai kā iegansts, lai kriminālprocesu vispār būtu iespējams uzsākt.

2. No šādas situācijas izriet nepieciešamība pēc personas pamattiesībām atbilstošāka regulējuma attiecībā uz pierādīšanas pienākumu sadalījumu un pierādīšanas standartu mantiskajos jautājumos.

3. No šādas situācijas izriet arī nepieciešamība tuvināt KPL 59. nodaļā paredzēto sevišķo

9 Neimanis J. Satversmes tiesas procesa tiesības. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2019, 217.–218. lpp.

procesa veidu vispārējam kriminālprocesam: atjaunot kasācijas instanci šajā procesā, piešķirt tiesai tiesības nosūtīt materiālus atpakaļ procesa virzītājam trūkumu novēršanai, skaidri noteikt, ka šajā procesā izmantojami visi pierādījumi, kuri tiek izmantoti vispārējā kārtībā izskatāmajā krimināllietā. Respektīvi, KPL 629. panta trešajā un ceturtajā daļā būtu vēlams nedaudz detalizētāka tiesas procesa reglamentācija.

4. Nebūtu lietderīgi procesā par noziedzīgi iegūtu mantu tiesu padarīt par procesa virzītāju. Taču tiesas pilnvaras būtu paplašināmas un precizējamas, ievērojot vispirms iepriekšējā 3. secinājumā minēto. Piemēram, tiesai procesā par noziedzīgi iegūtu mantu var piešķirt tiesības atcelt mantas arestu. Taču, ievērojot to, ka KPL 59. nodaļas process tomēr neizslēdz iespēju, ka pamatprocess turpināsies un tiks nodots tiesai, dažas procesa virzītāja pilnvaras šajā procesā nebūtu nododamas tiesai. Piemēram, tiesību apturēt procesu piešķiršana tiesai šajā sevišķajā

procesa veidā būtu pretrunā ar ideju, ka šis process vispār ticis uzsākts ar mērķi ātri atrisināt mantiskos jautājumus, lai nekavētu pamatprocesa virzību. Ieviešot šādu hipotētisko regulējumu, viena procesa vietā, kam pietrūkst virzības, izveidotos divi, kas esošo situāciju neuzlabotu, bet tikai degradētu.

5. Ar nožēlu ir jākonstatē, ka likumdevējs sasteigti un nereti bez pienācīgas apspriešanas iniciē un pieņem grozījumus, kuri rada personas pamattiesību aizskārums un nepareizu praksi tiesību normu piemērošanā. Savukārt uzlabojumi kriminālprocesuālajā regulējumā tiek veikti vien tad, ja tiesu prakse un Satversmes tiesas nolēmumi neatstāj likumdevējam citu izvēli.

6. Šādas politikas ietvarā pieņemtie grozījumi pārsvarā gadījumu nav un nebūs efektīvi no visiem viedokļiem: no likumdevēja iecerētā mērķa ("totāla konfiskācija"), no deklarētā mērķa ("ātrs process") un no taisnīga procesa nodrošināšanas viedokļa. ■

Mg. iur. Ērika Gribonika

Papildu toņi vai svaigs gleznojums: preventīvo pasākumu loma noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanas reformā

Ievziediem nobirstot, 2024. gada pavasara izskaņā veikta nozīmīga Eiropas Savienības (turpmāk – ES) tiesību aktu reforma noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanas (turpmāk – NILLN) jomā, pieņemot vairākus apjomīgus tiesību instrumentus.¹

Pašreizējo preventīvo NILLN regulējumu veido divas galvenās direktīvas – Direktīva 2015/849² (turpmāk – ceturta NILLN direktīva) un Direktīva 2018/843³ (turpmāk – piekta

NILLN direktīva). Lai gan Direktīva 2018/1673 par nelikumīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas apkarošanu ar krimināltiesībām (NILLN krimināltiesību direktīva)⁴ paliks spēkā,⁵ ceturto un piekto NILLN direktīvu aizstās jauns tiesību aktu kopums. Pienākumu veikt preventīvus pasākumus, proti, atbildīgo privātā sektora struktūru, jo īpaši finanšu nozares, pienākumus attiecībā uz NILLN turpmāk noteiks pirmais tieši piemērojamais tiesību akts – Regula 2024/1624⁶ (turpmāk – NILLN regula).⁷ Savukārt uzraudzības sistēma, tās organizatoriskie un institucionālie jautājumi, kas adresēti dalībvalstīm, to uzraudzības un finanšu izlūkošanas iestādēm,

1 Kopā NILLN jomā pieņemto instrumentu klāstā ietilpst četri tiesību akti, kas uzskatāmi par saskanīgu veselumu, ar ko izveido jaunu un stingrāku tiesībsardzības sistēmu ES. Iepriekš, tas ir, 2023. gada 31. maijā, jau tika pieņemta Eiropas Parlamenta un Padomes Regula (ES) 2023/1113 par līdzekļu un konkrētu kryptoaktīvu pārvedumiem pievienoto informāciju un ar ko groza Direktīvu (ES) 2015/849. Šī regula tiks piemērota, sākot ar 2024. gada 30. decembri.

2 Eiropas Parlamenta un Padomes 2015. gada 20. maija Direktīva (ES) 2015/849 par to, lai nepieļautu finanšu sistēmas izmantošanu nelikumīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanai vai teroristu finansēšanai, un ar ko groza Eiropas Parlamenta un Padomes Regulu (ES) Nr. 648/2012 un atceļ Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīvu 2005/60/EK un Komisijas Direktīvu 2006/70/EK.

3 Eiropas Parlamenta un Padomes 2018. gada 30. maija Direktīva (ES) 2018/843, ar ko groza Direktīvu (ES) 2015/849 par to, lai nepieļautu finanšu sistēmas izmantošanu nelikumīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanai vai teroristu finansēšanai, un ar ko groza Direktīvas 2009/138/EK un 2013/36/ES.

4 Eiropas Parlamenta un Padomes 2018. gada 23. oktobra Direktīva (ES) 2018/1673 par nelikumīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas apkarošanu ar krimināltiesībām.

5 Golonka A. The EU Project of the “Aml Package” – Reform or Revolution in the Field of Countering of Money Laundering. *Ius Novum*, 2024, Vol. 18 (2), p. 16.

6 Eiropas Parlamenta un Padomes 2024. gada 31. maija Regula (ES) 2024/1624 par to, lai nepieļautu finanšu sistēmas izmantošanu nelikumīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanai un teroristu finansēšanai.

7 Tosza S. Enforcement of international sanctions as the third pillar of the anti-money laundering framework. An unannounced effect of the AML reform and the Sanctions Directive. *New Journal of European Criminal Law*, 2024, p. 2.

tiks reglamentēti Direktīvā 2024/1640⁸ (turpmāk – sestā NILLN direktīva).⁹ Institucionāli reformēto NILLN sistēmu nostiprinās Regula 2024/1620¹⁰ (turpmāk – NILLN iestādes regula), izveidojot vienotu NILLN uzraudzības iestādi (turpmāk – NILLN iestāde), kuras mītne vieta būs Frankfurtē pie Mainas, Vācijā.¹¹

Taču pavasaris līdztekus regulējumam NILLN jomā nesis ievērojamus jaunumus arī ierobežojošo pasākumu jeb sankciju sfērā. Pieņemta Direktīva 2024/1226¹² (turpmāk – Sankciju direktīva), ar kuru saskaņotas definīcijas un sodi par sankciju pārkāpumiem, lai nodrošinātu, ka starptautisko sankciju izpildei visā ES var tikt izmantoti krimināltiesiska rakstura līdzekļi. Ar to sankciju pārkāpumi *expressis verbis* arī iekļauti noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas predikativu noziedzīgo nodarījumu sarakstā.¹³

Lai arī līdz iespējai vērtēt visu jaunpieņemto tiesību aktu piemērošanas pieredzi gaidāmi vēl pāris pavasari,¹⁴ no rakstītā burta izrietošas, šo tiesību aktu mijiedarbības rezultātā gaidāmās izmaiņas jau nodēvētas par jaunu – trešo

NILLN regulējuma pilāru.¹⁵ Līdz ar to raksta mērķis ir ieskicēt paredzēto izmaiņu aprises un pieņemto tiesību aktu savstarpējo sazeni, gūstot priekšstatu par to, cik lielā mērā NILLN sistēma turpmāk tiks izmantota sankciju piemērošanā un vai regulējuma pilnveide jau patiesi ir rezultējusies jaunā paradīgumā.

1. Galvenie triepieni NILLN reformā

Kopumā jaunais regulējums ir vērsts uz sadarbības un koordinācijas uzlabošanu starp dalībvalstīm,¹⁶ tādējādi veicinot finanšu noziegumu atklāšanu,¹⁷ apgrūtinot noziedzīgi gūtā labuma tālāku izmantošanu un uzlabojot joprojām satraucošo situāciju, ka konfiscēti tiek mazāk nekā 2 % no aplēstās noziedzīgi iegūtās peļņas.¹⁸

Centrālais jaunā regulējuma elements ir NILLN iestādes izveide.¹⁹ Ieceres izveidot NILLN iestādi katalizators ir bijusi identificētā nepieciešamība nodrošināt kvalitatīvu uzraudzību pārrobežu noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas gadījumos un vājo posmu ES uzraudzības regulējumā novēršana.²⁰

NILLN iestādes galveno uzdevumu vidū ietilpst gan tiešas uzraudzības īstenošana pār noteiktām ierobežota skaita kredītiestādēm un finanšu iestādēm ar augstu pārrobežu darbību un nelikumīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas finansēšanas riska profilu,²¹ gan arī ES dalībvalstu

8 Eiropas Parlamenta un Padomes 2024. gada 31. maija Direktīva (ES) 2024/1640 par mehānismiem, kas dalībvalstīm jāievieš, lai nepieļautu finanšu sistēmas izmantošanu nelikumīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanai vai teroristu finansēšanai, un ar ko groza Direktīvu (ES) 2019/1937 un ar ko groza un atceļ Direktīvu (ES) 2015/849.

9 Tosza S. (2024), pp. 2, 9.

10 Eiropas Parlamenta un Padomes 2024. gada 31. maija Regula (ES) 2024/1620, ar ko izveido iestādi nelikumīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanas un terorisma finansēšanas novēršanai un groza Regulas (ES) Nr. 1093/2010, (ES) Nr. 1094/2010 un (ES) Nr. 1095/2010.

11 Golonka A. (2024), p. 6.

12 Eiropas Parlamenta un Padomes 2024. gada 24. aprīļa Direktīva (ES) 2024/1226 par noziedzīgu nodarījumu un sodu noteikšanu attiecībā uz Savienības ierobežojošo pasākumu pārkāpumiem un ar ko groza Direktīvu (ES) 2018/1673.

13 Tosza S. (2024), p. 1.

14 NILLN regula daļēji tiks piemērota no 2027. gada 10. jūlija, izņemot noteikumus par futbola aģentu un profesionālo futbola klubu (attiecībā uz noteiktiem darījumu veidiem) iekļaušanu atbildīgo subjektu lokā, kurus sāks piemērot no 2029. gada 10. jūlija (90. pants); NILLN direktīva transponējama līdz 2027. gada 10. jūlijam (78. panta pirmā daļa); NILLN iestādes regulu piemēros no 2025. gada 1. jūlija (108. pants); Sankciju direktīva transponējama līdz 2025. gada 20. maijam (20. panta pirmā daļa).

15 Skat.: Tosza S. (2024), p. 1.

16 Golonka A. (2024), p. 16.

17 Pavlidis G. The birth of the new anti-money laundering authority: harnessing the power of EU-wide supervision. *Journal of Financial Crime*, 12.03.2024., Vol. 31 (2).

18 Andrulakis I. Recovery of Proceeds from Crime: Time to Upgrade the Existing European Standards? *Eucrim*, 2024, Vol. 4/2023, p. 361.

19 Pavlidis G. (12.03.2024.).

20 Komisijas paziņojums par Rīcības plānu attiecībā uz visaptverošu Savienības politiku nelikumīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanai (2020/C 164/06). OV C 164/21, 13.05.2020., 21.–33. lpp.

21 NILLN iestādes regulas 3. iedaļa.

uzraugošo un finanšu izlūkošanas iestāžu darbības pārraudzīšana, koordinēšana, atbalsta un sadarbības mehānismu ieviešana, nodrošinot saskaņotu pieeju NILLN jomā visā ES.²²

Tāpat NILLN iestāde būs tiesīga izmeklēt iespējamus pārkāpumus uzraudzības standartu un prakses jomā un piemērot sodus vai uzdot novērst pieļautos pārkāpumus.²³ Iecerēts, ka NILLN iestāde sniegs arī intelektuālo atbalstu, pilnveidojot regulējumu un tā piemērošanas praksi – izstrādās uzraudzības un īstenošanas tehniskos standartus, pieņems pamatnostādnes, izdos vadlinijas, ieteikumus un atzinumus.²⁴

NILLN iestādes regulā iekļautais regulējums ir plašs un pirmšķietami pietiekams, lai NILLN iestāde pēc darbības uzsākšanas veiktās dalībvalstu iestāžu koordinācijas ietvaros spētu nodrošināt, ka nozares tiesību normas tiek atbilstoši un konsekventi interpretētas visā ES teritorijā. Tādējādi sperts nepieciešamais pirmais solis, lai izdotos izveidot integrētu NILLN uzraudzības sistēmu visā ES.²⁵

Pamatā organizatoriskos un institucionālos jautājumus aptverošajā sestajā NILLN direktīvā iekļauti skaidrāki noteikumi attiecībā uz risku novērtēšanu,²⁶ kā arī paplašināta Eiropas Komisijas veicamā riska novērtējuma joma, iekļaujot arī riskus, kas saistīti ar mērķtiecīgu finanšu sankciju neīstenošanu vai izvairīšanos no tām. Ik pēc četriem gadiem nacionālā līmenī būs veicams šo risku novērtējums, ziņojumu rezultātus darot pieejamus NILLN iestādei.²⁷

Vairākas prasības sestajā NILLN direktīvā vērstas uz lielāku atklātību un informācijas

pieejamību. Turpmāk nodrošināma tūlītēja un tieša piekļuve finanšu izlūkošanas iestādēm, kā arī citām kompetentajām iestādēm un atbildīgajiem subjektiem patieso labuma guvēju informācijas reģistrā ietvertajām ziņām, kā arī informācijai, kas ļauj identificēt nekustamo īpašumu un šī īpašuma faktiskos īpašniekus, tostarp informācijai, kas vajadzīga, lai identificētu un analizētu darījumus, kas saistīti ar nekustamo īpašumu.²⁸ Tāpat nodrošināma pieeja ziņām par fiziskajām vai juridiskajām personām, kuru kontrolē atrodas bankas maksājumu konti, tostarp vērtspapīru konti, seifi un kriptotoaktīvu konti (maki), kuri vairs nevarēs būt anonīmi.²⁹

Sankcijas ir efektīvas tikai tad, ja tās ir sarežģīti vai nesamērīgi dārgi apiēt, kā arī to pārkāpšanas gadījumā tiek piemērots efektīvs, samērīgs un pietiekami atturošs sods.

Esošie banku kontu reģistri tiks savstarpēji savienoti, kas finanšu izlūkošanas iestādēm nodrošinās ātrāku piekļuvi informācijai par banku kontiem un seifiem. Attiecīgās ziņas būs pieejamas arī tiesībaizsardzības iestādēm, kas paātrinās izmeklēšanu un noziedzīgi iegūtu līdzekļu atgūšanu pārrobežu lietās.³⁰

Ņemot vērā tiešās piemērojamības priekšrocības, NILLN regula aptver lielāko daļu no gaidāmā ES preventīvā regulējuma. Salīdzinot ar līdzšinējo tiesisko ietvaru, NILLN regula paplašina atbildīgo subjektu loku, tostarp aptverot personas, kas tirgo augstas vērtības

22 NILLN iestādes regulas 4.–6. iedaļa.

23 NILLN iestādes regulas 6. panta pirmā daļa, 17.–21. pants un 22.–23. pants.

24 NILLN iestādes regulas 7. iedaļa; Pavlidis G. (12.03.2024.).

25 Bergström M. The EU's Fight against Money Laundering and Terrorist Financing in a Digital and Fragmented World. In: *The Borders of the European Union in a Conflictual World Interdisciplinary European Studies*. Palgrave Macmillan, 2024, p. 195.

26 Wahl T. *New Anti-Money Laundering Directive (AMLD 6)*. Eucrium, 2024, Vol. 2/2024.

27 Sestās NILLN direktīvas 7.–8. pants.

28 Skat., piemēram: Wirtz J., Cefaro D., Febbi S., Genovese T.A., Pavliouk E. *EU AML Package – a new adventure begins*. Bird&Bird, 19.07.2024. Pieejams: <https://www.twobirds.com/en/insights/2024/global/eu-aml-package---a-new-adventure-begins> [skatīts 20.09.2024.].

29 Sestās NILLN direktīvas II nodaļa.

30 Bergström M. (2024), pp. 195–196.

preces, kriptoaktīvu pakalpojumu sniedzējus, pūļa finansējuma platformas, hipotekāro kredītu starpniekus un patēriņa kredītu sniedzējus, kas nav finanšu iestādes, profesionālus futbola klubus un futbola aģentus, kā arī personas, kas piedāvā pakalpojumus trešo valstu valstspiederīgajiem, kuri vēlas iegūt uzturēšanās tiesības kādā no ES dalībvalstīm apmaiņā pret jebkāda veida ieguldījumu.³¹ Turklāt NILLN regula detalizētāk nosaka tās iekšējās politikas procedūras, kas jāpieņem atbildīgajiem subjektiem, lai identificētu, mazinātu un novērstu riskus savās darbībās.³²

Jācer, ka nepieciešamība veikli rast risinājumu sankciju efektivitātei un konsekventai izpildei neizrādīsies pamats sasteigtam un piemērošanā sarežģītam regulējumam.

NILLN regula paplašina, diferencē attiecībā uz konkrētām situācijām un klientu veidiem un nosaka stingrākas prasības attiecībā uz pienākumu veikt klientu uzticamības pārbaudes.³³ Cita starpā, atbildīgajiem subjektiem būs jāpārbauda, vai pret klientu vai tā patieso labuma guvēju ir noteiktas mērķtiecīgas finanšu sankcijas.³⁴ Tādējādi pirmo reizi starp šiem pienākumiem iekļauti arī uzticamības pārbaudes pienākumi attiecībā uz starptautiskajām sankcijām.³⁵

31 NILLN regulas 3. pants.

32 NILLN regulas 1. iedaļa; Wahl T. The EU's New AML Single Rulebook Regulation. Eucriam, 2024, Vol. 2/2024.

33 Anti-money laundering: Council and Parliament strike deal on stricter rules. Council of the European Union, 18.01.2024. Pieejams: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2024/01/18/anti-money-laundering-council-and-parliament-strike-deal-on-stricter-rules/> [skatīts 20.09.2024.].

34 NILLN regulas III nodaļa.

35 Tosza S. (2024), p. 1.

Kopumā reformētais regulējums šobrīd tiek vērtēts kā sarežģīts un ievērojamu pienākumu nastu uzliekošs, kas kļūs vēl apjomīgāka detalizētības dēļ, darbu uzsākot NILLN iestādei.³⁶ Tomēr vienlaikus, ES tiesiskais regulējums NILLN jomā, nenoliedzami, tiek stiprināts, it sevišķi ņemot vērā jaunus izaicinājumus – gan tādus, kas saistīti ar tehnoloģiskajām inovācijām, piemēram, virtuālajām valūtām,³⁷ gan Krievijas militārās agresijas pret Ukrainu radīto jauno tiesisko realitāti un nepieciešamību nodrošināt pieņemto sankciju efektivitāti.

2. Sankciju direktīvas skice

Lai gan sankcijas jau ilgāku laiku ir bijušas būtiska ES ārpolitikas un drošības politikas instrumentu kopuma sastāvdaļa,³⁸ Sankciju direktīva pamatā ir reakcija uz Krievijas agresijas karu pret Ukrainu.³⁹ Kopš 2022. gada 24. februāra ES ir vērienīgi paplašinājusi pieņemto sankciju skaitu.⁴⁰ Pašlaik ES sankcijas pret Krieviju ietver pasākumus, kas vērsti pret konkrētām personām, noteiktām nozarēm, vai pasākumus,

36 Tosza S. (2024), p. 13.

37 Bergström M. (2024), p. 196.

38 EU sanctions: Council finalises position on law that aligns penalties for violations. Council of the European Union, 09.06.2023. Pieejams: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2023/06/09/eu-sanctions-council-finalises-position-on-law-that-aligns-penalties-for-violations/> [skatīts 20.09.2024.].

39 Priekšlikums Padomes lēmumam, ar ko Līguma par Eiropas Savienības darbību ("LESD") 83. panta 1. punktā noteiktajām noziegumu jomām pievieno Savienības ierobežojošo pasākumu pārkāpumus. Eiropas Komisija, 25.05.2022. COM(2022) 247 final 2022/0176(NLE).

40 Opinion of the European Banking Authority on money laundering and terrorist financing risks affecting the EU's financial sector. EBA/Op/2023/08, 13.07.2023., p. 13. Pieejams: https://www.eba.europa.eu/sites/default/files/document_library/Publications/Opinions/2023/1058335/EBA%20Op%202023%2008%20Opinion%20on%20MLTF%20risks%20EBA%20REP%202023%2021.pdf [skatīts 20.09.2024.]; Komisijas ziņojums Eiropas Parlamentam un Padomei par novērtējumu attiecībā uz pārrobežu darbībām piemītošajiem nelikumīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas riskiem, kuri skar iekšējo tirgu. Eiropas Komisija, 27.10.2022., COM(2022) 554 final. Pieejams: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/HTML/?uri=CELEX:52022DC0554> [skatīts 20.09.2024.].

kas skar atsevišķas teritorijas, un šīs sankcijas ir nozīmīga daļa no visaptverošās ES ekonomiskās reakcijas uz Krievijas karu pret Ukrainu.⁴¹ Tomēr sankcijas ir efektīvas tikai tad, ja tās ir sarežģīti vai nesamērīgi dārgi apiet,⁴² kā arī to pārkāpšanas gadījumā tiek piemērots efektīvs, samērīgs un pietiekami atturošs sods.⁴³

Tāpat kā daudzās citās ES darbības jomās, par sankciju īstenošanu galvenokārt ir atbildīgas dalībvalstis.⁴⁴ Vērtējot sankciju, kas piemērotas pēc Krievijas iebrukuma Ukrainā, efektivitāti, secināts, ka tās ir tikai daļēji veiksmīgas – ar salīdzinoši nelielu negatīvu ietekmi uz Krievijas ekonomiku.⁴⁵ Turklāt Eiropas Komisija atzinusi, ka sankcijas tiek izpildītas nekonsekventi.⁴⁶

Eiropas Banku iestāde 2023. gada atzinumā uzsvērusi, ka palielinājies risks, ka finanšu iestādes tiek izmantotas, lai apietu sankcijas, taču dalībvalstu pieejas sankciju piemērošanā nav saskaņotas, atsevišķās dalībvalstīs kontroles pasākumiem vispār netiekot uzraudzītiem.⁴⁷

Savukārt regulējuma trūkums ne vien palielina sankciju apiešanas risku, bet noteiktos gadījumos finanšu iestāžu klientiem, kas saistīti ar Krieviju un Baltkrieviju, nozīmē arī piekļuves zaudēšanu pakalpojumiem, finanšu iestādēm izvēloties samazināt risku un darījumattiecības neveidot vai pārtraukt.⁴⁸

Lai arī lielākā daļa ES dalībvalstu tiesību aktos par sankciju pārkāpumiem jau šobrīd paredzēta kriminālatbildība,⁴⁹ trīspadsmit dalībvalstīs atbildība tiek diferencēta – atkarībā no pārkāpuma smaguma var piemērot administratīvo atbildību vai kriminālatbildību. Savukārt Slovākijā un Spānijā paredzēta tikai administratīvā atbildība.⁵⁰ Tādējādi ne vien vienota preventīvā regulējuma trūkums, bet arī saskaņotas reakcijas uz pārkāpumiem neesība rada nevienlīdzīgas izpildes iespēju un mazina sankciju efektivitāti visā ES teritorijā.⁵¹

Minēto apstākļu kontekstā Eiropas Komisija 2022. gada decembrī iesniedza priekšlikumu direktīvai⁵² ar mērķi risināt sankciju nekonsekventas, atšķirīgas vai pat neesošas izpildes problēmu dalībvalstu līmenī,⁵³ kam sekoja ES Padomes lēmums,⁵⁴ ar kuru sankciju pārkāpumi tika iekļauti Līguma par ES darbību 83. panta 1. punktā ietvertajā noziedzīgo nodarījumu uzskaitījumā, kuru saskaņošana ir ES

41 Tosza S. (2024), p. 4.

42 Nyreröd T., Drendadak S., Spagnolo G. Money laundering and sanctions enforcement: large rewards, leniency and witness protection for whistleblowers. *Journal of Money Laundering Control*, 2023, Vol. 26 (5), 912.–913. lpp.

43 Sankciju direktīvas preambulas 3. punkts; Prosecution of sanctions (restrictive measures) violations in national jurisdictions: A comparative analysis. Eurojust, 2021, p. 22. Pieejams: https://www.eurojust.europa.eu/sites/default/files/assets/genocide_network_report_on_prosecution_of_sanctions_restrictive_measures_violations_23_11_2021.pdf [skatīts 20.09.2024.].

44 Smits R. Financial sanctions: the development of an EU practice. In: *International Sanctions: Monetary and Financial Law Perspectives*. Leiden: Brill Nijhoff, 2024, p. 92.

45 Khort I. The Sanctions Principles-Based Regulation: A Blueprint for a New Approach for the EU Sanctions Policy (Part I). *European Company and Financial Law Review*, 2024, Vol. 21 (2), p. 192.

46 Priekšlikums Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīvai par noziedzīgu nodarījumu un sodu definēšanu attiecībā uz Savienības ierobežojošo pasākumu pārkāpumiem. Eiropas Komisija, 02.12.2022., COM(2022) 684 final 2022/0398(COD). Pieejams: <https://www.eumonitor.eu/9353000/1/j9wik7m1c3gyxp/vlji5yjkzr> [skatīts 20.09.2024.].

47 Opinion of the European Banking Authority on money laundering and terrorist financing risks affecting the EU's financial sector. *EBA/Op/2023/08*, 13.07.2023., p. 9.

48 *Ibid.*, p. 13.

49 Tikai kriminālatbildība par sankciju pārkāpumiem paredzēta 12 ES dalībvalstu nacionālajos tiesību aktos (tās ir, Latvija, Kipra, Dānija, Somija, Francija, Horvātija, Ungārija, Luksemburga, Malta, Nīderlande, Portugāle, Zviedrija).

50 Prosecution of sanctions (restrictive measures) violations in national jurisdictions: A comparative analysis. Eurojust, 2021, p. 22.

51 Khort I. (2024); Tosza S. (2024), pp. 6–7.

52 Priekšlikums Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīvai par noziedzīgu nodarījumu un sodu definēšanu attiecībā uz Savienības ierobežojošo pasākumu pārkāpumiem. Eiropas Komisija, 02.12.2022., COM(2022) 684 final 2022/0398(COD).

53 Smits R. (2024), pp. 97–98.

54 Eiropas Savienības Padomes 2022. gada 28. novembra lēmums 2022/2332 par Savienības ierobežojošo pasākumu pārkāpumu noteikšanu par noziegumu jomu, kas atbilst Līguma par Eiropas Savienības darbību 83. panta 1. punktā noteiktajiem kritērijiem. *OV L 308/18*, 29.11.2024., 18.–21. lpp.

kompetencē.⁵⁵ Veicot grozījumus, ES ieguva kompetenci definēt noziedzīgus nodarījumus un sodus sankciju jomā,⁵⁶ kas izmantota, pieņemot Sankciju direktīvu.

Sankciju direktīva paredz pienākumu noteikt kriminālatbildību par ES sankciju pārkāpšanu, apiešanu vai pienākumu nepildīšanu, ja tas veikts ar nodomu (tiši).⁵⁷ Izņēmums paredzēts attiecībā uz aizlieguma sniegt starpniecības vai cita veida pakalpojumus, tirgot, importēt, eksportēt, pārdot, pirkt, nodot, pārvest tranzītā vai transportēt militārās vai divējāda lietojuma preces. Šādā gadījumā atbildība nosakāma arī par rupju neuzmanību.⁵⁸ Tāpat kriminalizējama līdzdalība attiecīgajās darbībās vai to mēģinājums.⁵⁹

Ne vien vienota preventīvā regulējuma trūkums, bet arī saskaņotas reakcijas uz pārkāpumiem neesība rada nevienlīdzīgas izpildes iespēju un mazina sankciju efektivitāti visā ES teritorijā.

Vienlaikus Sankciju direktīvā noteiktas tiesības atturēties no darbību kriminalizēšanas, ja līdzekļu, preču, pakalpojumu, darbību, darījumu vērtība nesasniedz 10 000 eiro. Tomēr dalībvalstīm ir jānodrošina, ka gadījumā, ja šis sliekšnis tiks sasniegts vairāku savstarpēji

saistītu un viena veida darbību rezultātā, personu sauks pie kriminālatbildības. Šī mantiskā rakstura robežvērtība neattiecas uz ceļošanas aizliegumu pārkāpumiem.⁶⁰

Sankciju direktīvā ietvertās prasības vērstas gan uz fizisku, gan juridisku personu pārkāpumiem. Tāpat abām grupām, lai sasniegtu efektīvu, preventīvu un samērīgu sodu līmeni, ir noteikti pieļaujami zemākie maksimālie brīvības atņemšanas sodi.⁶¹ Savukārt efektīvai izmeklēšanai – minimālie noilguma termiņi.⁶²

Uzsvērts dalībvalstu pienākums īstenot pasākumus, kas ļautu iesaldēt un konfiscēt noziedzīgu nodarījumu rīkus un noziedzīgi iegūtus līdzekļus, kā arī līdzekļus vai saimnieciskos resursus, uz kuriem attiecas sankcijas.⁶³ Saskaņā ar NILLN krimināltiesību direktīvu ES sankciju pārkāpšana tagad ir arī noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanas predikatīvais nodarījums.⁶⁴ Vienlaikus gan norādāms, ka NILLN krimināltiesību direktīvas 2. pantā arī pirms Sankciju direktīvas pieņemšanas varēja tikt ielasīti sankciju pārkāpumi, ja nacionālajās tiesībās par to bija paredzēta atbildība un piemērojams maksimālais brīvības atņemšanas sods, ilgāks par vienu gadu, vai minimālais brīvības atņemšanas sods – ilgāks par sešiem mēnešiem.

Atbildība par sankciju pārkāpumiem Krimināllikuma⁶⁵ 84. pantā tika ietverta jau tiesību akta pamata redakcijā, turklāt šobrīd spēkā esošā redakcija aptver Sankciju direktīvas pamata prasības attiecībā uz nodarījumu sastāvu veidojošajām objektīvās puses pazīmēm.⁶⁶ Tomēr šajā laikā atbilstoši publiski pieejamai informācijai pieņemti un spēkā stājušies nolēmumi

55 Priekšlikums Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīvai par noziedzīgu nodarījumu un sodu definēšanu attiecībā uz Savienības ierobežojošo pasākumu pārkāpumiem. Eiropas Komisija, 02.12.2022., COM(2022) 684 final 2022/0398(COD), 4. lpp.; Wahl T. New Directive Criminalises Violation/ Circumvention of EU Restrictive Measures. *Eucrim*, 09.07.2024., Vol. 1/2024.

56 Tosza S. (2024), p. 7.

57 Sankciju direktīvas 3. panta pirmā daļa.

58 Sankciju direktīvas 3. panta trešā daļa.

59 Sankciju direktīvas 1. un 4. pants.

60 Sankciju direktīvas 3. panta otrā daļa; Wahl T. (09.07.2024.).

61 Sankciju direktīvas 5. un 7. pants.

62 Sankciju direktīvas 11. pants.

63 Sankciju direktīvas 10. pants.

64 Sankciju direktīvas 18. pants; Wahl T. (09.07.2024.).

65 Krimināllikums. Latvijas Vēstnesis, 08.07.1998., Nr. 199/200.

66 Pārskatāma nacionālā regulējuma piemērotība visos gadījumos izvirzītajām nodarījuma subjektīvās puses un zemāko pieļaujamo maksimālo sodu prasībām.

tikai septiņās krimināllietās.⁶⁷ Visos gadījumos atbildība iestājusies par ES noteikto sankciju pārkāpumiem vai šādu pārkāpumu mēģinājumu. Piecās no septiņām lietām līdztekus fiziskās personas atbildībai, piemēroti arī piespiedu ietekmēšanas līdzekļi juridiskām personām. Taču līdz šim nevienā gadījumā nav vērtēta tālākā rīcība ar sankcionēto vai sankcijām pakļauto personu mantisko labumu (līdzekļiem), lai arī Latvijā ir īstenota visu predikatīvo noziedzīgo nodarījumu pieeja.⁶⁸ Proti, predikatīvais jeb ģenerējošais nodarījums jau šobrīd var būt jebkurš mantiska rakstura noziedzīgs nodarījums, tostarp sankciju pārkāpums, kas līdz šim praksē (krimināllietas ietvaros) nav ticis konstatēts.

3. Sankciju direktīvas un NILLN ietvara mijiedarbība

Jaunpieņemtais tiesiskais ietvars NILLN jomā un Sankciju direktīva saplūst gan preventīvajā, gan represīvajā regulējuma daļā. NILLN regulā, definējot jēdzienu “noziedzīga darbība”, izmantota norādes norma,⁶⁹ atsaucoties uz NILLN krimināltiesību direktīvā⁷⁰ lietoto jēdzienu. Šis jēdziens, pieņemot Sankciju direktīvu, tika paplašināts, tā tvērumā iekļaujot sankciju pārkāpumus.⁷¹ Līdz ar to faktiski jaunpieņemtajos NILLN jomas tiesību aktos sankcijas minētas ne vien tieši, bet arī jēdziena “noziedzīga dar-

67 Rīgas pilsētas tiesas 2023. gada 17. oktobra spriedums lietā Nr. 11840004022; Rīgas pilsētas tiesas 2023. gada 30. oktobra spriedums lietā Nr. 18400001223; Rīgas rajona tiesas 2022. gada 28. janvāra spriedums lietā Nr. 11840002219; Rīgas pilsētas tiesas 2023. gada 20. februāra spriedums lietā Nr. 11840002122; Daugavpils tiesas 2023. gada 14. aprīļa spriedums lietā Nr. 15840042122; Rīgas pilsētas tiesas 2023. gada 26. jūnija spriedums lietā Nr. 12502002122; Rīgas pilsētas tiesas 2023. gada 25. oktobra spriedums lietā Nr. 12502002222.

68 Juriss J. Noziedzīgi iegūtas mantas konfiskācija un legalizēšanas sastāva pierādīšana stand alone gadījumos. Jurista Vārds, 14.11.2023., Nr. 46/47.

69 NILLN regulas 2. panta 1. punkta 3) apakšpunkts.

70 NILLN krimināltiesību direktīvas 2. panta 1. punkta w) apakšpunkts.

71 Sankciju direktīvas 18. pants.

bība” saturā attiecībā uz sankciju pārkāpuma rezultātā gūtā mantiskā labuma (līdzekļu) legalizāciju.⁷²

Tiek uzsvērts, ka NILLN preventīvās sistēmas ietvaros tas nozīmē būtisku atbildīgo subjektu uzticamības pārbaudes pienākumu palielināšanos, kas jo īpaši NILLN regulējuma uz risku orientētās pieejas dēļ ietekmēs arī to klientus, kuri ne vienmēr darbojas ar aktīviem, uz kuriem attiecas sankcijas.⁷³ Tādējādi salīdzinoši vienkāršo personas identitātes atbilstības pārbaudīšanu sankciju sarakstā minētajam un (nepieciešamības gadījumā) aktīvu iesaldēšanu aizstās ievērojami komplicētākie NILLN atbilstības pienākumi, kas var nozīmēt kā klienta identitātes, tā arī līdzekļu un labklājības izcelsmes pārbaudi.⁷⁴

Reformētais regulējums šobrīd tiek vērtēts kā sarežģīts un ievērojamu pienākumu nastu uzliekošs, kas kļūs vēl apjomīgāka detalizētības dēļ, darbu uzsākot NILLN iestādei.

Līdztekus gan norādāms, ka atbilstoši Eiropas Banku iestādes sniegtajām ziņām, reaģējot uz mēroga un apjoma ziņā strauji pieaugošajām ES sankcijām, daļa finanšu iestāžu, nepastāvot vienotam regulējumam, jau patstāvīgi novirzījušas resursus sankciju ievērošanas kontrolei un to apiešanas mazināšanai. Sarežģījumus radījusi tieši tiesiskā nenoteiktība saskaņota regulējuma trūkuma dēļ,⁷⁵ ko pieņemtais regulējums iecerējis risināt.

72 Tosza S. (2024), p. 10.

73 Tosza S. (2024), p. 1.

74 Tosza S. (2024), p. 17.

75 Opinion of the European Banking Authority on money laundering and terrorist financing risks affecting the EU's financial sector. EBA/Op/2023/08, 13.07.2023., p. 9.

Sankciju ietveršana noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas predikatīvo nodarījumu klāstā ir raisījusi pārdomas arī par iespējamu paradigmas maiņu, ievērojot, ka NILLN sistēmas pamatmērķis ir “netirās naudas” izņemšana no likumīgās aprites, taču sankciju pārākāpumu rezultātā mantiskais labums (līdzekļi) neesot uzskatāms par “netīru” tādā pašā izpratnē, kā citi noziedzīgi iegūti līdzekļi, jo nav iegūti no nozieguma.⁷⁶

Predikatīvais jeb ģenerējošais nodarījums jau šobrīd var būt jebkurš mantiska rakstura noziedzīgs nodarījums, tostarp sankciju pārākāpums, kas līdz šim praksē (krimināllietas ietvaros) nav ticis konstatēts.

Sankciju piemērošana ir reakcija uz iespējamu starptautisko tiesību pārākāpumu, ko izdarījusi trešā valsts vai subjekts.⁷⁷ ES sankciju mērķis ir divējāds – reakcija uz ES trešās puses izdarītu starptautiskas normas pārākāpumu un ES mērķu sasniegšana kopējās ārpolitikas un drošības politikas jomā.⁷⁸ Pieņemot Sankciju direktīvu, atzīts, ka minēto mērķu sasniegšanai

76 Tosza S. (2024), p. 19.

77 Beacillon C. Restrictive Measures As Tools of EU Foreign and Security Policy: Promoting EU Values, from Antiterrorism to Country Sanctions. In: EU Law Enforcement: The Evolution of Sanctioning Powers. London: Routledge, 2021, p. 189.

78 Ibid., p. 196.

ES piemīt būtiska, krimināltiesiski aizsargājama vērtība (interese). Tādējādi mantiskais labums (līdzekļi), kas pakļauts sankcijai kā važām, kļūs “tikpat netīrs” kā cita noziedzīgi iegūta manta, ja prettiesiski tā no šīm sankcijas važām tiek atbrīvota.⁷⁹ Savukārt turpmākā rīcība ar to vērtējama noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas kontekstā.

Līdz ar to, izvairoties no padziļinātas noziedzīgu nodarījumu objektu analīzes, piesardzīgi norādāms, ka sankciju pārākāpšanas kā noziedzīga nodarījuma pievienošana predikatīvajiem nodarījumiem pati par sevi vēl nav pietiekams apsvērums secinājuma izdarīšanai par NILLN sistēmas mērķa maiņu. Taču NILLN iestādes izveide un NILLN atbilstības prasību attiecināšana uz tik būtisku un apjomā ievērojamu sistēmu kā ES preventīvajiem pasākumiem jeb sankcijām un to pārākāpumiem liecina vismaz par tālejošu toņu paletes maiņu.

4. Nobeiguma vietā

Pavasārī gleznots ir daudz un tverti ir tehnoloģisko izaicinājumu un ģeopolitisko notikumu diktēti spilgtākie toņi. To nozīmes un ietekmes vērtēšanai nepieciešams laiks – gan pieņemto tiesību aktu satura padziļinātai izpētei, ieviešanai un piemērošanai, gan arī jaunās NILLN iestādes ietekmes un devuma apzināšanai un novērtēšanai. Tomēr jācer, ka nepieciešamība veikli rast risinājumu sankciju efektivitātei un konsekventai izpildei neizrādīsies pamats sasteigtam un piemērošanā sarežģītam regulējumam. ■

79 Līdzīga situācija veidojas, piemēram, izvairoties no nodokļu nomaksas (Krimināllikuma 218. pants).

Sanita Bokta-Strautmane

Zvērināta advokāte

Nekustamā īpašuma iznomātājs kā Novēršanas likuma subjekts

EST sprieduma prejudiciālā nolēmuma lietā Nr. C-22/23 apskats

Nekustamā īpašuma, kurā nomnieks ar iznomātāja piekrišanu reģistrē savu juridisko adresi un veic darījumus, īpašnieks iznomātājs nav atzīstams par subjektu Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma un proliferēšanas finansēšanas novēršanas likuma (turpmāk – Novēršanas likums) 3. panta pirmās daļas 5. punkta izpratnē – šāda atziņa izriet no 2024. gada 18. aprīlī Eiropas Savienības Tiesas (turpmāk – EST) pieņemtā prejudiciālā nolēmuma lietā C-22/23. Šajā materiālā sniegts sprieduma apskats, tai skaitā akcentējot šīs lietas ģenerālvokāta un EST sniegtās būtiskākās atziņas.

2024. gada 18. aprīlī EEST (Pirmā palāta) pieņēma prejudiciālu nolēmumu lietā C-22/23 sakarā ar Administratīvās rajona tiesas 2023. gada 18. janvāra lēmumā iekļauto lūgumu EST tiesvedībā par SIA “Citadeles nekustamie īpašumi” pieteikumu par Valsts ieņēmumu dienesta lēmuma atcelšanu. Lietā tika skatīts jautājums par to, vai nekustamā īpašuma īpašnieka iznomātāja sniegta rakstveida piekrišana nomniekam iznomātajās telpās reģistrēt tā juridisko adresi veido plašāku nomniekam sniegto

pakalpojumu klāstu kā tikai telpu iznomāšanas pakalpojums. Proti, vai šāda darbība atbilst Novēršanas likuma 1. panta 10. punktā ietvertajai juridiska veidojuma vai juridiskas personas dibināšanas un darbības nodrošināšanas pakalpojumu sniedzēja definīcijai, kas ieviesta atbilstoši Direktīvas Nr. 2015/849 3. panta 7. punktam, kas definē “trasta un uzņēmuma pakalpojuma sniedzēju”, uz kuru kā atbildīgo personu (nacionālajā likumdošanā – Novēršanas likuma subjektu) attiecināma Novēršanas likuma un Starptautisko un Latvijas Republikas nacionālo sankciju likuma (turpmāk – Sankciju likums) prasību izpilde?

Lietas faktiskie apstākļi

Latvijas komercsabiedrība – SIA “Citadeles nekustamie īpašumi” kā savas saimnieciskās darbības veidus reģistrējusi sava nekustamā īpašuma pirkšanu un pārdošanu, kā arī sava nekustamā īpašuma izīrēšanu/iznomāšanu un pārvaldīšanu.

Valsts ieņēmumu dienesta (turpmāk – VID) Nelegāli iegūtu līdzekļu legalizācijas novēršanas pārvalde laika periodā no 2021. gada 14. septembra līdz 2022. gada 4. februārim veica pieteicējas pārbaudi noziedzīgi iegūtu līdzekļu

legalizācijas novēršanas jomā. Pārbaudē tika konstatēts, ka komercsabiedrība ir iznomājusi tās īpašumā esošo īpašumu arī juridiskām personām un juridiskiem veidojumiem, kuri iznomātajās telpās ir reģistrējuši savas juridiskās adreses. VID ieskatā, šāda rīcība atbilst Novēršanas likuma 1. panta 10. punktā ietvertajām juridiska veidojuma vai juridiskas personas dibināšanas un darbības nodrošināšanas pakalpojumu sniedzēja pazīmēm, līdz ar to komercsabiedrība esot atzīstama par Novēršanas likuma subjektu saskaņā ar Novēršanas likuma 3. panta pirmās daļas 5. punktu. Vienlaikus pārbaudē konstatēts, ka komercsabiedrība nav reģistrējusi tādu saimnieciskās darbības veidu kā “juridiska veidojuma vai juridiskas personas dibināšanas un darbības pakalpojumu sniedzējs”, un līdz ar to nebija pildījusi Novēršanas likuma tiesību normās ietvertos pienākumus.

Pamatojoties uz pārbaudē konstatēto, VID Nelegāli iegūtu līdzekļu legalizācijas novēršanas pārvalde pieteicējai uzlika soda naudu 1000 eiro apmērā par Novēršanas likumā un Sankciju likumā noteikto prasību neievērošanu. Komercsabiedrība, uzskatot, ka šajā gadījumā kompetentā iestāde kļūdaini ir atzinusi pieteicēju par Novēršanas likuma subjektu, sākotnējo lēmumu apstrīdēja VID ģenerāldirektorei, to pamatojot ar turpmāko.

Komercsabiedrība savas saimnieciskās darbības ietvaros nodarbojas tikai ar sava nekustamā īpašuma iznomāšanu un apsaimniekošanu, nepiedaloties citu personu saimnieciskajā darbībā un darījumos. Noslēgtajos nomas līgumos tiesības nomniekiem reģistrēt juridisko adresi ir paredzētas tikai kā viena no nomnieka tiesībām, kas cieši saistīta ar telpu lietošanas mērķi un tiesībām nomniekam gūt no iznomātās telpas labumu.

Tā kā VID ģenerāldirektore VID Nelegāli iegūtu līdzekļu legalizācijas novēršanas pārvaldes lēmumu atstāja negrozītu, komercsabiedrība vērsās ar pieteikumu Administratīvajā rajona tiesā.

Lai nodrošinātu Savienības tiesību saskaņīgu un vienveidīgu interpretāciju, Administratīvās rajona tiesa iesniedza lūgumu Līguma par Eiropas Savienības darbību 267. pantā

paredzētās prejudiciālā nolēmuma procedūras ietvaros – tiesa 2023. gada 18. janvārī pieņēma lēmumu¹ par jautājumu prejudiciāla nolēmuma pieņemšanai uzdošanu EST, kur pamatjautājums bija šāds: vai Direktīvas 2015/849² 3. panta 7. punkta c) apakšpunktā noteiktais jēdziens “uzņēmuma pakalpojuma sniedzējs” ir interpretējams tādējādi, ka tas ir atsevišķs pakalpojums, kas nav no sava īpašuma iznomāšanas darījuma izrietošs vai ar to saistāms pakalpojums, neatkarīgi no tā, vai ir devis vai nē nomniekam piekrišanu iznomātajā nekustamajā īpašumā reģistrēt juridisko adresi un veikt darījumus?

Atbilstošās tiesību normas

Pēc tam, kad Eiropu 2016. gadā skāra vairāki teroristu uzbrukumi, 2018. gadā tika pieņemta Direktīva (ES) 2018/843,³ ar ko grozīja Direktīvu (ES) 2015/849. Grozījumu direktīva dalībvalstu tiesību aktos bija jātransponē līdz 2020. gada 10. janvārim. Ar jauno direktīvu dažādos veidos padarīja stingrākus ES noteikumus par nelikumīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanas un teroristu finansēšanas novēršanu, tostarp paplašinot direktīvas darbības jomu, lai to piemērotu arī plašākam pakalpojumu sniedzēju lokam, un papildinot darījumu vai pakalpojumu veidus.

Tādējādi kopš 2019. gada 29. jūnija Novēršanas likumā⁴ ir spēkā plašāks Novēršanas

1 Administratīvās rajona tiesas 2023. gada 18. janvāra lēmums lietā Nr. A420233222.

2 Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva (ES) 2015/849 (2015. gada 20. maijs) par to, lai nepieļautu finanšu sistēmas izmantošanu nelikumīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanai vai teroristu finansēšanai, un ar ko groza Eiropas Parlamenta un Padomes Regulu (ES) Nr. 684/2012 un atceļ Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīvu 2005/60/EK un Komisijas Direktīvu 2006/70/EK (turpmāk – Direktīva Nr. 2015/849)

3 Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva (ES) 2018/843 (2018. gada 30. maijs), ar ko groza Direktīvu (ES) 2015/849 par to, lai nepieļautu finanšu sistēmas izmantošanu nelikumīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanai vai teroristu finansēšanai, un ar ko groza Direktīvas 2009/138/EK un 2013/36/ES (turpmāk – Direktīva 2018/849).

4 13.06.2019. likums “Grozījumi Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanas likumā”. Latvijas Vēstnesis, 28.06.2019., Nr. 129.

likuma subjektu jeb atbilstoši EST judikatūrā lietotajam terminam “atbildīgo personu” loks, kurām ir jāpilda gan Novēršanas likumā ietvertie preventīvie pasākumi, gan arī paplašināts to darījumu (pakalpojumu) loks, kad tā dalībniekiem arī tiek noteikts Novēršanas likuma subjekta statuss.

Direktīvas Nr. 2015/849 2. pantā ir uzskaitīti atbildīgie subjekti. Atbildīgo subjektu uzskaitījumā nav ietverti nekustamā īpašuma īpašnieki. Tanī pašā laikā atsevišķos gadījumos, kad notiek darbības ar nekustamo īpašumu, persona tiek uzskatīta par atbildīgo subjektu. Proti:

Direktīvas Nr. 2015/849 2. panta 1. punkta 3. apakšpunkta a) apakšpunkts, b) apakšpunkta i) apakšpunkts, c) apakšpunkts un d) apakšpunkts (kas grozīti ar Direktīvu 2018/843) noteic:

“1. Šo direktīvu piemēro šādiem atbildīgajiem subjektiem:

3) šādām fiziskām vai juridiskām personām, kas darbojas, lai veiktu savu profesionālo darbību:

a) revidentiem, ārštata grāmatvežiem un nodokļu konsultantiem, un jebkurai citai personai, kura apņemas tieši vai ar citu tādu personu starpniecību, kuras saistītas ar minēto citu personu, sniegt materiālu atbalstu, palīdzību vai konsultācijas nodokļu jautājumos kā pamatdarbību vai profesionālo darbību;

b) notāriem un citiem neatkarīgiem juridisko profesiju pārstāvjiem, ja tie piedalās – vai nu darbojoties savu klientu vārdā un labā jebkādā finanšu vai nekustamā īpašuma darījumā, vai palīdzot darījumu plānošanā vai veikšanā sava klienta labā attiecībā uz:

i) nekustama īpašuma vai saimniecisku vienību pirkšanu un pārdošanu; [..]

c) trasta vai uzņēmuma pakalpojumu sniedzējiem, kas nav ietverti a) ai b) apakšpunktā;

d) nekustamā īpašuma aģentiem, tostarp gadījumos, kad tie rīkojas kā nekustamā īpašuma nomas starpnieki, taču tikai attiecībā uz

darījumiem, kuriem ikmēneša nomas maksa ir EUR 10 000 vai vairāk.”

Savukārt Direktīvas Nr. 2015/849 3. panta 7. punkta a), b), c), d) un e) apakšpunkts sniedz definīciju jēdzienam “trasta vai uzņēmuma pakalpojuma sniedzējs”, kur attiecīgajā lietā prejudiciālais nolēmums skāra tieši Direktīvas Nr. 2015/849 3. panta 7. punkta c) apakšpunktu. Proti:

“7) “trasta vai uzņēmuma pakalpojumu sniedzējs” ir jebkura persona, kura, veicot savu darījumdarbību, nodrošina trešai personai jebkurus no turpmāk minētajiem pakalpojumiem:

[..] c) juridiskās adreses, darījumdarbības, korespondences vai administratīvās adreses un citu saistītu pakalpojumu nodrošināšana sabiedrībai, pilsabiedrībai vai citai juridiskai personai vai juridiskam veidojumam; [..]”

Novēršanas likuma 3. panta pirmajā daļā ir uzskaitīts to minētā likuma subjektu loks, kuri veic saimniecisko vai profesionālo darbību, kur piektais punkts nosaka:

“(1) Šā likuma subjekti ir personas, kuras veic saimniecisko vai profesionālo darbību:

[..] 5) juridiska veidojuma vai juridiskās personas dibināšanas un darbības nodrošināšanas pakalpojumu sniedzēji; [..]”

Attiecīgi Novēršanas likuma 3. panta pirmās daļās 5. punktā ietverti šī likuma subjektu raksturojošo pakalpojumu kopums ietverts Novēršanas likuma 1. panta 10. punktā. Proti:

“Juridiska veidojuma vai juridiskas personas dibināšanas un darbības nodrošināšanas pakalpojumu sniedzējs – juridiskā vai fiziskā persona, kurai ir darījuma attiecības ar klientu un kura sniedz šādus pakalpojumus:

a) palīdz dibināt juridisku veidojumu vai juridisku personu,

b) pilda komersanta vai cita juridiska veidojuma, vai juridiskas personas direktora, sekretāra vai personālsabiedrības biedra pienākumus, kā arī veic citus līdzīgus pienākumus vai nodrošina, ka tos pilda cita persona,

c) nodrošina juridisku veidojumu vai juridisku personu ar juridisko adresi, adresi pasta sūtījumu saņemšanai, darījuma

norises vietas adresi, kā arī sniedz citus līdzīgus pakalpojumus,

d) pilda uzticības personas pienākumus saskaņā ar tiešu pilnvarojumu vai līdzīgu juridisku dokumentu vai nodrošina, ka šos pienākumus pilda cita persona,

e) pārstāv tādas komercsabiedrības akcionāru vai dalībnieku, kuras finanšu instrumenti nav iekļauti regulētā tirgū un uz kuru attiecas informācijas atklāšanas prasības saskaņā ar Eiropas Savienības tiesību aktiem vai tiem līdzvērtīgiem starptautiskiem standartiem, vai nodrošina, ka šo darbību veic cita persona.”

EST spriedumā un ģenerālvokāta secinājumos ietvertās atziņas

EST, taisot prejudiciālo nolēmumu lietā Nr. C-22/23, nosprieda, ka Direktīvas 2015/849 3. panta 7. punkta c) apakšpunkts jāinterpretē tādējādi, ka uz tāda nekustamā īpašuma īpašnieku iznomātāju, kurā nomnieks ar šī iznomātāja piekrišanu reģistrē savu juridisko adresi un veic darījumus, šī iemesla dēļ vien jēdziens “trasta vai uzņēmuma pakalpojuma sniedzējs” šīs tiesību normas izpratnē nav attiecināms.

EST atzina, ka Direktīvā 2015/849 nav ietverta neviena šajā tiesību normā minētā “juridiskās adrese, darījumdarbības, korespondences vai administratīvās adreses” nodrošināšanas pakalpojuma definīcija. Līdz ar to gan ģenerālvokāta secinājumos, Eiropas Komisijas apsvērumos un EST spriedumā ir sniegts šī jēdziena skaidrojums, kā arī secināts, ka “trasta vai uzņēmuma pakalpojumu sniedzēju” sniedzamie pakalpojumi, kas uzskaitīti Direktīvas 3. panta 7. punkta a)–e) apakšpunktā, nav saistīti ar darījumiem ar nekustamo īpašumu.⁶

Ģenerālvokāts secināja,⁷ ka pakalpojums,

ko veido “juridiskās adreses” vai “darījumdarbības, korespondences vai administratīvās adreses” nodrošināšana, nozīmē, ka attiecīgajai sabiedrībai vai veidojumam tiek nodrošināts kontrolpunkts profesionāliem vai administratīviem mērķiem. EST norāda, ka tāda pakalpojuma izmantošana, ko veido juridiskās adreses vai darījumdarbības korespondences vai administratīvās adreses nodrošināšana, nekāda ziņā nenozīmē nomas līguma noslēgšanu par nekustamo īpašumu un parasti ietver tādu papildu pakalpojumu sniegšanu kā administratīvo dokumentu piegādi.⁸ Savukārt nekustamā īpašuma vienkāršas iznomāšanas priekšmets ir vienīgi apņemšanās nodot lietu rīcībā pret nomas maksas par šīs lietas izmantošanu samaksu.

Nomas līgumā ietverto piekrišanu tam, ka nomnieks var reģistrēt savu juridisko adresi attiecīgajā nekustamajā īpašumā, pašu par sevi nevar uzskatīt par “saistītu pakalpojumu” šīs tiesību normas izpratnē.

EST atzina, ka nekustamā īpašuma nomas līguma kontekstā tiesības izmantot šī īpašuma adresi kā juridisko adresi ir tikai blakus tiesības, kas izriet no galvenā pakalpojuma – iznomātāja apņemšanās nodot šo īpašumu personas rīcībā par nomas maksas samaksu. Tas pats attiecas arī uz tiesībām izmantot šo adresi kā darījumdarbības, korespondences vai administratīvo adresi.⁹ Nomas līgumā ietverto piekrišanu tam, ka nomnieks var reģistrēt savu juridisko adresi attiecīgajā nekustamajā īpašumā, pašu par sevi nevar uzskatīt par “saistītu pakalpojumu” šīs tiesību normas izpratnē.¹⁰ Patiesībā runa nav

6 EST 2024. gada 18. aprīļa spriedums prejudiciālā nolēmuma lietā Nr. C-22/23 SIA Citadeles nekustamie īpašumi ECLI:EU:C:2024:327 47. punkts.

7 Ģenerālvokāta Maceja Spunara (*Maciej Szpunar*) Secinājumi, sniegti 2024. gada 11. janvārī lietā Nr. C-22/23, 35.–37. punkts.

8 Sprieduma lietā Nr. C-22/23 43. punkts.

9 Turpat.

10 Turpat, 42. punkts.

par iznomātāja sniegtu pakalpojumu, bet drīzāk par vienkāršu nepārprotamu piekrišanu izmantot lietu konkrētām nolūkam.¹¹

Gan ģenerālvokāta secinājumos,¹² gan EST spriedumā¹³ norādīts uz apstākli, ka nomas līgumu noslēgšanas laikā nacionālā likumdošana¹⁴ paredzēja obligāti iesniegt nekustamā īpašuma īpašnieka piekrišanu juridiskās adreses reģistrēšanai attiecīgajā īpašumā, ja komersants nebija šī īpašuma īpašnieks.

Jāņem vērā, ka ar Direktīvu 2015/849 ir veikta tikai minimālā saskaņošana, jo ar tās 5. punktu dalībvalstīm ļauts pieņemt vai saglabāt spēkā stingrākus noteikumus, ciktāl šo noteikumu mērķis ir stiprināt cīņu pret noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanu un terorisma finansēšanu, ievērojot Savienības tiesību aktus.¹⁵ Norādot uz Direktīvas 2015/849 4. panta nozīmīgumu, kas paredz dalībvalstīm saskaņā ar uz risku balstītu pieeju nodrošināt, ka šīs darbības joma pilnīgi vai daļēji tiek attiecināta uz tām profesijām un uzņēmumu kategorijām, kas nav tās 2. panta 1. punktā minētie subjekti, bet kas

veic darbības, kuras īpaši piemērotas nelikumīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanai vai terorisma finansēšanai, ģenerālvokāts secināja, ka tas nebūtu attiecināms arī uz pieteicēju konkrētajā lietā, jo jēdziens "atbildīgais subjekts" paplašināšana, ko veic dalībvalsts, attiecinot to uz citiem subjektiem, kas nav minēti Direktīvā 2015/849, ir iespējama tikai tad, ja, pirmkārt, tie veic darbības, kuras īpaši piemērotas nelikumīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanai vai teroristu finansēšanai, otrkārt, tā veicama, stingri ievērojot Savienības tiesības un LESD tiesību normas, kas garantē pamatbrīvības.¹⁶ Ja dalībvalstis attiecina Direktīvas 2015/849 darbības jomu uz citām profesijām vai uzņēmumu kategorijām, kas nav minētas tās 2. panta 1. punktā, tās par savu lēmumu paziņo Komisijai, kā to paredz Direktīvas 2015/849 4. panta 2. punkts, ko Latvija nav veikusi.¹⁷

Tādējādi EST spriedums prejudiciālā nolēmuma lietā Nr. C-22/23 cerams izbeigs ilgstošās diskusijas un viedokļu atšķirību starp Valsts ieņēmumu dienestu un nekustamā īpašuma īpašniekiem iznomātājiem par to iekļaušanu Novēršanas likuma subjektu lokā, kad nomnieki tiem nodotajās telpās reģistrēs juridisko adresi, ja vien iznomātājs – nekustamā īpašuma īpašnieks, nepaplašinās nomniekam sniedzamo pakalpojumu klāstu un neveiks darbības, kas atbilst Direktīvas 2015/849 3. panta 7. punkta a)–e) apakšpunktā ietvertajiem pakalpojumiem. ■

11 Ģenerālvokāta secinājumi lietā Nr. C-22/23, 42. punkts.

12 Turpat, 43. punkts.

13 Sprieduma lietā Nr. C-22/23 43. punkts.

14 Sākot ar 2021. gada 1. augustu, pamatojoties uz 06.07.2021. likumu "Grozījumi Komerclikumā", komersantiem (tostarp individuālajiem komersantiem) juridiskās adreses reģistrēšanai nav nepieciešama nekustamā īpašnieka piekrišana juridiskās adreses reģistrēšanai, bet komersants iesniedz paša sagatavotu rakstveida apliecinājumu, ka tam ir tiesisks pamats atrasties konkrētajās telpās, norādot nekustamā īpašuma adresi un kadastra numuru (Komerclikuma 139. pants).

15 EST 2022. gada 17. novembra spriedums lietā Nr. C-562/20, Rodl&Partner, EU:C:2022:883, 46. punkts.

16 Ģenerālvokāta secinājumi lietā Nr. C-22/23, 61.–64. punkts.

17 Eiropas Komisijas 2023. gada 28. aprīļa apsvērumi lietā Nr. C-22/23, 43. punkts.

Mg. iur. **Linda Lielbriede**

Zvērināta advokāta palīdzē ZAB "Rusanovs & Partneri", CAMS,
Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes doktorante

Tiesiskās apziņas evolūcija noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas, terorisma un proliferācijas finansēšanas novēršanas praksē

Polemika par tā dēvēto finanšu sektora "kapitālo remontu" jau krietnu laiku šķiet zaudējusi savu aktualitāti – ne tikai tāpēc, ka nozare ir pielāgojusies reformu ieviestajam attīstības vektoram, bet arī tālab, ka politisko norišu dienaskārtības pirmajos punktos izvirzījušās citas ne mazāk būtiskas problēmas. Vienlaikus jautājums par 2018.–2019. gadā un turpmākajā periodā ieviestajām pārmaiņām noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas, terorisma un proliferācijas finansēšanas novēršanas regulatīvajā dimensijā ir izvirzījis nepieciešamību pēc padziļinātas, objektīvas un pat kritiskas reflexijas par kādu šo tiesību normu praktiskās piemērošanas aspektā būtisku apstākli, proti, šo prasību piemērošanas temporālo izpratni un robežām.

Krimināltiesību normu spēka laikā izpratnes īpatnības

Pamatotu iemeslu dēļ tiesību normu iedarbība laikā tiek atzīta par vienu no komplicētākajiem

tiesību iztulkošanas aspektiem. Proti, šī iztulkošanas nianse tiesību normas piemērotājam prasa noskaidrot, vai un kādā pakāpē konkrētajai tiesiskajai situācijai piemērojamais regulējums būtu attiecināms uz izvērtēšanai pakļautajām tiesiskajām attiecībām.¹

Materiālo krimināltiesību jomā jautājumā par tiesību normu spēka un ietekmes laikā nozīmi tiek uzsvērts, ka nav pieļaujama nelabvēlīgāku seku attiecināšana uz pagātnes notikumu juridisko novērtējumu. Šis elements krimināltiesībās pazīstams kā ultraaktivitātes princips, kas uzskatāms par patstāvīgu tiesību principu Latvijas tiesību sistēmā un vienlaikus arī nostiprināts Krimināllikuma 5. panta ietvarā.² Senāta judikatūrā norādīts, ka šī tiesību principa mērķis tādējādi ir novērst likuma normas piemērošanu, kura personai nevarēja būt zināma.³

1 Onževs M. Tiesību normu laika aspekti tiesiskā un demokrātiskā valstī. Promocijas darbs, LU, 2015, 26. lpp.

2 Skat. Satversmes tiesas 2021. gada 19. februāra spriedums "Par Krimināllikuma 236. panta pirmās daļas (redakcijā, kas bija spēkā līdz 2013. gada 31. martam) atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 90. un 92. pantam un 2015. gada 29. oktobra likuma "Grozījumi Krimināllikumā" pārejas noteikuma atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. un 92. pantam", 22. punkts.

3 Senāta Krimināllietu departamenta 2022. gada [..] lēmums lietā SKK-[H]/2022, 5.2. punkts.

Ar tiesību normu piemērošanas un iztulkšanas jautājumiem nesaraunami saistīts juridiski psiholoģiskas iedabas fenomens ir tiesiskās apziņas koncepts. Lai gan tiesiskā apziņa nepakļaujas universālas definēšanas mēģinājumiem, šīs publikācijas kontekstā iederīgs ir minētā koncepta klasificēšanas paņēmieni, atbilstoši kuram tiesiskās apziņas institūtā tiek ietilpināti tādi elementi kā juridiskās zināšanas, juridiskā izpratne, viedoklis par likumiem un uzticēšanās tiem.⁴

Ja attiecībā uz tiesību normu iedarbību laikā un liegumu tiesiski nelabvēlīgākās sekas attiecināt uz tiem notikumiem, kuru iestāšanās laikā attiecīgās normas nebija spēkā, sevišķi daudz teorētisku un praktisku domstarpību nav, tad jautājums par tiesību izpratnes attīstību un evolucionējušā skatījuma attiecināšanu uz pagātnes notikumiem gan nav tik viennozīmīgs. Tādējādi šīs publikācijas mērķis ir palūkoties uz tiem aspektiem, kas saistīti ar tiesiskās apziņas evolūcijas procesu noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas, terorisma un proliferācijas finansēšanas novēršanas jautājumos un tās temporālo ietekmi, vērtējot pagātnes notikumus ar tagadnes zināšanu un izpratnes apjomu.

Tiesiskās situācijas būtība un raksturojums Latvijas finanšu sektorā (2012–2018)

Senāta judikatūrā uzsvērts, ka tiesas spriešanas uzdevums ir rast patiesu un taisnīgu lietas risinājumu – pieņemt taisnīgu nolēmumu.⁵ Šajā procesā, veicot konkrētās lietas faktisko un juridisko novērtējumu, tādējādi vērojama tiesiskās apziņas mijiedarbība ar tiesisko priekšrakstu kopumu, kas, vismaz autore ieskatā, neļauj ignorēt ultraaktivitātes principa būtību un mērķi – liegumu personu pakļaut negatīvām vai

nelabvēlīgām tiesiskām sekām, kuru iestāšanās nebija un nevarēja būt paredzama konkrētās pagātnes situācijas norises laikā.

Tas vien, ka uzņēmumiem varēja piemist čaulas veidojumu pazīmes, bez šaubām, bija riska faktors kredītiestāžu sadarbībā ar attiecīgajiem subjektiem, tomēr tā nebija nedz aizliegta, nedz nepieļaujama prakse. Citiem vārdiem, vēl līdz pat 2018. gada 26. aprīlim kredītiestādēm nebija noliegts sadarboties ar uzņēmumiem, kas, iespējams, formāli pat atbilda šādām pazīmēm.

Krimināltiesiskā dimensijā noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas, terorisma un proliferācijas finansēšanas novēršanas jomas regulējums ir aktuāls gan tā dēvētajos sevišķajos procesos par noziedzīgi iegūtu mantu, gan kriminālprocesos, kuros pēc būtības tiek izskatīti jautājumi par, piemēram, noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanu vai citiem finanšu noziegumiem. Šajās procesuālajās attiecībās savu aktualitāti iegūst arī jautājums par mantas konfiskācijas iespējamību un tiesisko pieļaujamību, tādējādi tiesību normu piemērotājam liekot vērtēt jau minētā ultraaktivitātes principa būtību un iespējamās tiesību uz īpašumu un tiesību uz taisnīgu tiesu tvērumā ietilpstošo elementu ierobežojumus šādos kriminālprocesos.

Mantas konfiskācija tiek realizēta uz materiālo, nevis procesuālo tiesību normu pamata, proti, ievērojot Krimināllikuma VIII² nodaļas tvērumu. Arī citu galīgo tiesisko seku raksturu un ietekmes sekas krimināltiesiskajās attiecībās noteic materiālo tiesību normas. Saistībā ar minēto aspektu jānorāda, ka jēdziens “likums” neaptver

4 Kriviņš A. Tiesiskā apziņa un tiesiskais nihilisms. *Socrates*, 2020, Nr. 1 (16), 31. lpp.

5 Augstākās tiesas Civillietu departamenta 2018. gada 21. jūnija spriedums lietā Nr. C04460913, SKC-193/2018, 7.6. punkts.

vienīgi rakstīto tiesību normu, kas nostiprināta Krimināllikumā kā noteikts kādas rīcības vai procesa priekšraksts. Tā vietā, kā turklāt skaidrots arī tiesību doktrīnā, “likuma” saturs noskaidrojams, pielietojot interpretācijas metodes un izmantojot tiesību normas piemērotāja tiesību izpratni,⁶ nevis nekodificējamas “izjūtas”.⁷ Šī izpratne atrodas nemitīgā evolūcijas procesā, jo, pieaugot pieejamās informācijas apjomam, mainās un pilnveidojas arī tiesību normas piemērotāja perspektīva par konkrētajiem apstākļiem.

Tādējādi, pievēršoties tā dēvētā finanšu sektora “kapitālā remonta” juridiskajam novērtējumam, nedrīkstētu apiet arī jautājumu par tiesiskās izpratnes evolūciju ietekmējošiem apstākļiem un to, kāda šī izpratne bija tajā laikposmā, iekams likumdevēja un politiskie postulāti būtiski pārveidoja finanšu sektora rīcības modeli un šajā jomā piemērojamos tiesiskos priekšrakstus. Šis apgalvojums tādējādi prasa restaurēt tiesisko izpratni par banku un finanšu sektora darbību Latvijā un pievērsties vismaz divu būtisku jautājumu izvērtējumam, proti, apstākļiem, kuru dēļ ārvalstu komersanti un fiziskas personas (turpmāk arī – nerezidenti) izvēlējās atvērt norēķinu kontus Latvijas kredītiestādēs, un izpratnei par banku darbības uzraudzību laika posmā līdz 2017. gada nogalei un 2018. gada sākumam.

2008.–2009. gadā Latvijas ekonomika un finanšu sistēma piedzīvoja krīzi jeb tā dēvēto dižķibeli – tā izrādījās liktenīga vienai no tā brīža lielākajām Latvijas komercbankām – AS “Parex banka”. Glābjot šo banku, Latvija uzņēmās vairākus miljardus lielas parādsaistības, taču jau 2011. gadā bija skaidrs, ka valsts neatgūs tos līdzekļus, kas šajā procesā bija ieguldīti.⁸ Šī si-

tuācija radīja nepieciešamību steigšus rast risinājumu jeb glābiņu no ekonomiskās lejupslīdes un veicināt labvēlīgus apstākļus finanšu sektora darbībai.⁹

Latvijas Bankas viceprezidente, bijusī Finanšu un kapitāla tirgus komisijas vadītāja Santa Purgaile pērn gadā norādīja, ka 2010. gadā, ievērojot valsts ekonomisko situāciju, tika pieņemts politisks lēmums, “ka Latvijai būtu jābūt kā finanšu centram starp Rietumiem un Austrumiem”.¹⁰ Līdzīgi tā laika situāciju raksturojis Latvijas Bankas Naudas atmazgāšanas novēršanas pārvaldes vadītājs Kristaps Markovskis.¹¹

Bijušais Finanšu un kapitāla tirgus komisijas vadītājs Kristaps Zakulis Latvijas finanšu sistēmu laikposmā no 2012. gada līdz 2018. gadam kodolīgi raksturoja šādi: “Daļa no Latvijas finanšu sektora darbojas kā reģionālais finanšu centrs, apkalpojot nerezidentu klientu naudas plūsmu. Latviju no citiem vēsturiskajiem finanšu centriem, kā Šveice, Luksemburga vai Londona, atšķir fakts, ka šo valstu bankas piesaista nerezidentu klientu naudas plūsmas uz garākiem termiņiem un nodarbojas ar ieguldīto līdzekļu vērtības saglabāšanu, savukārt Latvijā bankas ar fokusu uz nerezidentu biznesu nodarbojas ar finanšu loģistiku, tas ir, apkalpo ienākušās naudas plūsmas uz īsākiem termiņiem. To varam uzskatīt par finanšu pakalpojumu eksportu, kas uzlabo arī Latvijas maksājumu bilanci.”¹²

Latvijas Finanšu sektora attīstības plānā 2014.–2016. gadam nepārprotami tika atzīts, ka “uz nerezidentu (pārsvārā NVS valstu) klientu apkalpošanu orientētu kredītiestāžu darbības

6 Rezevska D. Tiesības. Nacionālā enciklopēdija. Pieejams: <https://enciklopedija.lv/skirklis/26219-ties%C4%ABbas> [aplūkots 12.05.2024.].

7 Skat.: Rusanovs E. Taisnīguma saules karāji un saulesbrāļi: autoritārisma sajūtu jurisprudences jeb taisnīguma mijkrēslis. Pieejams: <https://www.rusanovs.lv/news/i-taisniguma-metafizika-kriminalprocesa-un-ne-tikai/> [aplūkots 29.09.2024.].

8 Bičevskis: nebūs iespējams atgūt visus Parex bankā ieguldītos līdzekļus. Pieejams: <https://www.db.lv/zinas/bicevskis-nebuis-iespejams-atgut-visus-parex-banka-iegulditos-lidzeklus-239597>

9 Parlamentārās izmeklēšanas komisijas gala ziņojums, 98. lpp. Pieejams: https://titania.saeima.lv/LIVS14/saeimalivs_imp.nsf/0/6C5A62703DEA9659C2258A1C002F5473?OpenDocument [aplūkots 11.05.2024.].

10 Parlamentārās izmeklēšanas komisijas 2023. gada 28. marta sēdes stenogramma. Pieejama: <https://failiem.lv/f/vfvre3b5a> [aplūkota 11.05.2024.].

11 Parlamentārās izmeklēšanas komisijas 2023. gada 7. marta sēdes stenogramma. Pieejama: <https://failiem.lv/f/nq4xrxycz> [aplūkota 11.05.2024.].

12 Turpat.

modelis Latvijas finanšu sektorā darbojas jau kopš 90-to gadu sākuma. 2013. gada novembra beigās šajā segmentā darbojas 13 no 19 Latvijas reģistrētām kredītiestādēm (neskaitot ārvalstu banku filiāles). Nerezidentu noguldījumu apmērs vēsturiski ir bijis nemainīgi augsts un veidojis aptuveni pusi no Latvijas kredītiestāžu sektora piesaistīto noguldījumu bāzes;¹³ tādējādi mudinot kredītiestādes uzturēt un sekmēt līdzšinējo politisko vektoru finanšu sistēmas attīstībā.¹⁴

Līdztekus finanšu jomai otra nozare, kas tika izmantota kā parocīga “svira” Latvijas finansiālās labklājības stiprināšanai, bija migrācijas politika. 2010. gada vasarā spēkā stājās grozījumi Imigrācijas likumā, kas noteica finansiālus priekšnoteikumus uzturēšanās tiesību iegūšanai Latvijā,¹⁵ proti, prasību veikt ieguldījumu Latvijas komercsabiedrībās, kredītiestāžu subordinētajā kapitālā vai nekustamajā īpašumā.

2012. gadā likumdevējs pieņēma grozījumus tobrīd spēkā esošajā likumā “Par uzņēmumu ienākuma nodokli”, kas cita starpā paredzēja starptautiskajām holdingkompānijām labvēlīgāku nodokļu režīmu,¹⁶ neapliekot ar nodokli ārvalstu meitasuzņēmumu izmaksātās dividendes, kā arī kapitāla pieaugumu.¹⁷ Finanšu ministrija tolaik skaidroja, ka tādējādi komersanti mudināmi izvēlēties Latviju kā valsti, kurā izvietot zemu nodokļu likmju korporatīvās struktūras.¹⁸ Ar valsts iestādēm cieši sadarbojās arī

stratēģiskie partneri, tostarp Latvijas Tirdzniecības un rūpniecības kamera, mudinot izmantot Latvijas banku infrastruktūru norēķiniem un tirdzniecībai gan Eiropas Savienības ietvaros, gan ārpus tās.¹⁹

Attīstot tā dēvēto “finanšu pakalpojumu eksportu”, gan vietējā, gan reģionālā un arī globālā līmenī tika cildinātas Latvijas finanšu sistēmas piedāvātās iespējas. Tajā skaitā valstiskā līmenī tika apgalvots, ka holdinga struktūru izveide sekmējot uzņēmumiem maksājamo nodokļu optimizāciju, aktīvu turēšanas sakārtošanu, finanšu plūsmu optimizēšanu un iespēju ar daudz labvēlīgākiem noteikumiem piesaistīt ārējās investīcijas, kā arī nodrošināt visas korporatīvās struktūras aizsardzību pret kreditoru prasībām un piedziņām.²⁰

Tādējādi Latvijas finanšu sistēma, tostarp valsts augstāko amatpersonu izteikumos,²¹ neslēpti tika raksturota kā būtiskākais un lielākais reģionālais finanšu centrs – kā tilts starp Austrumiem un Rietumiem.²²

Nav, protams, strīda, ka šobrīd šis tilts, kā pērn gad visnotaļ tēlaini izteicās bijusi Finanšu izlūkošanas dienesta direktore Ilze Znotiņa, nu ir neatgriezeniski sagruvis.²³ Ar zināmu rezignāciju šādam secinājumam nākas pievienoties. Vienlaikus pilnīgi pamatots ir arī K. Markovska apgalvojums, ka finanšu “sistēma arī attīstās savā domāšanā un izpratnē, kura bija pavisam citādāka pirms 10 gadiem”.²⁴ Tādējādi noguldī-

13 Ministru kabineta 2014. gada 31. marta rīkojums Nr. 139 “Par Finanšu sektora attīstības plānu 2014.–2016. gadam”. Latvijas Vēstnesis, 02.04.2014., Nr. 66.

14 Parlamentārās izmeklēšanas komisijas gala ziņojums, 98. lpp.

15 2010. gada 22. aprīļa likums “Grozījumi Imigrācijas likumā”. Latvijas Vēstnesis, 12.05.2010., Nr. 74.

16 Ārzona kā Latvijas uzplaukuma pamats: drosmīga fantāzija vai tuvākā nākotne? Pieejams: <https://www.rietumu.com/lv/news/service/CEBEBE76ED53DA40C2257AA8003EE8D9> [aplūkots 10.05.2024.].

17 ABLV gada pārskats, 2012. Pieejams: https://www.ablv.com/content/2/11/8/1/5/29d44854/ablv_AR_2012.pdf [aplūkots 10.05.2024.].

18 Ārzona kā Latvijas uzplaukuma pamats: drosmīga fantāzija vai tuvākā nākotne?

19 Parlamentārās izmeklēšanas komisijas gala ziņojums, 99. lpp.

20 Ārzona kā Latvijas uzplaukuma pamats: drosmīga fantāzija vai tuvākā nākotne?

21 Lībiņa-Egnere Saeimā sveic pirmo Latvijā akreditēto Burkina Faso vēstnieci. Pieejams: <https://lvportals.lv/dienaskartiba/251611-libina-egneres-saeima-sveic-pirmo-latvija-akrediteto-burkina-faso-vestnieci-2012> [aplūkots 11.05.2024.].

22 Parlamentārās izmeklēšanas komisijas 2023. gada 7. marta sēdes stenogramma; Parlamentārās izmeklēšanas komisijas 2023. gada 28. marta sēdes stenogramma.

23 Znotiņa I. Krīze kā iespēja: ieskatš noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas novēršanas vēsturē Latvijā. Jurista Vārds, 14.11.2023., Nr. 46/47 (1312/1313), 7.–14. lpp.

24 Parlamentārās izmeklēšanas komisijas 2023. gada 7. marta sēdes stenogramma.

tājiem pieejamās iespējas, tiesiskais regulējums, tiesiskā izpratne un citi elementi, kas, mūsdienā acīm raugoties, šķiet apšaubāmi, diskutabli un nereti pat nepieļaujami, līdz pat 2018. gadam bija Latvijas finanšu sektora attīstības politikas neatņemama sastāvdaļa.

Līdztekus norisēm vietējā finanšu sektorā un politikā dažādi notikumi satricināja arī reģionālo un globālo finanšu situāciju.

2008. gads, kas Rietumu pasaulē radīja finansiālu nestabilitāti, nesa būtiskas ģeopolitiskās pārmaiņas Dienvidkaukāza reģionā, Krievijas Federācijai izvērsot militāru iebrukumu Gruzijā.²⁵ Pētnieki ir norādījuši, ka “karš tieši ietekmēja arī Armēnijas ārpolitiku un drošības politiku. Tas bija trieciens Armēnijas ekonomikai, jo Azerbaidžānas un Turcijas blokādes dēļ valsts ārējā tirdzniecība galvenokārt notiek caur Gruziju.”²⁶ Tādējādi šī reģiona uzņēmējiem gluži pamatotu un racionālu iemeslu dēļ radās nepieciešamība apsvērt tirdzniecības ceļu un aktīvu plūsmas dažādošanu, to nepadarot atkarīgu no reģionālajiem konfliktiem un eksporta iespējām.

Reģionālā situācija vēlreiz būtiski saasinājās 2014. gadā, Krievijai iebrūkot Ukrainā un anektējot Krimu.²⁷ Tas radīja pārmaiņas gan diplomātiskajās, gan tirdznieciskajās saiknēs, Rietumeiropas valstīm un to sadarbības partneriem pakāpeniski atsakoties no pārlietu ciešām saistībām ar Krievijas Federāciju.²⁸

Nemot vērā jau aplūkoto Latvijas kredītiestāžu darbības modeli un politiskās nostādes Latvijas finanšu sektora attīstībai, daudzi, tostarp Kaukāza reģiona, uzņēmēji izvēlējās Latviju kā centru savu noguldījumu turēšanai.

Latvijas banku darbības un to uzraudzības aspekti (2012–2018)

Tieši tālab arī nebūtu jābrīnās, ka kredītiestādes un finanšu pakalpojumu sniedzēji šiem politiskajiem aicinājumiem un radītajām peļņas un jaunas sadarbības iespējām, bez šaubām, arī atsaucās.

Potenciālajiem klientiem – nerezidentiem no NVS valstīm – tika piedāvāts ārkārtīgi plašs pakalpojumu portfelis: holdingu dibināšana divu nedēļu laikā bez personiskas klātbūtnes; investīciju aizsardzības iespējas; aktīvu noguldīšana regulētā, pienācīgi uzraudzītā un intensīvi pārraudzītā jurisdikcijā un lielākajā finanšu centrā Baltijā.²⁹ Informatīvajos paziņojumos tika uzsvērts: “ja runājam par mūsu klienta portretu, tad viņam visbiežāk pieder ražošanas biznes kādā no NVS valstīm un parasti vēl vairāki paralēli biznesa veidi, kas saistīti ar citu ražotāju līdzīgas produkcijas tirdzniecību. Klients parasti specializējas vienā nozarē, bet nereti investē arī citos projektos, piemēram, nekustamā īpašuma jomā.”³⁰

Tāpat klienti tika pārliecināti, ka Latvijā ir pieejams visplašākais saistīto nozaru nodrošinājums Austrumeiropā, tostarp birža un vērtspapīru depozitārijs, reģionāla mēroga transporta mezgls, telekomunikācijas, IT infrastruktūra, brokeri, apdrošinātāji, biznesa konsultanti, nodokļu jomas speciālisti, auditori, juridiskie biroji, viesnīcu biznesa, kultūras un izklaides centri, augstākās mācību iestādes, biroju ēkas.

Kaukāza reģiona investoriem un aktīvu turētājiem aktuāls šķita ne tikai piedāvājums noguldīt līdzekļus, izmantojot holdingus un ārzonās reģistrētus uzņēmumus, bet galvenokārt tieši iespēja iegūt izdevīgākus kredītēšanas nosacījumus un maksājumu komisijas, salīdzinot ar vietējo situāciju, kā arī iespēja veikt līdzekļu pārvedumus starptautiskā valūtā.

Mazsvarīgi nav arī tas, ka kredītiestāžu klientiem tika piedāvāti fiduciārie pakalpojumi

25 The main dimensions of Armenia's foreign and security policy, 2013. Pieejams: <https://www.files.ethz.ch/isn/162794/cd67865d0fcfef431b21f3e4bbe5e020.pdf> [aplūkots 11.05.2024.].

26 Turpat.

27 Parlamentārās izmeklēšanas komisijas 2023. gada 28. marta sēdes stenogramma.

28 Turpat, skat. arī: ABLV gada pārskats, 2013. Pieejams: https://www.ablv.com/content/2/6/3/6/3/dc602939/ablv_AR_2013.pdf [aplūkots 10.05.2024.].

29 ABLV gada pārskats, 2012.

30 Turpat.

– kredītiestādes veikts līdzekļu noguldījums pēc klienta rīkojuma, kurā noguldījuma īpašnieka personība nefigurē. Nav, protams, strīda, ka šobrīd komercbanku sektors Latvijā šādu pakalpojumu vairs nepiedāvā un pat nedrīkst piedāvāt, bet līdz pat 2018. gadam tas bija tiesisks kredītiestādes un klienta sadarbības modelis.

2011. gadā Finanšu un kapitāla tirgus komisijas ziņojumos tika fiksēts, ka vairāk nekā 25 % no visiem nerezidentu noguldījumiem ir tādi, ko veikuši ārzonās reģistrēti uzņēmumi, proti, Britu Virdžīnu salās, Panamā, Kiprā un citviet dibinātas komercsabiedrības.³¹

S. Purgaile, komentējot šo situāciju, vēl pērn gadā norādīja: “Savulaik vispār pasaulē ofšors kā tāds skaitījās normāls bizness, čaulu veidojumu apkalpošana visur pasaulē, un Latvija ne ar ko neatšķīrās tajā laikā. Un es gribētu teikt, ka kopējā sabiedrības izpratne bija tieši tāda. Bija milzīgas kompānijas, kas tieši piedāvāja šos pakalpojumus. Un tajā laikā tas droši vien tika uzskatīts... nu, varbūt ne gluži pavisam normāli, bet pietiekoši normāli.”³²

Būtisks ir arī S. Purgailes skaidrotais, ka Latvijas kredītiestādēm bija tiesības apkalpot klientus, kas citstarp saņēma līdzekļus no čaulas veidojumiem, līdz pat brīdim, kad Latvijā šādu darījumu apkalpošana tika aizliegta, turklāt “nav neviens sods piemērots par kaut kādām darbībām, kas ir atpakaļejošas.”³³

Aizliegums piemērot nelabvēlīgas sekas saistībā ar čaulas uzņēmumiem saistāms ar 2018. gada 26. aprīlī pieņemtajiem grozījumiem Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma un proliferācijas finansēšanas novēršanas likumā,³⁴ to papildinot ar 21.¹ pantu, kas aizliedza Latvijā reģistrētām bankām

sadarboties ar čaulas kompānijām un apkalpot to kontus.³⁵

Savukārt līdz tam spēkā bija noteikumi, kas šādu sadarbību atļāva un būtībā pat sekmēja.

Finanšu un kapitāla tirgus komisija 2017. gada 20. decembrī izdeva ieteikumus Nr. 210 “Ieteikumi kredītiestādēm klientu izpētei pirms darījuma attiecību uzsākšanas un darījuma attiecību laikā”³⁶ (turpmāk – Ieteikumi), nosakot prasības, kas kredītiestādei jāievēro, veicot klientu izpēti un apkalpojot darījumus. Šo Ieteikumu 29. punktā norādīts: “Par klientu, kas ir čaulas veidojums, kuram ir nominālie akcionāri juridiskās personas, kredītiestādei jāiegūst dokumenti, kas nav vecāki par vienu gadu un kas apliecina nominālā akcionāra aktīvo statusu (piemēram, *Incumbency Certificate*, *Certificate of Good Standing* uzņēmuma reģistra izziņu).”

Savukārt Ieteikumu 89. punktā norādīts, ka lēmumu par turpmāko sadarbību ar klientu, kas ir čaulas kompānija, darījumu sākotnējās uzraudzības perioda beigās pieņem valdes loceklis, kurš pārrauga NILLTF novēršanas jomu kredītiestādē.

Savukārt Finanšu un kapitāla tirgus komisijas normatīvie noteikumu Nr. 234 “Klientu padziļinātās izpētes normatīvie noteikumi kredītiestādēm un licencētām maksājumu un elektroniskās naudas iestādēm” 1.8. punkts noteica, ka “čaulas kompānija – kompānija, kurai raksturīga viena vai vairākas šādas pazīmes:

1.8.1. nav pierādāma kompānijas saistība ar faktisku saimniecisko darbību, un kompānijas darbība veido mazu vai neveido nekādu ekonomisko vērtību, un kredītiestādes rīcībā nav dokumentāras informācijas, kas pierāda pretējo;

31 Parlamentārās izmeklēšanas komisijas 2023. gada 7. marta sēdes stenogramma.

32 Parlamentārās izmeklēšanas komisijas 2023. gada 28. marta sēdes stenogramma.

33 Turpat.

34 2018. gada 26. aprīļa likums “Grozījumi Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanas likumā”. Latvijas Vēstnesis, 08.05.2018., Nr. 89.

35 Latvijā aizliedz čaulas kompāniju apkalpošanu bankās. Pieejams: <https://www.lsm.lv/raksts/zinas/ekonomika/latvija-aizliedz-caulas-kompaniju-apkalposanu-bankas.a276334/> [aplūkots 11.05.2024.]; Finanšu sektora attīstības padome aizliedz čaulas kompānijas (papild.). Pieejams: <https://ir.lv/2018/03/21/finansu-sektora-attistibas-padome-aizliedz-caulas-kompanijas/> [aplūkots 11.05.2024.].

36 Finanšu un kapitāla tirgus komisijas 2017. gada 20. decembra ieteikumi Nr. 210 “Ieteikumi kredītiestādēm klientu izpētei pirms darījuma attiecību uzsākšanas un darījuma attiecību laikā”. Latvijas Vēstnesis, 28.12.2017., Nr. 257.

1.8.2. kompānija nesagatavo un neiesniedz kompetentajam pārraudzības institūcijām gada finanšu pārskatus par savu darbību;

1.8.3. kompānijai nav fiziskas darbības vietas, bet tikai pasta kastīte vai saziņas adrese.”

Kā jau minēts, uzņēmuma atbilstība šīm pazīmēm nenozīmēja liegumu kredītiestādei ar to sadarboties vai finanšu līdzekļus noguldīt Latvijas kredītiestādē. I. Znotiņa turklāt atzīmējusi, ka čaulas kompānijas “būtībā bija Latvijas nerezidentu banku darbības stūrakmens”.³⁷

Līdz ar to tas vien, ka uzņēmumiem varēja piemist čaulas veidojumu pazīmes, bez šaubām, bija riska faktors kredītiestāžu sadarbībā ar attiecīgajiem subjektiem, tomēr tā nebija nedz aizliegta, nedz nepieļaujama prakse. Citiem vārdiem, vēl līdz pat 2018. gada 26. aprīlim kredītiestādēm nebija noliegts sadarboties ar uzņēmumiem, kas, iespējams, formāli pat atbilda šādām pazīmēm.

2023. gada 31. janvārī Saeima izveidoja Parlamentārās izmeklēšanas komisiju ar mērķi izvērtēt tā dēvētā finanšu sektora “kapitālā remonta” ietekmi uz Latvijas finanšu sistēmu.³⁸ 2023. gada 25. augustā Parlamentārās izmeklēšanas komisijas gala ziņojums tika iesniegts Saeimai, konstatējot būtiskus faktorus, kas raksturoja Latvijas finanšu un banku sistēmu kopumā.

Proti, laikā no 1991. gada līdz 2018. gadam Latvijas finanšu sektors fokusējās uz nerezidentu naudas apkalpošanu. Šādu biznesa modeli veidoja faktiski visas Latvijā reģistrētās kredītiestādes, un šāds modelis, ievērojot ar to radītos valsts budžeta papildinājumus, tika politiski atbalstīts.³⁹

Parlamentārās izmeklēšanas komisija arī norādīja, ka, raugoties retrospektīvi, vienīgi

šobrīd ir iespējams atzīt, ka laikposmā līdz 2018. gadam valsts nepietiekami uzraudzīja ar nerezidentu apkalpošanu saistītos riskus. *Moneyval* vērtējumā, nesekmīgi darbojās gan banku sektora uzraudzības un kontroles institūcijas, gan pilnīgi visas izmeklēšanas iestādes.⁴⁰ Tādējādi 2018. gadā tika uzsākts tā dēvētais *de-risking* process, mazinot riskus, kas bija raksturīgi Latvijas kredītiestāžu darbībai.⁴¹ Tā, piemēram, tikai 2019. gadā pirmoreiz tika izstrādātas un publicētas noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas tipoloģijas un pazīmes.⁴²

Pievēršoties publikācijas ievaddaļā ieskicētajam problēmjautājumam, jāatzīmē, ka gan globālā, gan nacionālā attieksme pret finanšu nozares darbu un ar to saistītajiem riskiem, tostarp mazinoties iecietībai pret nodokļu optimizāciju, mainījusies vienīgi pēdējās piecgades laikā.⁴³ Praksē šim apstāklim piemīt būtiska nozīme, ievērojot, ka nereti procesa virzītāju un vēlāk apsūdzības funkcijas realizētāju izteiktie pieņēmumi par darījumu īstenošanas praksi tiek attiecināti uz laikposmu, kad nozarē pastāvēja gan citas regulējošās prasības, gan pilnīgi cita izpratne par banku darbības modeli un aktīvu uzglabāšanas un pārvedumu veikšanas modeli, kas atbilda tolaik tirgū piedāvātajām iespējām. Vismaz autore ieskatā, visnotaļ kritiski ir vērtējama praksē vērojamā tendence nelabvēlīgas tiesiskās sekas un novērtējumu attiecināt uz laikposmu, kad personas pamatoti varēja paļauties uz pilnīgi citādu banku darbības modeli, pakalpojumu klāstu un normatīvo ietvaru, kas ļāva veikt līdzekļu noguldījumus atbilstoši pilnīgi atšķirīgām prasībām, nekā tās ir mūsdienās.

40 Turpat.

41 Ministru kabineta 2018. gada 11. oktobra rīkojums Nr. 512 “Par Pasākumu plānu noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanai laikposmam līdz 2019. gada 31. decembrim”. Latvijas Vēstnesis, 15.10.2018., Nr. 203. Skat. arī: Latvijas banku nozare: paveiktais un plānotais atbilstības jomā. Latvijas Komercbanku asociācija, 2017. Pieejams: https://financelatvia.eu/wp-content/uploads/2018/08/LKA_prezentacija_lv_11012018.pdf [aplūkots 11.05.2024.].

42 Parlamentārās izmeklēšanas komisijas gala ziņojums, 97.–98. lpp.

43 Turpat, 99. lpp.

37 Znotiņa I. Krīze kā iespēja: ieskatš noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas novēršanas vēsturē Latvijā. Jurista Vārds, 14.11.2023., Nr. 46/47 (1312/1313), 7.–14. lpp.

38 Parlamentārās izmeklēšanas komisija: “Naudas atmazgāšanas” novēršanas regulējums nav konkurētspējīgs. Pieejams: <https://lvportals.lv/norises/354656-parlamentaras-izmeklesanas-komisija-naudas-atmazgasanas-noversanas-regulejums-nav-konkuretspejigs-2023> [aplūkots 11.05.2024.].

39 Parlamentārās izmeklēšanas komisijas gala ziņojums, 97. lpp.

Kapitāla uzkrāšanai Latvijā piemita perspektīva, tajā skaitā – apsverot iespējamus darījumus ieguldījumu veikšanai nekustamajā īpašumā vai citos aktīvos. Raugoties no mūsdienu skatpunkta, banku pakalpojumiem, kas tika sniegti un piedāvāti līdz 2018. gada pavasarim, bija raksturīgs paaugstināts risks, tomēr šīs darbības tobrīd nebija nedz noziedzīgas, nedz nelikumīgas.

Noslēgumam

Var piekrist uzskatam, ka tā sauktais finanšu sektora “kapitālais remonts” un ar to saistītās būtībā fundamentālās izmaiņas gan Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma un proliferācijas finansēšanas novēršanas likumā, gan ar to saistītajā regulējumā un tā piemērošanas praksē bija nenovēršama nepieciešamība, lai mazinātu Latvijas reputācijas globālo apdraudējumu un Latvijas finanšu sistēmas ekspluatēšanu neatbilstošiem, nereti arī noziedzīgiem mērķiem.

Tiesiskā apziņa jautājumos par noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas, terorisma un proliferācijas finansēšanas novēršanas regulējuma specifiku un kritēriju stingrības kāpumu pēdējās piecgades laikā ir ievērojami evolucionējuši. Tā ļāvusi modificēt finanšu sektora pakalpojumu sniedzēju darbības modeli un klientiem izvirzāmo prasību klāstu, tādējādi nodrošinot ievērojami efektīvāku cīņu ar finanšu noziegumiem. Vienlaikus šīs tiesiskās apziņas attīstības dinamika vismaz krimināltiesisko attiecību plāknē radījusi riskus, kuru sekas var nebūt savietojamas ar ultraaktivitātes principa būtību,

kas nošķir tiesisku un demokrātisku kriminālprocesu no tādas procesuālās kārtības, kas ignorē indivīda procesuālās tiesības.

Tādējādi intensīvajā jaunu politisko un juridisko postulātu istenošanas gaitā novārtā ir palikuši jautājumi, kas saistāmi gan ar Latvijas finanšu sektora piedāvāto pakalpojumu konkurētspēju reģionālā un globālā līmenī, gan arī personu individuālo tiesību un brīvību respektēšanas robežas, piecus, desmit gadus iepriekš vai vēl senāk veiktu darbību juridisko novērtējumu pakļaujot mērauklai, kas saskanīga ar mūsdienu tiesisko apziņu un mazu nozīmi piešķir vēsturisko norišu gluži citādajai esencei.

Faktiskā realitāte, par kuru neslēpti runā gan ekonomisti, gan banku nozares speciālisti, ir tāda, ka finanšu pakalpojumu nozarē Latvija ir teju neatgriezeniski zaudējusi savu reģionālo līderpozīciju. Arvien vairāk līdzšinējo Latvijas banku klientu – gan fiziskās, gan juridiskās personas – izvēlas kontus atvērt ārvalstīs, it sevišķi Lietuvas kredītiestādēs un maksājumu iestādēs. Lai gan tas ļāvis mazināt Latvijas kredītiestāžu tiešo risku ekspozīciju, vienlaikus šādai tendencei ir citi blakusefekti, no kuriem būtiskākie ir kapitāla aizplūšana un ar to saistītā Latvijas ekonomiskās situācijas vājināšanās.

Autores kompetences joma nav polemizēt par šo procesu juridisko iedabu, tomēr, raugoties no tiesību socioloģijas pozīcijām, tiesiskā un faktiskā realitāte finanšu sektorā gan likumdevējam, gan tiesību normu piemērotājiem izvirza jaunus izaicinājumus, kas saistīti ar regulatīvo prasību būtības un piemērošanas prakses samērošanu ar komersantu un indivīdu tiesiskajām interesēm un tiesību sistēmā kopumā iedibinātām vērtībām. ■

PIEZĪMĒM

PIEZÍMĚM

Žurnāla "Jurista Vārds" pielikums – materiālu krājums
2024. gada 16. oktobra konferencei
"Četras sarunas par Latvijas finanšu sistēmas "kapitālo remontu"

Žurnāla "Jurista Vārds"
masu informācijas līdzekļa
reģistrācijas apliecība Nr. 1148

**"Jurista Vārds" ir forums
brīvai un kritiskai juristu un
tiesībspolītikas veidotāju diskusijai
nolūkā veicināt Latvijas tiesiskās
sistēmas attīstību.**

"Jurista Vārda" redakcija

Dina Gailīte, galvenā redaktore
Sannija Matule, galvenās redaktores vietniece
Paula Lipe, tieslietu redaktore
Uldis Krastiņš, tieslietu redaktors
Baiba Krauze-Krūze, literārā redaktore
un redakcijas administratore
Alīna Kļaviņa, digitālā satura redaktore
un komunikācijas speciāliste
Līga Lastovska, māksliniece
un datormaketētāja

Redakcijas kontakti

Bruņinieku iela 36-12,
Rīga LV-1011
e-pasts: juristavards@lv.lv

"Jurista Vārda" izdevējs

VSIJA "Latvijas Vēstnesis"

Iespiests

SIA "IBC Print Baltic",
Kleistu iela 11/1-36, Rīga LV-1067

Ārštata autoru publikācijas nepauz redakcijas viedokli.
Par faktu pareizību atbild rakstu autori.
Izdevumā ievietoto rakstu pārpublicēšana iespējama
tikai ar redakcijas rakstisku atļauju.
Citēšanas gadījumā atsauce uz "Jurista Vārdu" obligāta.

Šis žurnāla "Jurista Vārds" pielikums veidots saskaņā
ar Pasākumu plānu noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas,
terorisma un proliferācijas finansēšanas novēršanai
2024.–2026. gadam un izmantojot šim plānam
piešķirto finansējumu.

Izdevums paredzēts bezmaksas izplatīšanai
žurnāla abonentiem, konferences "Četras sarunas
par Latvijas finanšu sistēmas "kapitālo remontu"
dalībniekiem u.c. interesentiem.

Informācija par pieejamību:
pa tālruni 67311161 (darba dienās no 9 līdz 17)
vai internetā: juristavards.lv/veikals

JURISTA VĀRDS

Tiesiskums

Taisnīgums

Profesionalitāte

Argumentācija

**Tavs
profesionālais
kompas
tiesību
pasaulē**

